

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN
OPLEIDING POLITIEKE WETENSCHAPPEN

KWETSBAARHEID VAN VROUWEN IN DE KLEDINGINDUSTRIE

Een analyse van de informele sector in Kaapstad

Promotor : Prof. Dr. B. KERREMANS
Verslaggever : Prof. Dr. A. HONDEGHEM

VERHANDELING
aangeboden tot het verkrijgen van
de graad van Licentiaat in de
Politieke Wetenschappen
door
Leen GREVENDONCK

academiejaar 2005-2006

Inhoud

Lijst van tabellen	4
Lijst van figuren	5
Lijst van kaarten	6
Lijst van afkortingen	7
Voorwoord	9
Inleiding	10
1. Theoretisch kader	12
1.1. Het Heckscher-Ohlin-model	12
1.1.1. Enkele basisassumpties	13
1.1.2. Het Heckscher-Ohlin-theorema	15
1.1.3. Het Stolper-Samuelson-theorema	19
1.1.4. Berekening van comparatieve voordelen	20
1.1.5. Besluit	26
1.2. Kritiek vanuit een economisch opzicht	27
1.2.1. Comparatief voordeel van Zuid-Afrika in de secundaire sector	29
1.2.2. Economische groei en werkloosheid	33
1.2.3. Oorzaken van de tewerkstellingsdaling	36
1.2.4. De impact van regionale handelsakkoorden	38
1.2.5. Het Stolper-Samuelson-theorema en Zuid-Afrika	40
1.2.6. Besluit	42
1.3. Kritiek vanuit een politiekwetenschappelijke invalshoek	43
1.3.1. Optimisten en pessimisten over globalisering en arbeid	43
1.3.2. De politieke invloed van arbeid in de MOL-landen	45
1.3.3. Trends op de arbeidsmarkt	47
1.3.4. Potential Labour Power	49
1.3.5. Bevindingen van de regressie-analyse	51
1.4. Kritiek vanuit een genderperspectief	54
1.4.1. Het debat rond gender en handelsliberalisering	54
1.4.2. Een overzicht van gendereffecten	58
1.4.3. Besluit	61
1.5. Introductie van het concept ‘kwetsbaarheid’	62

2. Het onderzoeksdomein: informele Cut, Make & Trim's in Kaapstad	64
2.1. Het ontstaan van een informele kledingsector	64
2.1.1. Handelsliberalisering en thuiswerk in de globale kledingindustrie	64
2.1.2. Informalisering van de kledijsector in Zuid-Afrika	69
2.1.3. Een nieuwe waardeketen van kledij	75
2.1.4. Besluit	82
2.2. Arbeidsomstandigheden in een informele CMT	83
2.2.1. Arbeidswetgeving in de formele kledingsector	83
2.2.1.1. Basic Conditions of Employment Act	84
2.2.1.2. Unemployment Insurance Act	84
2.2.1.3. Labour Relations Act	85
2.2.2. Werkdagen en werkuren	86
2.2.3. Werkonzekerheid	90
2.2.4. Lonen en sociale voordelen	93
2.3. Een profiel van de arbeiders in de informele sector	97
2.3.1. Geslacht	97
2.3.2. Leeftijd en bevolkingsgroep	98
2.3.3. Woonplaats	99
2.3.4. Opleiding en werkervaring	101
3. Kwetsbaarheid van informele kledingarbeiders	105
3.1. Oorzaken van kwetsbaarheid	105
3.1.1. Verlies van rendabiliteit en werkgelegenheid	105
3.1.2. Lage onderhandelingskracht van arbeid	109
3.1.2.1. Potential Labour Power	109
3.1.2.2. Geen managementcapaciteiten	111
3.1.2.3. Problemen van collectieve actie	112
3.1.3. Gendergerelateerde verklaringen	115
3.2. Gevolgen van kwetsbaarheid	117
3.2.1. Verzwaring van de werklust	117
3.2.2. Geen verbetering in de financiële situatie	119
Besluit	123
Referenties	125

Bijlage 1. Vragenlijsten interviews	135
Bijlage 2. Berekening van de K/L ratio van Zuid-Afrika in 1997	141
Bijlage 3. Overzicht bijdragen aan de Bargaining Council en SACTWU	142
Bijlage 4. Berekening van Potential Labour Power in Zuid-Afrika	143
Bijlage 5. Krantenartikel over de rechtszaak tegen Ziyad Ally	145

Lijst van tabellen

Tabel 1. Comparatief voordeel voor 29 landen in 1990	21
Tabel 2. Rangschikking van 29 landen volgens BBP per capita in 1990	24
Tabel 3. Tariefbescherming in Zuid-Afrika in 1994 en 2003	28
Tabel 4. Groei van productie, tewerkstelling en export in de secundaire sector	30
Tabel 5. Aandelen in export en exportintensiteit per industrie	32
Tabel 6. Oorzaken van wijzigingen in tewerkstelling in de secundaire sector	37
Tabel 7. De impact van netto-handel naargelang de regio (1990-2002)	38
Tabel 8. Evolutie van lonen in de (ultra-)arbeidsintensieve sectoren	41
Tabel 9. Potential Labour Power in middeninkomenlanden	50
Tabel 10. Conditionele effecten op de scholingsratio	51
Tabel 11. Conditionele effecten op het arbeidssurplus	52
Tabel 12. Conditionele effecten op PLP	52
Tabel 13. Exportstromen van kledij (1955-1988)	65
Tabel 14. Belangrijkste exporteurs van kledij in 1990 en 2003	65
Tabel 15. Vergelijking tussen het initiële en uiteindelijke programma van tariefreducties in kledij	72
Tabel 16. Overzicht van de vijf belangrijkste kledijketens in Zuid-Afrika	76
Tabel 17. Omzet van de vijf leidende kledijketens in Zuid-Afrika	77
Tabel 18. Categorisering van de zeven bezochte CMT's	79
Tabel 19. Werkdagen en –uren in vijf informele CMT's in Kaapstad	87
Tabel 20. Lonen en sociale voordelen in zeven CMT's	94
Tabel 21. Omschrijving van de woonplaatsen van de geïnterviewden	101
Tabel 22. Opleidingsniveau van respondenten en reden voor schoolverlating	102
Tabel 23. Loopbaanoverzicht van de geïnterviewden	103
Tabel 24. Potential Labour Power van Zuid-Afrika (2000-2003)	110
Tabel 25. Dagelijkse tijdsbesteding van mannen en vrouwen (in minuten)	118
Tabel 26. Inkomsten en uitgaven van respondenten	120
Tabel 27. Voorbeeld van een boodschappenlijstje van Pick'n Pay	121

Lijst van figuren

Figuur 1. Productiemogelijkheidscurven voor land A en B	14
Figuur 2. Productie en consumptie in land A en B in een autarkische situatie	16
Figuur 3. Het effect van stijgende wereldprijzen van goed S op land A	17
Figuur 4. Handelsevenwicht in het Heckscher-Ohlin-model	18
Figuur 5. Groei van tewerkstelling in de privé-sector en van het BBP	33
Figuur 6. Evolutie van de K/L ratio in de secundaire sector (1981-1999)	34
Figuur 7. Het effect van netto-handel op de tewerkstelling in de secundaire sector	39
Figuur 8. De ratio van hooggeschoolde ten aanzien van laaggeschoolde tewerkstelling	47
Figuur 9. Arbeidssurplus als een percentage van de totale werkbevolking	48
Figuur 10. Waardeketen	67

Lijst van kaarten

Kaart 1. Verblijfplaats van informele kledingarbeiders in Kaapstad	100
--	-----

Lijst van afkortingen

AGOA	African Growth and Opportunity Act
ANC	African National Congress
ATC	Agreement on Textiles and Clothing
BC	Bargaining Council
BBP	Bruto Binnenlands Product
BNP	Bruto Nationaal Product
CBD	Central Business District
CCA	Cape Clothing Association
CIC	Community Indifference Curve
CMT	Cut Make & Trim
COSATU	Confederation of South African Trade Unions
DTI	Department of Trade and Industry
ERP	Effective Rate of Protection
EPZ	Export Processing Zone
EU	Europese Unie
EUR	Euro
GEAR	Growth, Employment and Redistribution
H-O	Heckscher-Ohlin
IC	Industrial Council
ILO	International Labour Organization
ILRIG	International Labour Resource and Information Group
IMF	International Monetary Fund
FDI	Foreign Direct Investment
K/L	Kapitaal / Arbeid
MFA	Multifibre Agreement
MFN	Most Favoured Nation
MOL	Minder Ontwikkelde Landen
PLP	Potential Labour Power
SACTWU	Southern African Clothing and Textile Workers' Union
SADC	Southern African Development Community
TDCA	Trade, Development and Cooperation Agreement
UCT	University of Cape Town

UIF	Unemployment Insurance Fund
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
USD	United States Dollar
VS	Verenigde Staten
WTO	World Trade Organization

Voorwoord

Vooreerst wil ik graag mijn promotor bedanken voor zijn enthousiasme en waardevolle bemerkingen. Tevens wil ik mijn dank uiten aan de medewerkers van mijn stageplaats, het *International Labour and Resource Information Group* (ILRIG) en aan Muzi Mzoyi van *Workers World Media Productions* (WWMP) voor het ontlenen van zijn opnamemateriaal. Veel ben ik verschuldigd aan Jabar en Marie, twee medewerkers van SACTWU, die mij begeleid hebben bij het afnemen van de interviews en instonden voor mijn veiligheid. Maar mijn dank gaat vooral uit naar de werkgevers en werknemers van de bezochte CMT's, die kostbare tijd hebben vrijgemaakt om mij te woord te staan. *Baie dankie en ek wens julle voorspoed en alle sukses vir die toekoms toe!*

Inleiding

I think they should stop this import stuff. That is the only way we are going to survive. (...) People don't get work that stays in the country and that is going to end up in a hunger strike. People are going to fight for food you see, because there won't be work left¹.

Vrouwelijke werknemers in ontwikkelingslanden worden vaak gerekend tot de relatieve winnaars van globalisering. Zij worden tewerkgesteld in exportgeoriënteerde arbeidsintensieve industrieën en velen verdienen voor het eerst een inkomen. Maar aan vrouwenarbeid zijn vaak verborgen kosten verbonden, die zeer markant aanwezig zijn in de kledingindustrie. Wereldwijd zijn miljoenen vrouwen hierin werkzaam. De concurrentie is zeer hevig wat resulteert in lage lonen, veel overuren en een groei in het aantal thuiswerkers².

Deze thesis bestudeert vrouwen werkzaam in de informele kledingindustrie in Kaapstad, Zuid-Afrika, meer bepaald in informele *Cut Make & Trim's* (CMT's). Dit zijn ateliers waarin stoffen aaneengestikt worden tot een afgewerkt kledingstuk. Een studiebezoek aan Kaapstad in de zomer van 2005 leverde de bevinding op dat deze vrouwen zich in een zeer kwetsbare positie bevinden. De werkgelegenheid was zeer onzeker en lonen ontzettend laag. Verslechterende omstandigheden werden in verband gebracht met handelsliberalisering sinds 1995 en de toenemende Chinese import van kledij die hieruit volgde.

Deze bevindingen leidden tot de onderzoeksvraag van deze thesis, namelijk welke factoren inspelen op de kwetsbaarheid van deze vrouwen? Het uitgangspunt is dat internationale economische theorieën geen voldoende verklaring geven voor de precaire situatie van vrouwelijke kledingarbeiders. Daarom worden inzichten uit andere disciplines geput die de economische invalshoek van deze thesis verruimen.

De maatschappelijke relevantie van het onderwerp ligt hierin dat het bijdraagt tot het huidige debat rond de wenselijkheid en effecten van handelsliberalisering. Tevens wordt de situatie van vrouwen werkzaam in de informele sector onderzocht, een onderwerp dat steeds meer internationale aandacht krijgt. Dit blijkt uit de keuze van UNIFEM (*United Nations Development Fund for Women*) om de derde editie

¹ X, *Interview met de eigenares van Buellah CMT*, Kaapstad, 29.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

² M. CHEN, J. VANEK, F. LUND e.a., *Progress of the world's women 2005 – Women work & poverty*, New York, United Nations Development Fund for Women, 2005, 67-68 (27.04.2006, United Nations Development Fund for Women: http://www.unifem.org/attachments/products/PoWW2005_eng.pdf).

van de *'Progress of the World's Women'* in 2005 te wijden aan de rol van vrouwen in de informele economie. Vrouwen blijken vooral werkzaam te zijn in de meeste preciaire segmenten en in afwezigheid van andere inkomstenbronnen slagen zij er niet in om de armoede in hun gezin te verlichten³. Deze problematiek wordt ook in deze thesis behandeld.

Een inherente moeilijkheid aan het bestuderen van informele CMT's is de onzichtbaarheid van de sector. Dit heeft als consequentie dat gegevensverzameling belemmerd wordt en men onderzoeksresultaten moeilijk kan veralgemenen. In deze thesis werden twee onderzoeksmethoden gebruikt, namelijk literatuuronderzoek en kwalitatieve interviews. Het verblijf in Kaapstad bood de gelegenheid om informele CMT's te bezoeken en interviews af te nemen van eigenaars en werknemers. In bijlage 1 zijn beide vragenlijsten opgenomen. Tevens werden gesprekken gevoerd met enkele sleutelfiguren in de Kaapse kledingindustrie. Het aantal interviews is beperkt, maar ondersteunen bevindingen uit voorgaand onderzoek. Belangrijker nog, zij werpen een nieuw licht op de situatie in de informele sector.

De indeling van deze thesis is als volgt opgebouwd. In een eerste hoofdstuk wordt het theoretische kader voorgesteld waarop het concept 'kwetsbaarheid' steunt. Het vertrekpunt is het Heckscher-Ohlin-model, een theorie omtrent internationale handel, dat gekozen wordt omwille van de algemene consensus rond de geldigheid ervan. Daarna volgen drie kritieken op dit model wat resulteert in een meer volledig beeld van de kwetsbaarheid van kledingarbeiders. In het tweede hoofdstuk wordt het onderzoeksdomein geschetst, namelijk informele CMT's in Kaapstad. Aan bod komen het ontstaan van de informele kledingsector, de arbeidsomstandigheden in een CMT en het profiel van de arbeiders die hierin tewerkgesteld zijn. Het laatste hoofdstuk legt het verband tussen de twee voorgaande. De oorzaken van de kwetsbare positie van vrouwen in informele CMT's in Kaapstad worden uiteengezet. Vervolgens worden de implicaties van deze kwetsbaarheid op het niveau van het individu verduidelijkt.

³ M. CHEN, J. VANEK, F. LUND e.a., *o.c.*, 6.

1. Theoretisch kader

Deze thesis vertrekt vanuit theorieën van de internationale economie en probeert er een gefundeerde kritiek op te leveren. De theorieën in kwestie zijn het Heckscher-Ohlin-model en het Stolper-Samuelson-model. Beide modellen worden eerst besproken. Daarna wordt er aandacht besteed aan enkele kritische reflecties op deze modellen, vanuit een economisch, politiekwetenschappelijk en genderperspectief. Tot slot wordt het eigen concept ‘kwetsbaarheid’ voorgesteld, wat de leidraad is doorheen deze thesis.

1.1. Het Heckscher-Ohlin-model

Het Heckscher-Ohlin-model is een internationale handelstheorie ontwikkeld door twee Zweedse economen, Eli Heckscher en Bertil Ohlin, aan het begin van de 20ste eeuw. Het model is in feite een alternatief voor de klassieke theorie van David Ricardo omtrent comparatieve voordelen⁴. Ricardo voorspelde dat bij vrijhandel een land zich op lange termijn zal specialiseren in die goederen waarvoor dat land een comparatief kostenvoordeel heeft, in termen van een hogere arbeidsproductiviteit⁵. Het Heckscher-Ohlin-model verschilt hiervan in die mate dat het naast arbeid ook kapitaal in rekening brengt. Eerst volgt een uiteenzetting van het model en het afgeleide Stolper-Samuelson-model, vervolgens wordt het comparatief voordeel voor enkele landen berekend.

⁴ S. HUSTED en M. MELVIN, *International economics*, Boston, Pearson Addison-Wesley, 2004, 86.

⁵ M. KOHLER en J. BRUCE-BRAND, *Comparative cost advantage and trade performance in South African manufacturers: 1970-2000*, Pretoria, The Economic Society of South Africa, 2003, 2 (29.03.2006, The Economic Society of South Africa: http://www.essa.org.za/download/2003Conference/KohlerMRAR&%20Bruce-BrandJanetO_Comparative%20Cost%20Advantage%20And%20Trade%20Performance%20In%20South%20African%20Manufactures%201970-2000.pdf).

1.1.1. Enkele basisassumpties

Het model gaat uit van een gesimplificeerde wereld, waarin slechts twee landen bestaan, A en B. Deze verschillen van elkaar wat betreft de aanwezigheid van productiefactoren of *factor endowments*, namelijk kapitaal (K) en arbeid (L). We nemen aan dat kapitaal overvloedig aanwezig is in land A en arbeid overvloedig aanwezig is in land B, in algebraïsche termen $K_A/L_A > K_B/L_B$. De eigenaars van kapitaal krijgen een rentevergoeding (R), aan arbeid wordt een loon (W) betaald. Vanuit de eenvoudige wet van vraag en aanbod volgt dat de rentevergoedingen in land A relatief laag zullen liggen ten opzichte van de lonen, want kapitaal is overvloedig aanwezig terwijl arbeid schaars is. In land B geldt het omgekeerde, daar liggen de rentevergoedingen relatief hoger dan de lonen. De productiefactoren zijn perfect mobiel tussen de binnenlandse industrieën, maar niet tussen de twee landen onderling. Bovendien zijn de *factor endowments* constant.

In beide landen worden slechts twee goederen geproduceerd, soja (S) en textiel (T). Deze goederen verschillen van elkaar op vlak van de productiefactoren die nodig zijn voor hun vervaardiging. In dit voorbeeld stellen we dat T een arbeidsintensief goed is, terwijl S een kapitaalintensief goed is. Hiermee wordt bedoeld dat het produceren van goed T meer arbeid per eenheid output vergt dan nodig is voor de productie van S. Bemerkt dat verschillende combinaties van arbeid en kapitaal mogelijk zijn om deze goederen te produceren. De uiteindelijke keuze van de technologie is afhankelijk van de factorvergoedingen. Als deze in beide landen even hoog zijn, zullen producenten in land A en B opteren voor hetzelfde productieproces⁶. Met deze informatie kan men nu de vorm van de productiemogelijkheidscurven voor A en B tekenen, zie figuur 1.

Een productiemogelijkheidscurve geeft de maximale hoeveelheid van een goed weer dat geproduceerd kan worden in een land, gegeven de productiehoeveelheid van een ander goed⁷. Omdat land B over relatief veel arbeid beschikt en goed T een arbeidsintensief product is zal de productiemogelijkheidscurve voor land B voornamelijk langs de T-as gelegen zijn. Voor land A geldt dat deze curve voornamelijk langs de S-as zal liggen⁸. Bemerkt dat deze curven het principe volgen

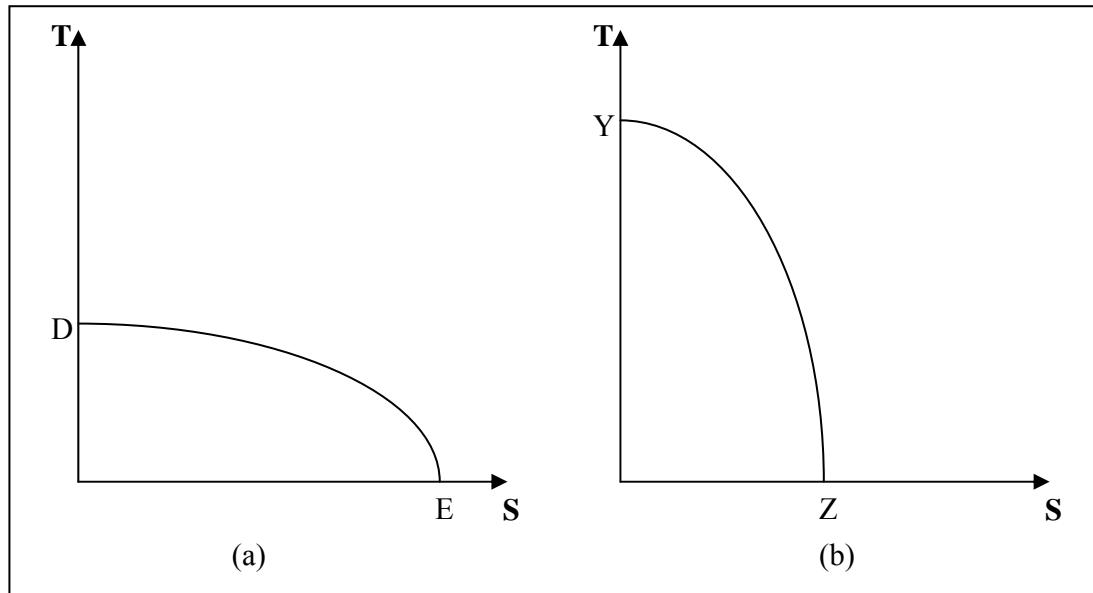
⁶ S. HUSTED en M. MELVIN, *o.c.*, 31-90.

⁷ *ibid.*, 33.

⁸ *ibid.*, 93.

van stijgende opportunitykosten. Algemeen houdt een opportunitykost in dat men uit een waaier aan mogelijkheden steeds een keuze moet maken. En kiezen is nu eenmaal verliezen.

Figuur 1. Productiemogelijkheidscurven voor land A en B

Bron: S. HUSTED en M. MELVIN, *International economics*, Boston, Pearson Addison-Wesley, 2004, 93.

Met betrekking tot het productieproces is de opportunitykost de hoeveelheid productie van het ene goed dat men moet opofferen voor de extra productie van het andere goed⁹. In het Heckscher-Ohlin-model gaat men ervan uit dat deze opportunitykosten stijgen. Om dit te begrijpen veronderstel het volgende. Wanneer men in land B het volledige aanbod aan kapitaal en arbeid inzet voor de productie van goed S, bevindt het productiepunt zich op de S-as, in het punt Z. Wanneer nu de productie van S teruggeschroefd wordt komen er productiefactoren vrij voor de productie van T. Aangezien S een kapitaalintensief product is zal de industrie geneigd zijn om zo veel mogelijk kapitaal te behouden en stoot ze vervolgens arbeid af. Het effect hiervan op de productie van T is groot, omdat T een arbeidsintensief product is. Terwijl de productie van T enorm stijgt, is het productieverlies voor de S-industrie minimaal.

⁹ S. HUSTED en M. MELVIN, *o.c.*, 34.

Maar naarmate men het snijpunt met de T-as nadert, dit is punt Y, beginnen de opportuniteitskosten te stijgen, in termen van productie van S die verloren gaat. Vandaar dat de curve een concaaf verloop heeft. Dat de kosten stijgen, wordt verklaard door het feit dat de productiefactor die de S-industrie in het begin afstaat arbeid is, met een minimaal verlies in productie tot gevolg. Maar wanneer deze factor uitgeput geraakt, rest er alleen kapitaal om vrij te geven. Vandaar de enorme verliezen in de productie van S wanneer we Y naderen. Omdat T vooral input van arbeid behoeft, zorgt de extra inzet van kapitaal maar voor een geringe toename in de productie ervan¹⁰.

1.1.2. Het Heckscher-Ohlin-theorema

Nu de assumpties gekend zijn kunnen we overgaan tot het theorema zelf. De theorie die Heckscher en Ohlin formuleerden over internationale handel gaat als volgt:

Een land heeft een comparatief voordeel in die goederen die voor hun productie relatief grote hoeveelheden nodig hebben van de productiefactor waarover dat land relatief gezien in overvloed beschikt¹¹.

Omdat land A relatief gezien in overvloed beschikt over kapitaal, zal het zich specialiseren in het kapitaalintensieve goed S. Voor land B, waar relatief veel arbeid aanwezig is, geldt dat het zich gaat toeleggen op de productie van het arbeidsintensieve goed T. Anders geformuleerd, land A heeft een comparatief voordeel in goed S en land B in goed T¹². Hierna volgt een grafisch bewijs van het theorema. Eerst wordt de situatie van autarkie voorgesteld in figuur 2. Daarna worden de effecten van vrijhandel op productie en consumptie bekeken.

Figuur 2 voegt een curve en een rechte toe aan de grafische voorstelling in figuur 1. Eerst wordt de geaggregeerde indifferentiecurve voor de consument getekend, de *community indifference curve* (CIC). Een indifferentiecurve is een verzameling van alle combinaties van goederen die eenzelfde niveau van voldoening opleveren voor een consument. Kenmerkend is dat deze curve convex verloopt, waarmee men

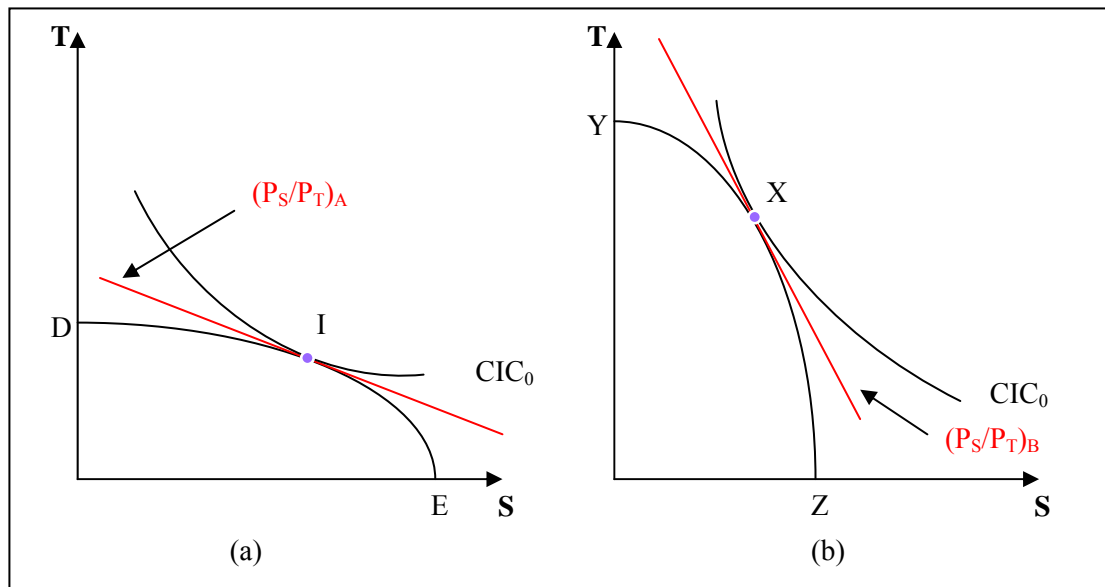
¹⁰ S. HUSTED en M. MELVIN, *o.c.*, 90-93.

¹¹ *ibid.*, 94

¹² *ibid.*, 94.

aanduidt dat consumenten van variatie houden. Voorts zijn er oneindig veel indifferenciecurven, hoe hoger deze liggen, hoe meer voldoening voor de consument, want meer is altijd beter. De *community indifference curve* drukt de voorkeur uit van alle consumenten in een land¹³.

Figuur 2. Productie en consumptie in land A en B in een autarkische situatie

Bron: S. HUSTED en M. MELVIN, *International economics*, Boston, Pearson Addison-Wesley, 2004, 95.

De reden dat deze curve wordt bijgetekend is dat we het evenwicht willen vinden voor een economie in een autarkische situatie¹⁴. De productiemogelijkheidscurve is dan de aanbodcurve in een land. De vraagcurve wordt voorgesteld door de CIC. Waar de curven voor productie en consumptie elkaar raken bevindt zich het autarkische evenwicht. Voor land A is dit het punt I, voor land B het punt X. In beide punten is productie gelijk aan consumptie. De rechte die werd bijgetekend is de raaklijn aan de productiemogelijkheidscurve. De helling hiervan stelt de binnenlandse ruilvoet voor ofwel de relatieve prijzen van goederen S en T. De prijs van S wordt dus uitgedrukt in eenheden van T en omgekeerd. Merk op dat de raaklijn in B meer helt dan in A. Dit wordt uitgedrukt door volgende vergelijking:

$$(P_S/P_T)_A < (P_S/P_T)_B$$

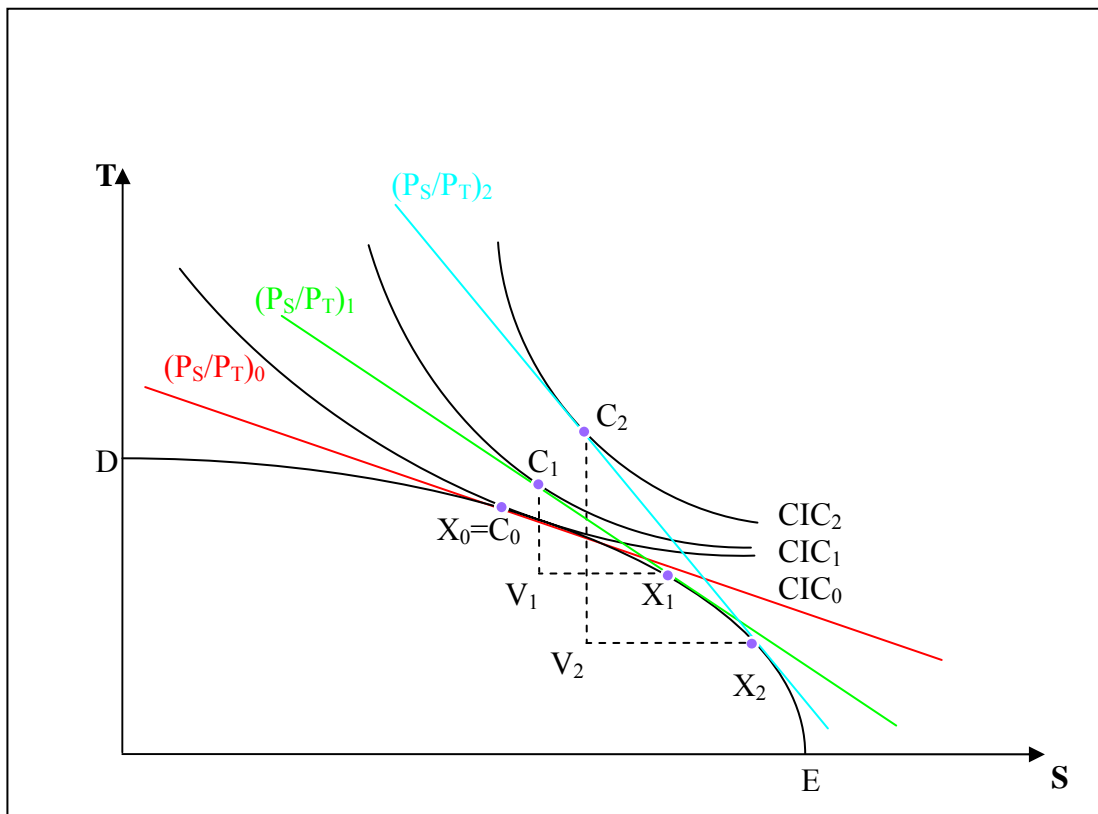
¹³ S. HUSTED en M. MELVIN, *o.c.*, 37-40.

¹⁴ Dit is de situatie waarin de economie van een land afgesloten is van de rest van de wereld.

Omdat de relatieve prijs van S (T) in land A (B) lager is dan in land B (A) zeggen we dat land A (B) een comparatief voordeel heeft in goed S (T). Dit klopt met de voorspellingen van het Heckscher-Ohlin-theorema. Omwille van het feit dat goed S relatief goedkoop is in A, zal men dit in een situatie van vrijhandel gaan exporteren naar B, waar S relatief duur is. T wordt dan weer het exportproduct van land B.

Merk op dat de verschillen in relatieve prijzen niet standhouden eenmaal internationale handel op gang is gekomen. Zo zal de prijs van S in land A stijgen, terwijl in land B deze zal dalen. Voor goed T geldt dat het goedkoper wordt in A en duurder in B. Hoe zullen productie en consumptie zich dan gaan verhouden? In figuur 3 wordt de situatie in land A onder de loep genomen.

Figuur 3. Het effect van stijgende wereldprijzen van goed S op land A

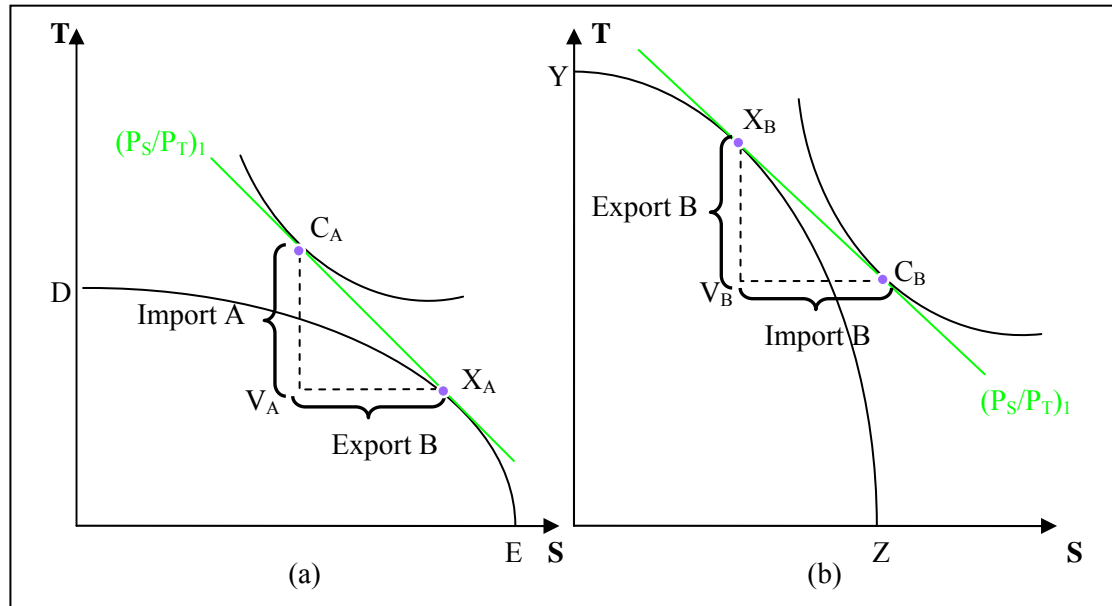
Bron: S. HUSTED en M. MELVIN, *International economics*, Boston, Pearson Addison-Wesley, 2004, 96.

De beginsituatie wordt voorgesteld door de productiemogelijkheidscurve, de binnenlandse ruilvoet $(P_S/P_T)_0$ en de indifferentiecurve CIC_0 . Dit is de autarkische situatie die al voorgesteld werd door figuur 2. Productie is gelijk aan consumptie ofwel $X_0 = C_0$. Wanneer de ruilvoet stijgt naar $(P_S/P_T)_1$ zal men meer gaan

produceren van goed S, zie het punt X_1 . Consumptiepatronen wijzigen eveneens, op voorwaarde dat het beschikbare inkomen constant blijft. De indifferentiecurve schuift op naar rechts en daar waar de nieuwe ruilvoet deze curve raakt bevindt zich het nieuwe consumptiepunt, C_1 . Er is nu een aanbodoverschot van goed S voorgesteld door het lijnstuk V_1X_1 , wat geëxporteerd zal worden. Eveneens is er een aanbodstekort van goed T, namelijk V_1C_1 , wat opgelost kan worden door over te gaan tot importeren.

Als de ruilvoet blijft stijgen, bijvoorbeeld naar $(P_S/P_T)_2$, wordt er weer meer S geproduceerd en minder T, zie X_2 . Ook consumptie neemt toe en verschuift naar C_2 . Merk op dat de export van land A vergroot naar V_2X_2 , maar dat ook de import enorm toeneemt, cf. V_2C_2 . In toenemende mate wordt land A dus afhankelijk van land B voor wat betreft goed T. Uiteraard zetten deze verschuivingen zich niet tot in het oneindige voort. Een evenwicht wordt bereikt wanneer de handelsdriehoeken, bepaald door de punten X, C en V, voor beide landen congruent zijn. Zo stelt figuur 4 een dergelijk evenwicht voor.

Figuur 4. Handelsevenwicht in het Heckscher-Ohlin-model

Bron: S. HUSTED en M. MELVIN, *International economics*, Boston, Pearson Addison-Wesley, 2004, 98.

In deze figuur is de hoeveelheid S die land A exporteert, $V_A X_A$, gelijk aan de hoeveelheid S die land B importeert, $V_B C_B$. Hetzelfde geldt voor de grootte van de import van T van land A en de export van T van land B . De lijnstukken $V_A C_A$ en $V_B X_B$ zijn immers even lang¹⁵.

1.1.3. Het Stolper-Samuelson-theorema

Uit het Heckscher-Ohlin-model zijn enkele belangrijke theorema's ontwikkeld. Belangrijk voor dit onderzoek is het Stolper-Samuelson-theorema. Dit theorema stelt dat internationale vrijhandel de overvloedige productiefactor bevoordeelt en de schaarse productiefactor benadeelt. In land A is kapitaal in overvloed en is arbeid schaars. De rentevergoedingen liggen dus initieel laag en lonen zeer hoog. Van zodra de markten geopend worden zal A zich specialiseren in de productie van het kapitaalintensieve goed S . De T -industrie in land A krimpt in en er komen productiefactoren vrij voor de S -industrie. Na verloop van tijd zal dit arbeid zijn, aangezien de productie van T voornamelijk gebaseerd is op arbeid. De S -industrie heeft echter vooral behoefte aan extra kapitaal. Omdat er dus een groot aanbod is aan arbeid samen met een grote vraag naar kapitaal volgt vanuit het eenvoudige principe van vraag en aanbod dat de factorvergoeding voor arbeid zal dalen en die voor kapitaal zal stijgen. Voor land B geldt het omgekeerde. Hier zal kapitaal goedkoper worden en arbeid duurder omdat deze laatste een veelgevraagde factor wordt. Merk op dat dit tevens inhoudt dat de factorvergoedingen in land A en B gaan convergeren naar elkaar.

We besluiten dus dat de overvloedige productiefactor meer gaat verdienen en de schaarse productiefactor minder. Deze laatste ondervindt bij internationale handel namelijk rechtstreekse concurrentie van de gelijkaardige sector in land B , waar dezelfde productiefactor in overvloed is. Lonen in A dalen dus vanwege internationale druk. Hetzelfde gaat op voor de kapitaalvergoedingen in land B . Dit heeft tot gevolg dat er duidelijk winnaars en verliezers zijn bij internationale handel. De overvloedige productiefactor zal een fervente voorstander worden van vrijhandel.

¹⁵ S. HUSTED en M. MELVIN, *o.c.*, 95-99.

De schaarse productiefactor echter zal al zijn krachten bundelen om het (verder) openen van de markten te belemmeren¹⁶.

1.1.4. Berekening van comparatieve voordelen

Tot slot wordt in dit punt het comparatief voordeel voor 29 landen berekend volgens de methode van het Heckscher-Ohlin-model, namelijk de verhouding van kapitaal ten aanzien van arbeid in een land. Hiervoor heeft men cijfers nodig van de kapitaalstock en de bevolking op arbeidsleeftijd. De meest recente dataset waarin Zuid-Afrika is opgenomen dateert van het jaar 1990 en is opgesteld door de Wereldbank. Deze bevat gegevens van 92 landen, waarvan 29 werden opgenomen in tabel 1.

In kolom twee vindt men de cijfers terug voor de fysieke kapitaalstock per land in het jaar 1990, uitgedrukt in lokale prijzen van 1987. De derde kolom geeft de grootte van de bevolking op arbeidsleeftijd weer in het jaar 1990. Vervolgens zijn de K/L ratio's berekend in kolom vier, door de getallen in de tweede kolom te delen door deze in de derde kolom. Maar omdat de fysieke kapitaalstock wordt uitgedrukt in de nationale munt zijn deze ratio's niet vergelijkbaar. De ratio's worden daarom vermenigvuldigd met de wisselkoers van de *United States Dollar* (USD) in 1987, terug te vinden in kolom vijf. Om deze wisselkoersen te bepalen werd het gemiddelde genomen van de wisselkoers van de USD op de eerste en laatste dag van het jaar. Op deze manier kan men de wisselkoersschommelingen in het jaar 1987 uitvlakken. De aangepaste ratio's vindt men in de laatste kolom.

¹⁶ S. HUSTED en M. MELVIN, *o.c.*, 105.

Tabel 1. Comparatief voordeel voor 29 landen in 1990

Naam land	Totale fysieke kapitaalstock (constante lokale prijzen 1987)	Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in 1990	K/L ratio	Wisselkoers USD (gemiddelde 1987)	K/L ratio aangepast
Zwitserland	975.975.022.592	4.574.000	213.375	1,4408	148.094
Noorwegen	2.368.813.924.352	2.740.000	864.531	6,78	127.512
Japan	1.346.738.937.921.540	86.061.000	15.648.655	139,75	111.976
Finland	1.537.310.982.144	3.351.000	458.762	4,3405	105.693
Denemarken	2.198.838.968.320	3.483.000	631.306	6,665	94.720
Zweden	3.254.730.096.640	5.533.000	588.240	6,2663	93.874
Oostenrijk	5.618.098.241.536	5.198.000	1.080.819	12,361	87.438
Frankrijk	17.700.889.821.184	37.345.000	473.983	5,8908	80.462
Verenigde Staten	13.138.079.514.624	165.112.992	79.570	1	79.570
Nederland	1.584.384.049.152	10.338.000	153.258	1,9781	77.478
Duitsland	6.932.501.889.024	54.704.000	126.728	1,7567	72.140
Australië	1.102.799.044.608	11.473.000	96.121	1,4411	66.700
Canada	1.597.346.021.376	17.977.000	88.855	1,3394	66.339
België	16.116.519.796.736	6.675.000	2.414.460	36,6	65.969
Italië	3.268.521.114.992.640	39.629.000	82.478.011	1267,03	65.096
Nieuw Zeeland	212.153.794.560	2.256.000	94.040	1,6868	55.750
Verenigd Koninkrijk	1.221.173.968.896	37.536.000	32.533	0,5995	54.268
Singapore	193.239.498.752	2.128.000	90.808	2,0835	43.584
Spanje	120.155.099.103.232	26.093.000	4.604.879	120,94	38.076
Taiwan	7.266.858.172.416	8.517.146	853.203	32,055	26.617
Griekenland	20.483.609.198.592	6.730.000	3.043.627	133,36	22.823
Portugal	20.849.899.864.064	6.869.000	3.035.362	139,385	21.777

Tabel 1. Vervolg

Naam land	Totale fysieke kapitaalstock (constante lokale prijzen 1987)	Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in 1990	K/L ratio	Wisselkoers USD (gemiddelde 1987)	K/L ratio aangepast
Zuid-Afrika	626.353.831.936	20.753.000	30.181	2,0475	14.741
Zuid-Korea	320.834.795.208.704	29.683.000	10.808.705	830,55	13.014
Maleisië	283.484.094.464	10.373.000	27.329	2,544	10.743
Thailand	3.983.477.047.296	35.218.000	113.109	25,595	4.419
Sri Lanka	581.516.591.104	10.667.000	54.515	29,6575	1.838
India	9.589.271.560.192	498.889.984	19.221	12,885	1.492
China	3.243.653.988.352	761.990.016	4.257	3,7314	1.141

Bron: Eigen berekeningen; V. NEHRU en A. DHARESHWAR, *Physical capital stock: sources, methodology and results dataset*, Washington, The World Bank Group, 1995 (18.03.2006, The World Bank Group: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20699834~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html>); FEDERAL RESERVE BANK OF ST. LOUIS, *Exchange rates*, St. Louis, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2005 (22.03.2006, Federal Reserve Bank of St. Louis: <http://research.stlouisfed.org/fred2/categories/15>); FEDERAL RESERVE BANK OF NEW YORK, *Foreign exchange rates, historical*, Washington, Board of governors of the federal reserve system, 2002 (22.03.2006, Board of governors of the federal reserve system: <http://www.federalreserve.gov/RELEASES/H10/hist/default1989.htm>).

Deze methode heeft uiteraard een zwak punt, het zegt namelijk niets over de koopkracht. Met 1 000 USD kan een producent in Thailand meer machines aankopen dan een producent in België. Een betere methode werd gebruikt bij het opmaken van de Penn World Table 5.6, die ook gegevens voor 1990 bevat¹⁷. Hier werd de kapitaalstock per arbeider herberekend naar internationale prijzen en werd er dus gebruik gemaakt van de *purchasing power parity*. De gegevens voor Zuid-Afrika zijn echter nog niet bekend.

Ondanks deze tekortkoming is tabel 1 geloofwaardig om enkele redenen. Ten eerste vertoont de rangschikking gelijkenissen met de Penn World Table 5.6. Zo zijn de 16 landen met de hoogste K/L ratio in beide tabellen dezelfde, met Zwitserland op een prominente eerste plaats. Ten tweede merken we op dat Taiwan en Singapore de minder rijke Europese landen Spanje, Griekenland en Portugal voorbijsteken, iets wat zich toen daadwerkelijk heeft voorgedaan¹⁸.

De landen die de lijst aanvoeren hebben ten opzichte van de andere landen kapitaal in overvloed en hebben dus een comparatief voordeel in kapitaalintensieve producten. De landen die zich helemaal onderaan bevinden hebben daarentegen een comparatief voordeel in arbeidsintensieve goederen. Als we nu het BBP per capita berekenen voor de 29 landen¹⁹ en deze rangschikken van hoog naar laag, zie tabel 2, bemerken we dat de volgorde sterk gelijkert op die in tabel 1. Het zijn dus landen met een hoog BBP per capita, of hoge inkomenslanden, die kapitaalovervloedig zijn en landen met een laag BBP per capita, of lage en middeninkomenlanden, die arbeidsovervloedig zijn.

Zoals af te leiden is uit tabel 1 ligt de K/L ratio voor Zuid-Afrika veel lager dan de ratio's van de ontwikkelde landen. Zuid-Afrika heeft dus, samen met de andere ontwikkelingslanden onderaan de lijst, een comparatief voordeel in arbeidsintensieve producten. Maar merk op dat de K/L ratio voor Sri Lanka, India en China acht tot 13 keer lager ligt. De positie van Zuid-Afrika is dus redelijk dubbelzinnig.

¹⁷ Dit is een economische dataset onderhouden door de Universiteit van Pennsylvania. Merk op dat een nieuwe dataset beschikbaar is online, namelijk versie 6.1. Hierin is ook Zuid-Afrika opgenomen. De gegevens voor de fysieke kapitaalstock zijn echter nog niet beschikbaar, zie <http://pwt.econ.upenn.edu>.

¹⁸ H. DEWACHTER, *Gesprek met Hans Dewachter, professor in de Internationale Economie aan de Katholieke Universiteit Leuven*, Leuven, 24.03.2006 (Persoonlijke mededeling).

¹⁹ De cijfers voor BBP per capita werden ook omgezet naar de USD volgens dezelfde wisselkoers als in tabel 1.

Tabel 2. Rangschikking van 29 landen volgens BBP per capita in 1990

Naam land	BBP in 1990 (constante lokale prijzen 1987)	Wisselkoers USD (gemiddelde 1987)	BBP in 1990 (in USD)	Bevolking in 1990	BBP/capita in 1990
Zwitserland	278.176.006.144	1,4408	193.070.520.644	6.712.000	28.765
Japan	408.965.007.540.224	139,75	2.926.404.347.336	123.537.000	23.688
Denemarken	726.417.014.784	6,665	108.989.799.668	5.140.000	21.204
Finland	436.714.012.672	4,3405	100.613.757.095	4.986.000	20.179
Zweden	1.074.299.994.112	6,2663	171.440.881.240	8.559.000	20.030
Noorwegen	556.901.990.400	6,78	82.138.936.637	4.242.000	19.363
Verenigde Staten	4.828.760.113.152	1	4.828.760.113.152	249.975.008	19.317
Frankrijk	5.890.070.020.096	5,8908	999.876.081.363	56.440.000	17.716
Oostenrijk	1.676.509.970.432	12,361	135.628.992.026	7.712.000	17.587
Canada	588.985.991.168	1,3394	439.738.682.371	26.522.000	16.580
Nederland	477.251.010.560	1,9781	241.267.383.125	14.943.000	16.146
België	5.871.339.831.296	36,6	160.419.121.074	9.956.000	16.113
Duitsland	2.231.700.029.440	1,7567	1.270.393.367.929	79.479.000	15.984
Italië	1.075.550.005.231.620	1267,03	848.874.932.110	57.663.000	14.721
Verenigd Koninkrijk	450.697.986.048	0,5995	751.789.801.581	57.395.000	13.099
Australië	318.465.015.808	1,4411	220.987.451.119	17.086.000	12.934
Nieuw Zeeland	60.648.001.536	1,6868	35.954.470.913	3.405.000	10.559
Singapore	56.073.900.032	2,0835	26.913.318.950	3.003.000	8.962
Spanje	41.259.402.002.432	120,94	341.155.961.654	38.959.000	8.757
Taiwan	3.822.310.129.664	32,055	119.242.243.945	20.400.000	5.845
Griekenland	6.683.910.209.536	133,36	50.119.302.711	10.062.000	4.981
Portugal	5.917.999.890.432	139,385	42.457.939.451	10.354.000	4.101

Tabel 2. Vervolg

Naam land	BBP in 1990 (constante lokale prijzen 1987)	Wisselkoers USD (gemiddelde 1987)	BBP in 1990 (in USD)	Bevolking in 1990	BBP/capita in 1990
Zuid-Korea	139.849.998.794.752	830,55	168.382.395.756	42.793.000	3.935
Zuid-Afrika	173.219.004.416	2,0475	84.600.246.357	35.919.000	2.355
Maleisië	103.555.997.696	2,544	40.705.973.937	17.861.000	2.279
Thailand	1.759.859.965.952	25,595	68.757.959.209	55.801.000	1.232
Sri Lanka	223.251.005.440	29,6575	7.527.640.747	17.002.000	443
India	4.091.150.073.856	12,885	317.512.617.296	849.515.008	374
China	1.369.320.062.976	3,7314	366.972.198.900	1.133.680.000	324

Bron: Eigen berekeningen; V. NEHRU en A. DHARESHWAR, *Physical capital stock: sources, methodology and results dataset*, Washington, The World Bank Group, 1995 (18.03.2006, The World Bank Group: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20699834~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html>); FEDERAL RESERVE BANK OF ST. LOUIS, *Exchange rates*, St. Louis, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2005 (22.03.2006, Federal Reserve Bank of St. Louis: <http://research.stlouisfed.org/fred2/categories/15>); FEDERAL RESERVE BANK OF NEW YORK, *Foreign exchange rates, historical*, Washington, Board of governors of the federal reserve system, 2002 (22.03.2006, Board of governors of the federal reserve system: <http://www.federalreserve.gov/RELEASES/H10/hist/default1989.htm>).

1.1.5. Besluit

Het Heckscher-Ohlin-model geeft in feite de aanzet tot een diepgaandere studie van de preciaire situatie van informele kledingarbeiders in Kaapstad. Bij vrijhandel specialiseert een land zich volgens zijn comparatief voordeel, wat voor Zuid-Afrika ten aanzien van China vermoedelijk niet in arbeidsintensieve producten zal liggen. Een analyse louter op basis van het H-O-model blijft echter op de vlakte en slaagt er niet in om kwetsbaarheid in al zijn componenten te verduidelijken. Daarom dat in de volgende drie delen het model aangevuld wordt met kritieken uit verschillende wetenschappelijke disciplines.

Eerst wordt een kritiek geformuleerd vanuit een economisch opzicht, omdat vermoedt wordt dat de vrouwen, die het onderzoeksobject van deze thesis vormen, in de eerste plaats kwetsbaar zijn omwille van hun economische situatie. Vervolgens wordt dieper in gegaan op onderzoek uit de politieke wetenschappen over de vraag of arbeiders in ontwikkelingslanden de winnaars of verliezers zijn van globalisering. Relevant voor deze thesis is dat hier een meetinstrument voor de sterkte van arbeid wordt voorgesteld. Op basis hiervan zal later nagegaan worden of kwetsbaarheid van informele kledingarbeiders ook te maken heeft met weinig zeggingskracht. Ten slotte wordt vanuit de genderliteratuur gezocht naar oorzaken voor de kwetsbare positie van kledingarbeiders die inherent zijn aan hun vrouwzijn.

De volgorde waarin de kritieken besproken worden stemt overeen met de chronologie van academische publicaties die het Heckscher-Ohlin-model aangevuld of verfijnd hebben. Hoewel de thesis wordt geschreven vanuit een genderperspectief zijn ook de economische en politiekwetenschappelijke reflecties noodzakelijk. De genderrelevantie van beide bijdragen zal duidelijk worden in het verdere verloop van de thesis.

1.2. Kritiek vanuit een economisch opzicht

In dit deel wordt de impact van vrijhandel op de Zuid-Afrikaanse economie nagegaan. Het land is een interessante casestudy om het Heckscher-Ohlin-model te testen, omdat de economie tijdens de apartheid relatief gesloten was wegens de internationale sancties. In 1994 kwam het *African National Congress* (ANC) aan de macht en kwam een einde aan het economische isolement. De nieuwe regering stelde een macro-economisch beleidskader op, het *Growth, Employment and Redistribution* (GEAR) programma, met als doelstelling van Zuid-Afrika een competitieve, exportgeoriënteerde economie te maken. Handelsliberalisering kwam er onder de vorm van lidmaatschap van de *World Trade Organization* (WTO), een vrijhandelsakkoord met de Europese Unie, namelijk het *Trade, Development and Cooperation Agreement* (TDCA), en de oprichting van de *Southern African Development Community*²⁰ (SADC)²¹.

Tabel 3 geeft een overzicht weer van de tariefverlagingen tussen 1994 en 2003 in het kader van de drie vrijhandelsakkoorden. Het gemiddelde tarief dat Zuid-Afrika toepaste in 1994 bedroeg 21,9% en werd gehalveerd tot 10,6%. Belangrijk is de vaststelling dat tariefreducties het meest verregaand waren in de arbeidsintensieve industrieën, op de eerste plaats in de kledij-industrie met 23,8%. Het effectieve beschermingsniveau (ERP) in deze sector daalde van 218,4 naar 94,1. Doch blijft in de kledij-industrie het hoogste gemiddelde tarief van kracht, namelijk 33,4%²².

De conclusie is dat het voorheen zeer protectionistische klimaat op korte termijn werd afgebouwd. Wat de impact hiervan is op de economie wordt in dit deel nagegaan. Eerst wordt berekend in welke industrieën Zuid-Afrika een comparatief voordeel heeft. De focus is gericht op de secundaire sector, omdat de kledij-industrie hiertoe behoort. De enigszins verrassende resultaten zullen aanleiding geven tot een diepgaander onderzoek van het comparatief voordeel van Zuid-Afrika en de relatie tussen handelsliberalisering, tewerkstelling en technologie.

²⁰ Volgende landen zijn lid van de SADC: Angola, Botswana, Democratische Republiek Congo, Lesotho, Madagascari, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibië, Zuid-Afrika, Swaziland, Tanzania, Zambia en Zimbabwe.

²¹ L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s*, Ithaca, Strategies and Analysis for Growth and Access, 2005, 1 (7.04.2006, Strategies and Analysis for Growth and Access: <http://www.saga.cornell.edu/images/edwards.pdf>).

²² *ibid.*, 6-8.

Tabel 3. Tariefbescherming in Zuid-Afrika in 1994 en 2003

	Scheduled tariffs including surcharges						ERP ²	
	1994	2003	2003	2003	2003	% Change ¹	1994	2003
		MFN	EU	SADC	Average			
Total	21.9	11.3	9.7	5.1	10.6	-9.3	38.6	18.9
Agriculture	8.9	5.4	4.6	1.4	4.4	-4.1	7.3	3.8
Coal mining	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	-5.5	-2.3
Gold mining	10.0	0.0	0.0	0.0	0.0	-9.1	11.4	-2.1
Other mining	2.9	1.0	0.3	0.0	0.9	-1.9	1.7	0.2
Manufacturing	22.5	11.8	9.9	5.2	10.9	-9.5	48.4	24.3
Food	18.8	11.8	11.3	5.2	11.5	-6.2	55.3	38.3
Beverages	29.3	14.3	16.0	5.4	15.4	-10.8	51.9	28.4
Tobacco	41.7	36.0	35.3	17.0	32.9	-6.2	340.5	257.2
Textiles	41.3	22.6	18.1	10.8	20.3	-14.8	149.7	76.2
Wearing apparel	75.1	35.0	27.1	19.7	33.4	-23.8	218.4	94.1
Leather products	25.9	11.6	11.3	6.8	11.3	-11.5	59.7	18.8
Footwear	48.0	22.7	22.4	18.8	22.7	-17.1	106.0	51.1
Wood products	14.5	9.1	9.1	2.6	8.5	-5.3	21.7	14.0
Paper products	11.3	6.2	6.2	0.1	6.2	-4.7	15.8	10.3
Printing & publishing	16.1	4.8	4.5	0.0	4.6	-9.9	22.2	4.5
Coke & petroleum	5.1	3.3	3.4	0.8	3.3	-1.8	10.0	8.2
Basic chemicals	8.1	1.7	1.6	0.1	1.6	-5.9	14.4	1.4
Other chemicals	16.2	4.5	4.4	1.1	4.4	-10.2	32.3	7.4
Rubber products	18.6	11.4	10.1	2.4	10.8	-6.5	46.6	31.7
Plastic products	19.8	9.8	9.7	1.8	9.8	-8.4	36.2	20.3
Glass products	17.2	7.7	6.5	1.8	7.2	-8.5	32.1	13.3
Non-metallic minerals	15.0	5.6	5.6	1.9	5.6	-8.2	29.9	10.8
Basic iron & steel	8.8	4.3	4.3	0.0	4.3	-4.2	20.1	11.0
Non-ferrous metals	10.8	2.2	2.2	0.1	2.1	-7.9	17.9	2.9
Metal products	18.3	8.1	7.8	3.4	7.9	-8.8	36.7	16.1
Machinery & equipment	10.4	3.7	3.4	1.1	3.6	-6.2	11.9	2.9
Electrical machinery	18.3	7.7	6.5	1.9	7.1	-9.4	33.0	13.8
Communication equipment	24.2	3.1	2.7	1.5	2.9	-17.1	35.5	1.2
Professional & scientific	12.2	0.3	0.3	0.1	0.3	-10.6	9.5	-5.9
Motor vehicles	25.9	15.7	14.9	10.8	15.2	-8.5	45.1	32.3
Other transport	12.3	0.9	0.8	0.3	0.8	-10.2	14.9	-3.2
Furniture	32.1	17.7	17.7	11.8	17.4	-11.2	82.6	46.4
Other manufacturing	26.5	6.0	5.9	3.3	5.9	-16.2	96.5	17.5

Notes: Nominal protection rates are the simple unweighted average calculated using HS8-digit data. Tariffs include surcharges and *ad valorem* equivalents (AVE) for formula duties, specific duties and mixed duties.

1. Calculated as $((t_1 - t_0) / (1 + t_0) - 1)$.

2. The averages are calculated using ERP at the 2 and 3 digit SIC level. Total output values between 1988 and 2002 are used as weights.

Bron: L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s*, Ithaca, Strategies and Analysis for Growth and Access, 2005, 7 (7.04.2006, Strategies and Analysis for Growth and Access: <http://www.saga.cornell.edu/images/edwards.pdf>).

1.2.1. Comparatief voordeel van Zuid-Afrika in de secundaire sector

Men kan bepalen in welke goederen Zuid-Afrika een comparatief voordeel heeft door de nationale K/L ratio te vergelijken met die van de secundaire industrieën. Deze zijn terug te vinden in de tweede kolom van tabel 4 en werden berekend door de fysieke kapitaalstock per industrie te delen door het aantal tewerkgestelde arbeiders. Bemerkt dat de secundaire sector werd opgedeeld in 27 industrieën volgens de vierde editie van het *Standard Industrial Classification System*. Vervolgens werden deze gegroepeerd in vier categorieën die de indeling van Edwards volgt²³:

- kapitaalintensief
- intermediair kapitaalintensief
- arbeidsintensief
- ultra-arbeidsintensief.

Edwards gebruikte echter de K/L ratio's van 1988 voor de categorisering en deze blijkt niet helemaal accuraat te zijn voor de cijfers van 1997. De K/L ratio van publicaties ligt veel te laag om als kapitaalintensieve industrie gecategoriseerd te worden. Eveneens liggen de K/L ratio's voor rubber en hout te hoog om respectievelijk als arbeidsintensieve en ultra-arbeidsintensieve industrieën te worden beschouwd. Waarschijnlijk hebben veranderingen in de K/L ratio's zich voorgedaan. We behouden echter deze indeling, omdat de gemiddelde K/L ratio's toch dalen naarmate we de tabel overlopen.

Deze K/L ratio's moeten vergeleken worden met die van Zuid-Afrika. In 1997 bedroeg deze 60 756 Zuid-Afrikaanse Rand²⁴. Voor de berekening hiervan verwijzen we naar bijlage 2. De verwachting volgens het Heckscher-Ohlin-model is dat Zuid-Afrika meer is gaan produceren en exporteren van die goederen met een vergelijkbare K/L ratio. Om dit te verifiëren is voor elk van de 27 industrieën de groei in productie, tewerkstelling en export berekend voor de periode 1997-2003, zie tabel 4. Productie- en exportgroei zijn berekend op basis van constante prijzen.

²³ L. EDWARDS, "Globalisation and the skills bias of occupational employment in South Africa" in *The South African Journal of Economics*, 69, (2001), 1, p. 69 (29.03.2006, Blackwell Synergy: <http://www.blackwell-synergy.com>).

²⁴ De Zuid-Afrikaanse Rand wordt verder in de thesis afgekort door de letter R.

Tabel 4. Groei van productie, tewerkstelling en export in de secundaire sector

	K/L ratio 1997	Groei productie 1997-2003	Groei tewerkstelling 1997-2003	Groei export 1997-2003
SECUNDAIRE SECTOR	88.177	7,83	-9,64	30,63
KAPITAALINTENSIEF	234.321	14,22	-1,90	38,62
Coke & petroleum	1.219.000	11,51	133,70	-29,59
<i>Basic precious & non-ferrous</i> ²⁵	479.763	32,49	-19,15	91,33
Chemicaliën	264.118	17,97	4,15	26,07
Ijzer- en staalproducten	250.566	31,64	-54,26	61,04
Drank	190.869	1,84	-50,33	67,44
Papier	177.922	13,50	25,93	23,95
Andere chemische producten	86.306	8,69	2,73	32,52
Publicaties	43.931	-6,57	7,90	50,21
INTERMEDIAR KAPITAALINTENSIEF	74.184	10,14	-9,26	51,73
Glas	135.857	13,83	-44,20	36,38
Motorvoertuigen	78.791	35,64	7,81	152,48
Voeding	76.820	-3,97	-17,37	-1,95
Andere niet-metaal mineralen	56.755	0,52	-8,97	30,24
Transportuitrusting	47.852	-7,15	28,16	-194,92
ARBEIDSINTENSIEF	41.936	2,22	-12,81	13,11
Rubber	78.929	-4,09	41,41	32,64
Plastiekproducten	47.259	22,81	-8,58	57,23
Radio, televisie en communicatie	45.066	7,39	23,31	69,76
<i>General & special purpose</i>	44.968	4,82	23,31	6,88
Gefabriceerde metaalproducten	41.676	1,73	-61,15	11,86
Elektrische machines	36.823	0,00	-4,27	21,46
Textiel	33.898	-23,21	-29,25	24,02
<i>Professional equipment</i> ²⁶	33.782	1,60	-39,45	74,27
ULTRA-ARBEIDSINTENSIEF	24.506	-12,04	-9,36	31,24
Hout	62.830	14,44	-31,17	46,24
Andere industrieën	37.120	-35,56	154,14	26,23
Leder	25.589	13,69	28,11	-114,45
Meubels	17.407	0,45	-27,29	37,74
Schoenwaren	12.938	-70,23	-39,38	9,19
Kledij	8.071	-12,87	-18,86	125,83

Bron: Eigen berekeningen; K. E. WOJCIECHOWICZ, *SA manufacturing trends 1993 - December 2003*, Pretoria, Department of Trade and Industry, 2003 (2.04.2006, Department of Trade and Industry: <http://www.thedti.gov.za/econdb/manufrev/NewManRev.html#General%20and%20>); STATISTICS SOUTH AFRICA, *Census of manufacturing 1996*, Pretoria, Statistics South Africa, 1996, ongepag. (2.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/Publications/P3001/P30011996.pdf>).

²⁵ De export betreft voornamelijk aluminium en platinum.

²⁶ Dit bestaat vooral uit gas en elektriciteit. Bemerkt dat Zuid-Afrika meer dan de helft van de elektriciteit op het Afrikaanse continent levert.

Zuid-Afrika wordt verondersteld een comparatief voordeel in niet-metaal mineralen en houtproducten te hebben, omdat de K/L ratio's van deze goederen (R 56 755 en R 62 830) het dichtst de nationale K/L ratio benaderen. Zoals af te leiden valt uit de tabel is de export voor beide producten inderdaad sterk toegenomen. Een opmerkelijke bevinding is echter dat de tewerkstelling in beide industrieën is gedaald, vooral in de houtindustrie. Het zijn trouwens de kapitaalintensieve industrieën in het algemeen die het best presteren. Het is in deze categorie waar de hoogste productiegroei werd genoteerd. Tevens werden deze sectoren het minst getroffen door de totale tewerkstellingsdaling in de secundaire sector. Deze bevinding is vrij verrassend aangezien uit tabel 1 toch bleek dat de K/L ratio van Zuid-Afrika veel lager ligt dan in de industrielanden.

Betere conclusies kunnen worden getrokken aan de hand van tabel 5. Hierin wordt het aandeel van elke industrie in de totale export van de secundaire sector weergegeven evenals de exportintensiteit, dit is export ten opzichte van productie. Onmiddellijk valt het grote aandeel op van (intermediaire) kapitaalintensieve goederen, in 2003 ruim 60%. Een vierde van de waarde van export bestaat uit motorvoertuigen en ijzer- en staalproducten. Toch zijn het de arbeidsintensieve industrieën die het meest exportgericht zijn, namelijk 53,2%. Bemerkt dat kledij maar een klein aandeel inneemt in de totale export en vooral gericht is op de binnenlandse markt. De meest exportintensieve goederen in 2003 waren *professional equipment*, *basic precious & non-ferrous* en ijzer- en staalproducten. Terwijl het eerste arbeidsintensieve producten betreft, zijn de andere twee opnieuw kapitaalintensieve goederen.

Dit overzicht van economische trends roept allerlei vragen op. Waarom ging de productietoename gepaard met een tewerkstellingsdaling en hoe komt het dat de kapitaalintensieve industrie de belangrijkste exportsector van Zuid-Afrika is? In de volgende punten wordt getracht een afdoende verklaring te geven voor deze opmerkelijke vaststellingen.

Tabel 5. Aandelen in export en exportintensiteit per industrie

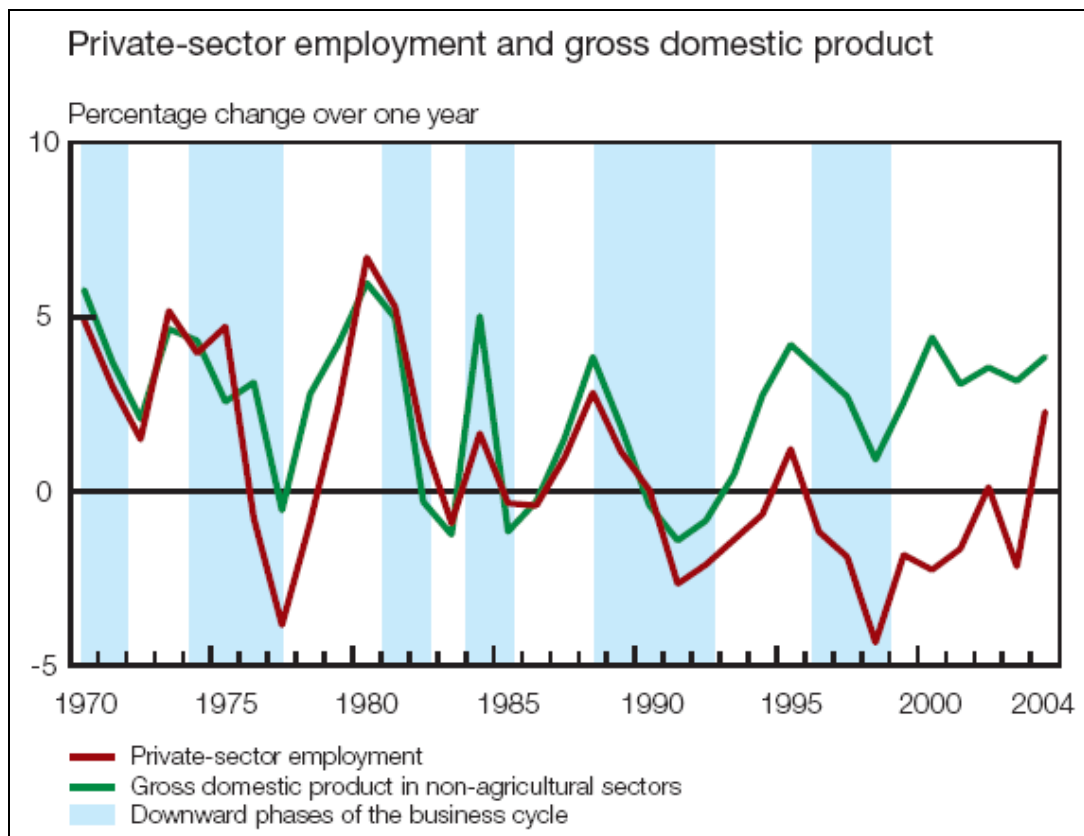
	K/L ratio	Aandeel export 1997	Aandeel export 2003	Export 1997 Productie	Export 2003 Productie
SECUNDAIRE SECTOR	88.177	100	100	26,37	31,95
KAPITAALINTENSIEF	234.321	39,33	41,73	25,75	31,25
Coke & petroleum	1.219.000	7,43	4,39	29,31	20,29
<i>Basic precious & non-ferrous</i>	479.763	5,15	7,54	48,34	69,8
Chemicaliën	264.118	6,13	5,91	36,35	38,85
Ijzer- en staalproducten	250.566	11,90	14,67	46,51	56,9
Drank	190.869	2,10	2,70	10,16	16,7
Papier	177.922	3,35	3,17	17,88	19,53
Andere chemische producten	86.306	3,05	3,10	13,15	16,03
Publicaties	43.931	0,21	0,25	1,84	2,95
INTERMEDIAR KAPITAALINTENSIEF	74.184	15,24	17,71	14,19	19,54
Glas	135.857	0,32	0,33	14,74	17,66
Motorvoertuigen	78.791	6,04	11,67	16,59	30,87
Voeding	76.820	5,87	4,41	10,5	10,73
Andere niet-metaal mineralen	56.755	0,70	0,69	6,99	9,05
Transportuitrusting	47.852	2,32	0,60	76,54	27,81
ARBEIDSINTENSIEF	41.936	36,57	31,66	48,08	53,2
Rubber	78.929	0,72	0,73	17,56	24,24
Plastiekproducten	47.259	0,64	0,77	6,55	8,39
Radio, televisie en communicatie	45.066	1,17	1,52	33,15	52,41
<i>General & special purpose</i>	44.968	28,06	22,96		
Gefabriceerde metaalproducten	41.676	2,36	2,02	9,82	10,8
Elektrische machines	36.823	1,63	1,52	13,78	16,39
Textiel	33.898	1,32	1,25	13,29	20,31
<i>Professional equipment</i>	33.782	0,68	0,91	43,95	75,39
ULTRA-ARBEIDSINTENSIEF	24.506	8,86	8,91	20,63	30,34
Hout	62.830	0,50	0,56	6,52	8,33
Andere industrieën	37.120	4,60	4,45	31,99	54,74
Leder	25.589	0,72	0,26	36,48	14,96
Schoenwaren	12.938	0,10	0,08	3,79	7,06
Meubels	17.407	2,27	2,39	37,81	51,84
Kledij	8.071	0,68	1,17	6,52	16,6

Bron: Eigen berekeningen; K. E. WOJCIECHOWICZ, *SA manufacturing trends 1993 - December 2003*, Pretoria, Department of Trade and Industry, 2003 (2.04.2006, Department of Trade and Industry: <http://www.thedti.gov.za/econdb/manufrev/NewManRev.html#General%20and%20>); STATISTICS SOUTH AFRICA, *Census of manufacturing 1996*, Pretoria, Statistics South Africa, 1996 (2.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/Publications/P3001/P30011996.pdf>).

1.2.2. Economische groei en werkloosheid

Terwijl de totale productie in de secundaire sector tussen 1997 en 2003 steeg met 7,83%, daalde de tewerkstelling tussen 1993 en 2004 jaarlijks met 1,5%²⁷. Dit verschijnsel van economische groei zonder de creatie van werkgelegenheid wordt aangeduid als *jobless growth*. Dit fenomeen is zeer recent in Zuid-Afrika, het ontwikkelde zich pas vanaf de jaren '90, zoals blijkt uit figuur 5. Tijdens de jaren '70 en '80 waren de groeicijfers voor tewerkstelling en BBP immers sterk gecorreleerd. Vanaf de jaren '90 werd dit verband ontkoppeld en trad een periode aan van positieve groei in het BBP en negatieve groei in de tewerkstelling²⁸.

Figuur 5. Groei van tewerkstelling in de privé-sector en van het BBP

Bron: SOUTH AFRICAN RESERVE BANK, *Annual economic report 2005*, Pretoria, South African Reserve Bank, 2005, 20 (7.04.2006, South African Reserve Bank: [http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/794C8769FBFD531A42257066004CA1A8/\\$File/AER2005.pdf](http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/794C8769FBFD531A42257066004CA1A8/$File/AER2005.pdf)).

²⁷ L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s, o.c.*, 1.

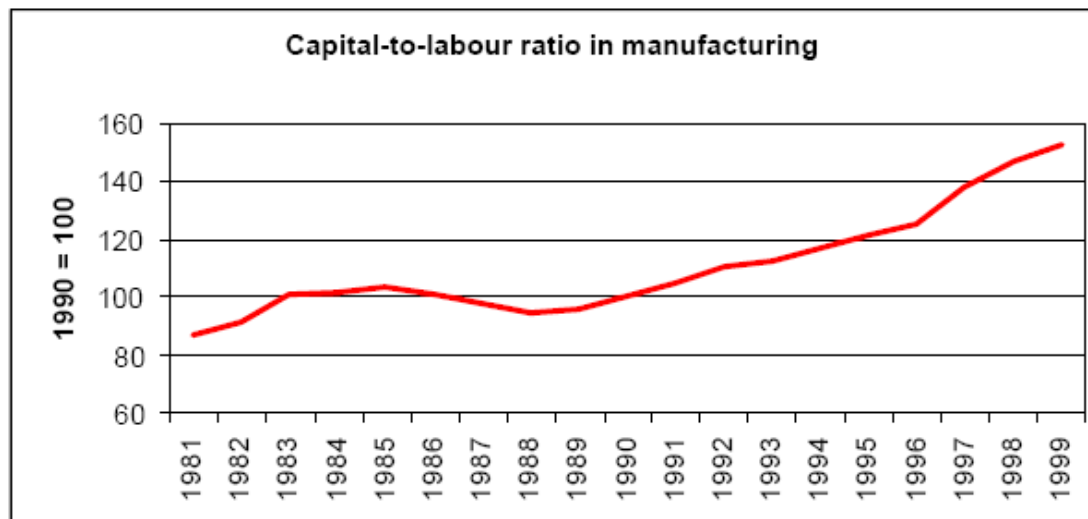
²⁸ M. SAMSON, K. MAC QUENE en I. VAN NIEKERK, *Capital/skills intensity and job creation: an analysis of policy options*, Pretoria, Trade and Industrial Policy Strategies, 2001, 2 (6.04.2006, Trade and Industrial Policy Strategies: <http://www.tips.org.za/f2001/samson.pdf>).

Het fenomeen van *jobless growth* heeft de aandacht getrokken van verschillende academici in Zuid-Afrika. Omdat in diezelfde periode handelsliberalisering op gang kwam rees de vraag of er een verband bestaat tussen beiden. Literatuur hierover groeide gestaag, maar tot op de dag van vandaag is er nog altijd geen consensus²⁹. Uit onderzoek blijkt dat werkloosheid vooral ongeschoolde arbeiders treft. Tezelfdertijd stijgt de vraag naar geschoolde arbeid en kapitaal. *Jobless growth* wordt dan ook door de *South African Reserve Bank* toegeschreven aan een stijgende kapitaalintensiteit van de productie³⁰. Uit figuur 6 blijkt duidelijk dat de K/L ratio in de secundaire sector vanaf de jaren '90 begon te stijgen. Nu kan de K/L ratio stijgen in de volgende drie situaties:

- kapitaalstock ↑, tewerkstelling =
- kapitaalstock ↑, tewerkstelling ↓
- kapitaalstock =, tewerkstelling ↓

Welk van de drie scenario's van toepassing is kunnen we afleiden uit onderzoek verricht door Edwards en Golub. Zij bestudeerden de evolutie in K/L ratio's tussen 1991 en 1997 en vonden een jaarlijkse groei van 5,1%. Dit stemt overeen met figuur 6 die een gemiddelde jaarlijkse groei van 5,7% aangeeft.

Figuur 6. Evolutie van de K/L ratio in de secundaire sector (1981-1999)

Bron: M. SAMSON, K. MAC QUENE en I. VAN NIEKERK, *Capital/skills intensity and job creation: an analysis of policy options*, Pretoria, Trade and Industrial Policy Strategies, 2001, 3 (6.04.2006, Trade and Industrial Policy Strategies: <http://www.tips.org.za/f2001/samson.pdf>).

²⁹ L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s*, o.c., 2.

³⁰ M. SAMSON, K. MAC QUENE en I. VAN NIEKERK, o.c., 1-2.

De stijging bleek veroorzaakt te worden door een kapitaalsverhoging van 4% en een tewerkstellingsdaling van 1%³¹ en verliep dus volgens het tweede scenario. Arbeid werd dus vervangen door kapitaal, vandaar de stijgende werkloosheid in Zuid-Afrika. Een kritiek is dat het land op deze manier *human resources* verspilt. Het teveel aan kapitaalintensiteit wordt zelfs geschat op 20%. Dit is het verschil tussen de geobserveerde groei van de K/L ratio en de verwachte groei. Het aantal verloren jobs veroorzaakt door het inadequaat gebruik van kapitaal en arbeid zou twee miljoen bedragen in een periode van 20 jaar³².

Wat zijn nu de oorzaken van deze groei in kapitaalintensiteit? In een studie van de *International Labour Organization* (ILO) wordt gesteld dat het vroegere industriële beleid van Zuid-Afrika de kapitaalintensieve industrieën sterk favoriseerde ten nadele van de arbeidsintensieve. Dit is een opmerkelijke beleidskeuze gegeven de overvloed aan arbeid in het land³³. Zelfs tijdens de jaren '90 verkregen de kapitaalintensieve sectoren nog staatssteun³⁴. Dit verklaart gedeeltelijk waarom Zuid-Afrika er niet in geslaagd is om de export te diversifiëren naar meer arbeidsintensieve producten³⁵.

Ook het fiscale beleid werd gevoerd ten gunste van de kapitaalintensieve sectoren. Onevenwichtigheden in belastingheffingen zorgden voor een kostenverlaging van kapitaal ten aanzien van arbeid. Dit moedigde bedrijven aan om hun kapitaalstock uit te breiden. Het feit dat vooral kapitaalintensieve industrieën genoten van allerlei voordelen heeft bovendien een kenniskloof veroorzaakt met de arbeidsintensieve industrieën. Bedrijven in de eerste categorie weten immers veel beter waar informatie te vinden is rond allerlei steunfaciliteiten.

Voorts kampt Zuid-Afrika met een tekort aan semi-geschoolde arbeid waardoor de ontwikkeling van arbeidsintensieve industrieën wordt verhinderd. Handelsliberalisering heeft dit mogelijks in de hand gewerkt door vooral de

³¹ L. EDWARDS en S. GOLUB, *South African productivity: An international comparative perspective*, onuitg. 2002, 9 (9.04.2006, Swarthmore college: http://www.swarthmore.edu/SocSci/sgolub1/EDWARDS_GOLUB_monitor2.doc).

³² M. SAMSON, K. MAC QUENE en I. VAN NIEKERK, *o.c.*, 5-7.

³³ WORKING PARTY ON THE SOCIAL DIMENSION OF THE LIBERALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE, *Country studies on the social impact of globalization: final report*, Genève, International Labour Organization, 1999 (9.04.2006, International Labour Organization: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/gb/docs/gb276/sdl-1.htm#Graph%208>).

³⁴ Tussen 1993 en 1997 ging het grootste deel van de fondsen van de *Industrial Development Cooperation* naar de metaalsector en werden exportsubsidies vooral aan kapitaalintensieve en intermediair kapitaalintensieve sectoren toegekend.

³⁵ L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s, o.c.*, 10.

productie van kapitaalintensieve goederen te stimuleren. Dit alles heeft geleid tot inertie en het bevriezen van het comparatief voordeel van Zuid-Afrika in arbeid³⁶.

1.2.3. Oorzaken van de tewerkstellingsdaling

Het onderzoek van de ILO leverde de merkwaardige bevinding op dat het tewerkstellingsverlies vooral in de exportgeoriënteerde industrieën plaats vond. Dit doet een verband vermoeden tussen technologische veranderingen en de verhoogde druk om internationaal competitief te blijven. Dunne en Edwards hebben recent een paper gepubliceerd waarin op zoek wordt gegaan naar verklaringen voor de dalende tewerkstelling in Zuid-Afrika. Als onafhankelijke variabelen werd gekozen voor binnenlandse vraag³⁷, export, importpenetratie en technologie.

In tabel 6 wordt de invloed van deze factoren nagegaan op de tewerkstelling in de secundaire sector. Een onderscheid wordt gemaakt tussen geschoolde arbeid, ongeschoolde arbeid en kapitaalstock. Uit de tabel blijkt duidelijk de stijgende kapitaalintensiteit die eerder al werd toegelicht. Ook bevestigen de gegevens dat tewerkstellingsverlies vanaf de jaren '90 vertekend is naar ongeschoolde arbeid toe. Verreweg de meest dominante oorzakelijke factor is technologie, die het aantal jobs vanaf 1994 jaarlijks deed verminderen met 4%.

De stijgende vraag naar kapitaal en dalende vraag naar ongeschoolde arbeid is trouwens een globaal fenomeen³⁸. Het geeft meer krediet aan studies die stellen dat kapitaal en ongeschoolde arbeid substitueerbaar zijn. Zo bleek uit onderzoek voor Zuid-Afrika dat in economische sectoren waar de meerderheid van werknemers laag opgeleid³⁹ is, de kapitaalintensiteit tussen 1992 en 1999 is gestegen. Dit was niet het geval in sectoren die vooral hoger opgeleiden tewerkstellen.

³⁶ WORKING PARTY ON THE SOCIAL DIMENSION OF THE LIBERALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE, *Country studies on the social impact of globalization: final report*, Genève, International Labour Organization, 1999 (9.04.2006, International Labour Organization: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/gb/docs/gb276/sdl-1.htm#Graph%208>).

³⁷ Hiermee wordt de vraagcurve van alle consumenten in Zuid-Afrika bedoeld.

³⁸ P. DUNNE en L. EDWARDS, *Trade, technology and employment: a case study of South Africa*, onuitg., 2006, 4-9 (9.04.2006, University of Oxford: <http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2006-EOI-RPI/papers/csae/Dunne.pdf>).

³⁹ Lager opgeleiden zijn personen die minder dan 12 jaar onderwijs hebben genoten.

Tabel 6. Oorzaken van wijzigingen in tewerkstelling in de secundaire sector

	Final Demand	Exports	Imports	Net Trade	Technology	Total	Δ Factor
1970s							
Total employment	2.7%	0.1%	1.7%	1.8%	-2.1%	2.8%	353,653
Skilled	2.9%	0.1%	1.8%	1.9%	-0.2%	4.2%	146,573
Less skilled	2.6%	0.2%	1.6%	1.8%	-2.8%	2.2%	207,080
Capital	3.1%	-0.9%	4.4%	3.9%	3.1%	7.8%	63,692
1980s							
Total employment	0.9%	0.8%	-0.1%	0.7%	-1.0%	0.7%	103,302
Skilled	1.1%	0.9%	-0.1%	0.8%	1.1%	2.7%	132,983
Less skilled	0.8%	0.7%	-0.1%	0.6%	-2.0%	-0.3%	-29,681
Capital	1.6%	1.2%	0.0%	1.2%	-0.6%	2.2%	28,445
1990-94							
Total employment	0.6%	1.7%	-2.3%	-0.5%	-2.3%	-2.2%	-131,165
Skilled	0.8%	1.7%	-2.4%	-0.6%	-1.2%	-1.0%	-20,868
Less skilled	0.5%	1.7%	-2.2%	-0.4%	-3.0%	-2.9%	-110,296
Capital	-0.4%	2.4%	-0.9%	1.6%	1.6%	2.7%	16,690
1994-02							
Total employment	1.4%	1.1%	-0.6%	0.6%	-4.0%	-1.5%	-156,399
Skilled	1.4%	1.3%	-0.6%	0.8%	-3.2%	-0.5%	-21,724
Less skilled	1.4%	1.0%	-0.6%	0.4%	-4.4%	-2.1%	-134,675
Capital	1.8%	2.5%	-0.8%	1.8%	-1.4%	2.3%	33,473

Note: Skilled labour consists of managers, professionals, technicians, clerks, skilled service workers, skilled agricultural workers and artisans. Less skilled labour consists of all remaining occupations.

Bron: L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s*, Ithaca, Strategies and Analysis for Growth and Access, 2005, 14 (7.04.2006, Strategies and Analysis for Growth and Access: <http://www.saga.cornell.edu/images/edwards.pdf>).

Als we de impact van netto-handel bekijken stellen we een jaarlijkse tewerkstellingsstijging vast tijdens de jaren '70 van 1,8%, maar dit daalt tot 0,6% vanaf 1994. Het effect is echter vertekend ten voordele van hooggeschoolde arbeid. Verder heeft netto-handel in elke periode een positief effect gehad op kapitaalaccumulatie. Tussen 1994 en 2002 deed het de vraag naar kapitaal jaarlijks stijgen met 1,8%. Deze stijging vond vooral in de sectoren plaats die zich bezig houden met de verwerking van natuurlijke rijkdommen en chemicaliën.

Dunne en Edwards onderzochten ook het afzonderlijke effect van netto-handel op de 27 secundaire industrieën tussen 1990 en 2002. De vaststelling was dat sectoren die met een tewerkstellingsdaling geconfronteerd worden vooral arbeidsintensieve industrieën zijn, waaronder ook de kledingindustrie. De sectoren waar de meeste jobs werden gecreëerd zijn ijzer en staalproducten, motorvoertuigen en chemicaliën⁴⁰. Tot nu toe werd de totale impact bestudeerd van netto-handel. In de volgende paragraaf onderzoeken we of er verschillende effecten zijn naargelang de regio waarmee handel wordt gedreven.

⁴⁰ P. DUNNE en L. EDWARDS, *o.c.*, 12.

1.2.4. De impact van regionale handelsakkoorden

In tabel 7 wordt de invloed onderzocht van netto-handel op de verhouding tussen hooggeschoolde en laaggeschoolde arbeid en de kapitaalintensiteit van productie in de secundaire sector. Het teken van de coëfficiënten geeft aan in welke goederen Zuid-Afrika een comparatief voordeel heeft vis-à-vis verschillende handelspartners.

Tabel 7. De impact van netto-handel naargelang de regio (1990-2002)

	Highly skilled/less skilled	Capital/Labour	Adj R2	F-stat	Share total trade
Total	-14.2***	6.5***	0.53	16.0***	
Africa	8.1*	2.3	0.16	3.7**	10%
Rest of Asia	-12.7*	9.0**	0.18	3.9**	14%
China & India	6.7	4.2	0.02	1.3	4%
S America	1.4	6.7**	0.14	3.3*	2%
Developed	-20.6***	6.6***	0.61	22.4***	66%

Notes: Highly skilled/Less skilled is measured as the ratio of professional, managerial and skilled technical to the remaining occupations. Capital/L measures the value of machinery & equipment capital stock (R million, 1995 prices) per worker. Net trade is measured as the average ln(exports/imports) over the period 1990-02. Estimations are weighted using average output between

Bron: L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s*, Ithaca, Strategies and Analysis for Growth and Access, 2005, 9 (7.04.2006, Strategies and Analysis for Growth and Access: <http://www.saga.cornell.edu/images/edwards.pdf>).

Netto-handel met de hele wereld verlaagt de scholingsratio van productie met 14,2%. Dit suggereert dat Zuid-Afrika over relatief veel laaggeschoolde arbeid beschikt en dus een comparatief voordeel heeft in arbeidsintensieve producten. Deze correlatie wordt echter vertekend doordat vooral met ontwikkelde landen handel wordt gedreven. Ten opzichte van deze landen heeft Zuid-Afrika inderdaad een comparatief voordeel in laaggeschoolde arbeid, cf. de scholingsratio neemt af met 20,6%. Ten aanzien van Afrika, China, India en Zuid-Amerika ligt het comparatief voordeel echter in hooggeschoolde arbeid.

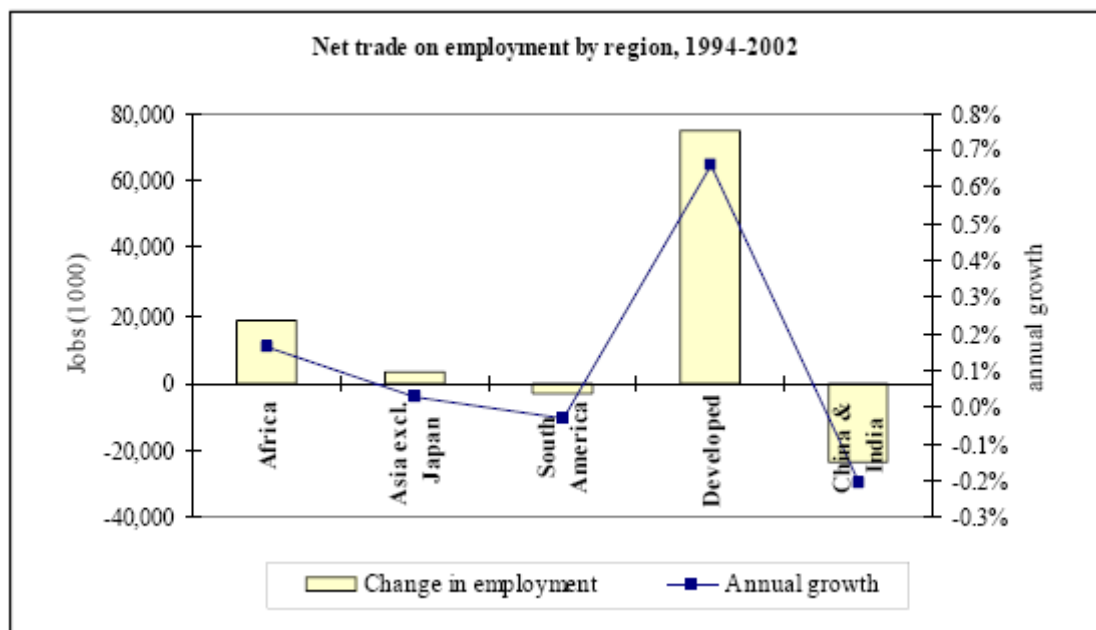
Verbazingwekkend is dat netto-handel met alle regio's een verhogend effect heeft op de K/L ratio in de secundaire sector, dus ook ten aanzien van de kapitaalovervloedige industrielanden. De positieve correlatie tussen netto-handel en kapitaalintensiteit wordt in feite veroorzaakt door de succesrijke metaal- en chemiesectoren. Deze industrieën zijn kapitaalintensief, maar hun exportintensiteit⁴¹

⁴¹ De exportintensiteit blijkt uit de analyse van tabel 5.

weerspiegelt vooral de overvloed aan natuurlijke rijkdommen dan aan kapitaal⁴². Voor de verwerking van natuurlijke rijkdommen zijn nu eenmaal kapitaalintensieve technieken vereist.

Zuid-Afrika ondervindt als middeninkomenland zowel concurrentie van de meer productieve geïndustrialiseerde landen als van lage inkomenslanden zoals India en China⁴³. Daarom dat men bij een toepassing van het H-O-model altijd het onderscheid moet maken tussen handelsstromen met ontwikkelde en ontwikkelingslanden. Regionale handelsakkoorden zullen namelijk leiden tot verschillende gevolgen voor de vraag naar laaggeschoolde arbeid. Vrijhandel met industrielanden zal een verhogend effect hebben op de vraag, terwijl handel met ontwikkelingslanden lonen en tewerkstelling zal doen dalen⁴⁴. In figuur 7 wordt de impact onderzocht van regionale handelsakkoorden op de tewerkstelling, wat inderdaad uiteenlopende bevindingen oplevert.

Figuur 7. Het effect van netto-handel op de tewerkstelling in de secundaire sector

Bron: P. DUNNE en L. EDWARDS, *Trade, technology and employment: a case study of South Africa*, onuitg., 2006, 16 (9.04.2006, University of Oxford: <http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2006-EOI-RPI/papers/csae/Dunne.pdf>).

⁴² L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s, o.c.*, 9-11.

⁴³ L. EDWARDS, "Globalisation and the skills bias of occupational employment in South Africa", *l.c.*, pp. 40-41.

⁴⁴ L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s, o.c.*, 11.

Netto-handel met ontwikkelde landen deed de tewerkstelling in de secundaire sector jaarlijks stijgen met 0,66%. De handel met China en India heeft echter een verlagend effect op de tewerkstelling, dat disproportioneel inwerkt op de arbeidsintensieve industrie. Het effect van de intrede van China in de wereldeconomie wordt vooral gevoeld door de textiel-, kledij- en schoenindustrie. Dit zijn namelijk de belangrijkste importgoederen uit China. Hoewel het dus technologische veranderingen zijn die de voornaamste invloed uitoefenen op de tewerkstelling in Zuid-Afrika, wordt ook aan netto-handel een niet te onderschatten invloed toegeschreven. Sectoren als de kledingindustrie worden simpelweg weggeconcurrerd door importpenetratie vanwege China en India⁴⁵.

1.2.5. Het Stolper-Samuelson-theorema en Zuid-Afrika

In deze laatste paragraaf wordt het Stolper-Samuelson-theorema onderzocht voor Zuid-Afrika. Dit model voorspelt dat in een situatie van vrijhandel de lonen van de overvloedige productiefactor zullen stijgen. Aangezien in ontwikkelingslanden ongeschoolde arbeid in overvloed is voorspellen Stolper en Samuelson een reductie van de loonsongelijkheid⁴⁶. Maar zoals aangetoond is de situatie van Zuid-Afrika dubbelzinnig omwille van een verschillend comparatief voordeel naargelang de regio. In dit punt wordt louter het totale effect van handelsliberalisering op de lonen nagegaan.

Edwards berekende dat tariefreducties in de periode 1994-2003 geleid hebben tot een loonsdaling van 47% van laaggeschoolde arbeid ($\alpha=0,05$)⁴⁷. In werkelijkheid zijn de lonen van laaggeschoolde arbeid niet gehalveerd. Dit komt omdat ook andere factoren een invloed op de loonhoogte uitoefenen. In tabel 8 worden de veranderingen in het gemiddelde jaarloon weergegeven in de arbeidsintensieve en ultra-arbeidsintensieve industrieën voor de periode 1997-2003. De lonen zijn uitgedrukt in constante prijzen waardoor een vergelijking mogelijk is.

⁴⁵ P. DUNNE en L. EDWARDS, *o.c.*, 16-17.

⁴⁶ L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s, o.c.*, 19.

⁴⁷ *ibid.*, 23-24.

Tabel 8. Evolutie van lonen in de (ultra-)arbeidsintensieve sectoren

Sector	Gemiddeld jaarloon per arbeider 1997 (constante prijzen)	Gemiddeld jaarloon per arbeider 2003 (constante prijzen)	Groei lonen 1997-2003 (%)
ARBEIDSINTENSIEF			
Rubber	48.566	77.519	59,62
Plastiekproducten	41.047	47.384	15,44
Radio, televisie en communicatie	67.085	136.324	103,21
<i>General & special purpose</i>	57.375	87.038	51,70
Gefabriceerde metaalproducten	47.998	62.570	30,36
Elektrische machines	56.404	77.020	36,55
Textiel	35.123	46.359	31,99
<i>Professional equipment</i>	45.698	71.234	55,88
ULTRA-ARBEIDSINTENSIEF			
Hout	23.009	31.566	37,19
Andere industrieën	33.998	62.848	84,86
Leder	27.130	52.938	95,13
Meubels	37.729	41.560	10,15
Schoenwaren	24.003	30.285	26,17
Kledij	22.830	27.214	19,20

Bron: Eigen berekeningen; K. E. WOJCIECHOWICZ, *SA manufacturing trends 1993 - December 2003*, Pretoria, Statistics South Africa, 2003 (2.04.2006, Department of Trade and Industry: <http://www.thedti.gov.za/econdb/manufrev/NewManRev.html#General%20and%20>); STATISTICS SOUTH AFRICA, *Correspondence tables between the fifth and fourth editions of the SIC*, Pretoria, Statistics South Africa, 1993 (5.04.2006, Statistics South Africa: http://www.statssa.gov.za/additional_services/sic/descrip7.htm).

Uit de tabel blijkt dat de lonen in alle industrieën zijn gestegen. In de kledij-industrie waar de tewerkstelling toch daalde met 18,86% (zie tabel 4) stegen de lonen met 19,2%. De wet van vraag en aanbod voorspelt nochtans een loonsdaling wanneer de vraag naar arbeid daalt. Ook tariefreducties hadden een verlagend effect op de lonen en toch heeft een loonsstijging plaats gevonden. Om dit te kunnen verklaren is kennis nodig van de Zuid-Afrikaanse politieke context.

In Zuid-Afrika is er een alliantie tussen de leidende politieke partij, het *African National Congress*, en de grootste koepel van de vakbeweging, de *Confederation of South African Trade Unions* (COSATU). Dit heeft geleid tot een uitgebreide arbeidswetgeving rond minimumlonen, werkuren, ontslagprocedures en vakantieregeling. De arbeidsmarkt in Zuid-Afrika is dus weinig flexibel⁴⁸. Daardoor dat bedrijfsleiders niet zomaar kunnen overgaan tot een loonsdaling. Door het economische isolement tijdens de jaren '70 en '80 waren bedrijven echter niet

⁴⁸ L. EDWARDS, "Globalisation and the skills bias of occupational employment in South Africa", *l.c.*, p. 68.

internationaal competitief⁴⁹. Tegelijkertijd stegen lonen van semi- en ongeschoolde arbeid vanaf 1990 jaarlijks met 4%. Dit verklaart de negatieve impact van technologie op tewerkstelling⁵⁰. De enige uitweg die immers overbleef was het afvloeien van arbeid en het verhogen van de kapitaalintensiteit van de productie⁵¹. Een andere overlevingsstrategie die zich ook opdrong was informalisering. Dit wordt later verder uitgewerkt wanneer de kledij-industrie onder de loep wordt genomen.

1.2.6. Besluit

In dit deel werd aangetoond dat de Zuid-Afrikaanse export voornamelijk uit kapitaalintensieve goederen bestaat, een onverwachte bevinding gegeven de overvloed aan arbeid in het land. Vanaf de jaren '90 werd het fenomeen van *jobless growth* waargenomen, dat vooral verklaard wordt door de stijgende kapitaalsintensiteit van het productieproces. Factoren zoals vroeger industrieel en fiscaal beleid bleken hiervoor verantwoordelijk te zijn, maar ook de inflexibiliteit van de arbeidsmarkt.

De belangrijkste conclusie van deze uiteenzetting is echter dat het comparatief voordeel van Zuid-Afrika verschilt naargelang de regio waar handel mee wordt gedreven. Het comparatief voordeel ten opzichte van ontwikkelde landen ligt in laaggeschoolde arbeid, maar ten aanzien van ontwikkelingslanden in hooggeschoolde arbeid. Tewerkstellingseffecten van vrijhandelsakkoorden op de secundaire sector zijn dus uiteenlopend. Relevant voor deze thesis is dat handel met China en India voor een tewerkstellingsdaling hebben gezorgd in de kledijsector. Voorts bleek het land over een comparatief voordeel in kapitaal te beschikken, wat paradoxaal is. Maar dit weerspiegelt louter de overvloed aan natuurlijke rijkdommen.

⁴⁹ WORKING PARTY ON THE SOCIAL DIMENSION OF THE LIBERALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE, *Country studies on the social impact of globalization: final report*, Genève, International Labour Organization, 1999 (9.04.2006, International Labour Organization: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/gb/docs/gb276/sdl-1.htm#Graph%208>).

⁵⁰ L. EDWARDS, "Globalisation and the skills bias of occupational employment in South Africa", *l.c.*, p. 68.

⁵¹ L. EDWARDS, *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s, o.c.*, 25.

1.3. Kritiek vanuit een politiekwetenschappelijke invalshoek

De besproken economische modellen zijn ook in de politieke wetenschappen niet vrij van kritiek gebleven. Een belangrijke stem is Nita Rudra, professor Internationale Betrekkingen aan de Universiteit van Pittsburgh. Haar onderzoek omvat onder andere de impact van globalisering op sociale welvaartsuitgaven in ontwikkelingslanden. In een studie hieromtrent vertrok ze vanuit de vaststelling dat de welvaartsstaat in ontwikkelde landen zich heeft verstevigd in een context van toenemende handel en groeiende kapitaalstromen, terwijl deze in ontwikkelingslanden aan het afbrokkelen is. Rudra bewees aan de hand van een regressieanalyse dat de verschillende effecten van globalisering op de sociale uitgaven in ontwikkelde en ontwikkelingslanden gebaseerd zijn op een verschil in politieke invloed van arbeid⁵². Deze politieke invloed wordt geoperationaliseerd door een nieuw concept, namelijk *Potential Labour Power* (PLP)⁵³.

Recent heeft Rudra een artikel gepubliceerd met als titel '*Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?*'. Hierin breidt ze het concept van PLP uit naar de impact van globalisering op de economische voordelen en de onderhandelingspositie van arbeid. In wat hierna volgt worden de bevindingen van dit onderzoek toegelicht, waarbij een woordje uitleg wordt gegeven over wat PLP precies is en hoe het gemeten wordt.

1.3.1. Optimisten en pessimisten over globalisering en arbeid

In de onderzoeks- en beleidswereld zijn de meningen erg verdeeld omtrent de cruciale vraag of globalisering een gunstig of nadelig effect heeft op arbeid in Minder Ontwikkelde Landen (MOL). Optimisten zijn ervan overtuigd dat arbeid in ontwikkelingslanden wint bij globalisering en leggen de nadruk op stijgende groei, groeiende tewerkstellingsmogelijkheden en hogere lonen. Pessimisten daarentegen wijzen op stagnerende groei in een aantal landen, blijvende werkloosheid, politieke

⁵² N. RUDRA, "Globalization and the decline of the welfare state in Less-Developed Countries" in *International Organization*, 56, (2002), 2, p. 433 (16.03.2006, Business Source Premier: <http://search.epnet.com>).

⁵³ *ibid.*, 413.

repressie en een toenemend arbeidssurplus⁵⁴. Het arbeidssurplus is de verborgen werkloosheid in een land, waardoor het aanbod aan arbeidskrachten onbeperkt is⁵⁵. Dit surplus wordt berekend door de totale bevolking op arbeidsleeftijd te verminderen met de totale werkbevolking⁵⁶ en de studenten van het secundair en tertiair onderwijs.

Optimisten steunen op theorieën van internationale handel zoals het Heckscher-Ohlin-theorema en afgeleide modellen die stellen dat de tewerkstelling en vergoeding van de overvloedige productiefactor zullen stijgen ten gevolge van vrijhandel. In de meeste ontwikkelingslanden is er een zeer groot aanbod aan laaggeschoolde arbeiders. Daarom beschouwen de optimisten hen dan ook als zijnde de winnaars van globalisering. Hun economische positie vaart er wel bij als markten worden geopend, terwijl laaggeschoolde arbeid in de rijke landen de dupe hiervan is.

Volgens Rudra zijn er twee problemen met de visie van de optimisten. Ten eerste heeft empirisch onderzoek hierover tot tegenstrijdige resultaten geleid. Sommige studies bevestigen het Heckscher-Ohlin-model en het Stolper-Samuelson-model dat de tewerkstelling en het inkomen van laaggeschoolde arbeid verhoogt in de MOL-landen. Andere onderzoekers echter besluiten dat de economische positie van arbeid in feite verslechterd is. Zij wijzen onder andere op tegenwerkende krachten zoals een hoog arbeidssurplus, geen toegang tot nieuwe technologieën, de stijgende vraag naar *hooggeschoolde* arbeid en de concurrentie van lagelonenlanden als China en India als oorzaken hiervan. Een tweede tekortkoming is dat de optimisten alleen focussen op tewerkstelling en lonen en geen aandacht schenken aan de onderhandelingspositie van arbeid. Een verbeterde economische positie betekent echter niet noodzakelijk meer slagkracht voor arbeid. Zo kunnen de lonen wel stijgen, maar kan dit gepaard gaan met een uitholling van sociale voordelen.

Pessimisten langs hun kant zetten vooral de negatieve gevolgen van globalisering op de onderhandelingspositie van arbeid in de verf. Volgens deze groep van onderzoekers dwingt een internationale competitieve omgeving nationale regeringen tot het laag houden van de lonen. Ook werkomstandigheden en mobilisatiemogelijkheden verslechteren volgens hen. Ook deze analyses schieten

⁵⁴ N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, pp. 29-30 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).

⁵⁵ *ibid.*, 36.

⁵⁶ De totale werkbevolking wordt gevormd door de werkenden en de officieel werklozen.

volgens Rudra tekort. Het probleem is dat zij vooral gebaseerd zijn op anekdotische en regio-specifieke voorbeelden. Zij laten tevens in het midden of arbeid in economische termen een stap vooruit zet.

Rudra stelt dat wanneer we inzicht willen hebben in de gevolgen van globalisering op arbeid beide aspecten geïntegreerd moeten worden in eenzelfde analyse. In haar onderzoek wordt er dus gekeken naar zowel de effecten op de economische positie als de onderhandelingspositie van arbeid⁵⁷.

1.3.2. De politieke invloed van arbeid in de MOL-landen

Het Heckscher-Ohlin-model voorspelt een verhoogde tewerkstelling en hogere lonen voor de overvloedige productiefactor wanneer aan de voorwaarde voldaan is dat voornamelijk goederen worden uitgevoerd die voor hun productieproces intensief gebruik maken van diezelfde factor. Volgens Rogowski is de politieke implicatie hiervan dat de overvloedige productiefactor aan politieke invloed wint. Rudra bekritiseert dit en stelt dat economische verbeteringen niet noodzakelijk hand in hand gaan met een verhoogde politieke zeggingskracht. Dit geldt zeker niet voor laaggeschoolde arbeid in MOL-landen. Hiervoor stipt ze enkele redenen aan.

Ten eerste is het bestaan van een uitgebreide reservepool aan arbeiders, of het arbeidssurplus, een struikelblok voor vakbonden om het arbeidsbestand te organiseren. Het is quasi onmogelijk om de omvangrijke informele sector te mobiliseren, een fenomeen in veel ontwikkelingslanden. Bovendien zijn er weinig incentieven om van de informele sector over te stappen naar de formele ten gevolge van de wereldwijde ‘*race to the bottom*’ voor lagere lonen. Deze werd veroorzaakt door de participatie van grote lagelonenlanden aan het internationale ruilverkeer. Bedrijven zijn nu geneigd om hun toevlucht te zoeken tot het arbeidssurplus. Deze arbeiders zijn namelijk zeer aantrekkelijk, omdat zij goedkoper zijn en meer flexibel.

Ten tweede leidt men uit het Heckscher-Ohlin-model af dat het aantal tewerkgestelde laaggeschoolde arbeiders zal toenemen, omdat de tewerkstelling in de arbeidsintensieve industrieën zal groeien. Deze trend is niet persé bevorderend voor de onderhandelingspositie van arbeid omdat laaggeschoolde arbeiders

⁵⁷ N. RUDRA, “Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?”, *l.c.*, pp. 31-33.

moeilijker te mobiliseren zijn dan hoger opgeleide werknemers. Redenen hiervoor zijn dat zij weinig onderwijs genoten, onregelmatige uren werken en een groeiend percentage onder hen vrouwen zijn, die zeer moeilijk te organiseren zijn. Vakbondsactiviteiten vinden namelijk vooral 's avonds plaats, wanneer vrouwen voor hun kinderen zorgen en hun huishoudelijke taken volbrengen. Specifiek voor Kaapstad geldt bovendien dat men zich 's avonds alleen buiten durft te begeven per auto, waarover de overgrote meerderheid niet beschikt. Vakbonden moeten dus in vervoer voorzien, maar dit is uiteraard een dure aangelegenheid.

Collectieve actieproblemen worden nog eens in de hand gewerkt door de grootte van de groep omdat dit tot *free-riding* aanzet. Normaal gezien zijn arbeiders geneigd om zich lid te maken van een vakbond. Zij willen namelijk dat hun belangen verdedigd worden ten aanzien van hun werkgever en de overheid. Hoe groter de groep echter, hoe zwakker dit incentief. Men redeneert dat anderen hun tijd en geld wel zullen investeren in de vakbeweging. Aangezien de wetgeving en voordelen die bekomen worden toch van toepassing zullen zijn op iedereen, wordt de eigen bijdrage niet als noodzakelijk beschouwd. De problemen rijzen natuurlijk wanneer velen deze redenering maken. De werking van de vakbond kan dan in het gedrang komen bijvoorbeeld omwille van dalende inkomsten uit lidmaatschapsgelden.

De bovengeschetste problematiek die vakbonden in de MOL-landen ervaren met laaggeschoolde arbeiders blijkt zich niet voor te doen bij hooggeschoolde arbeiders. Deze zijn wel in staat om zich op adequate wijze te organiseren. Dit is niet verwonderlijk omdat het een kleinere groep betreft, de vraag naar hooggeschoolde arbeid hoger is dan het aanbod en zij minder concurrentie ondervinden van het arbeidssurplus.

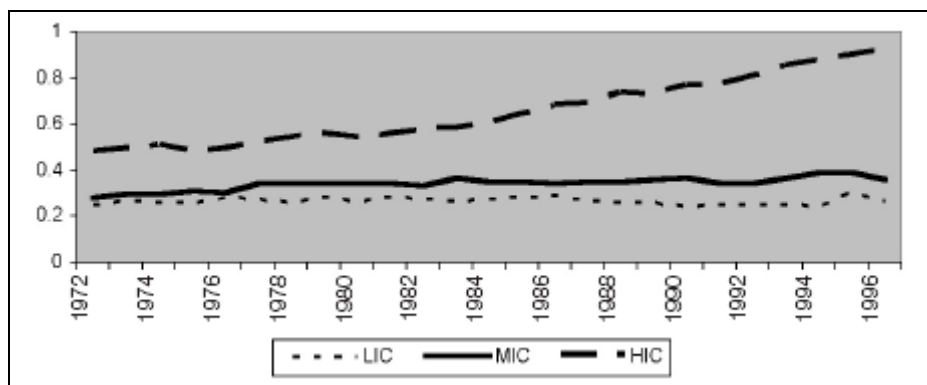
Rudra stelt dus dat de politieke invloed van arbeid stijgt wanneer de verhouding van het aantal geschoolde arbeiders ten aanzien van het aantal ongeschoolde arbeiders verhoogt en wanneer het arbeidssurplus daalt. Hieruit volgt dat men een onderscheid moet maken tussen verschillende categorieën van MOL-landen. In sommige ontwikkelingslanden is er namelijk een overvloed aan laaggeschoolde arbeid, terwijl in andere ook veel hooggeschoolde arbeid aanwezig is. Rudra verwacht dat de onderhandelingspositie van arbeid gaat dalen in de eerste groep omdat de ratio verkleint. In de tweede groep verwacht ze het omgekeerde resultaat. Drie categorieën MOL-landen zullen verder in haar analyse onderscheiden worden:

lage inkomenslanden (LI-landen), middeninkomenlanden (MI-landen) en hoge inkomenslanden (HI-landen)⁵⁸.

1.3.3. Trends op de arbeidsmarkt

Ontwikkelingslanden zijn zich gaan inschakelen in het globale handelssysteem vanaf de jaren '90. Daarom is het nuttig om de tewerkstellingspatronen in de drie soorten MOL-landen tussen 1972 en 1997 te onderzoeken om na te gaan in welke mate de voorspellingen van het Heckscher-Ohlin-model juist zijn. In figuur 8 wordt de verhouding van de tewerkstelling van hooggeschoolde arbeid ten aanzien van laaggeschoolde arbeid weergegeven.

Figuur 8. De ratio van hooggeschoolde ten aanzien van laaggeschoolde tewerkstelling

Bron: N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, p. 36 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).

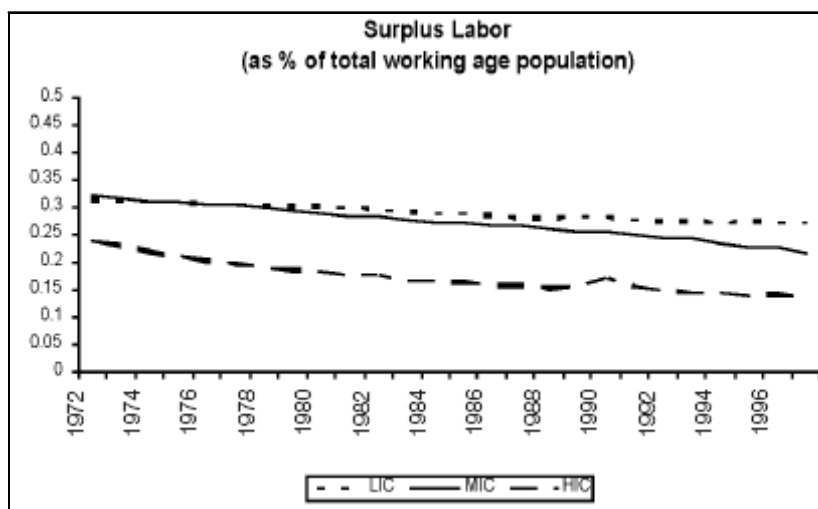
Rudra stelde vast dat in de LI-landen deze ratio is gedaald, in de MI-landen lichtjes is gestegen en in de HI-landen een gestadige groei heeft plaatsgevonden vanaf het midden van de jaren '80. Deze trends komen dus overeen met het Heckscher-Ohlin-model en bevestigen dat de MOL-landen zich aan het specialiseren zijn in hun comparatief voordeel. Omdat de LI-landen een comparatief voordeel hebben in laaggeschoolde arbeid stijgt de tewerkstelling hierin en daalt de ratio. De

⁵⁸ N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?", *l.c.*, pp. 33-35.

HI-landen hebben een overvloed aan hooggeschoolde arbeid, waarvoor meer jobs zijn ontstaan en bijgevolg de ratio gestegen.

Figuur 9 stelt de evolutie van het arbeidssurplus voor en laat zien dat deze in elke groep is gedaald. Hoewel dit een positieve trend is, moet men wel de gevolgen relativiseren. Ten eerste is sinds de jaren '70 de bevolkingsgroei in veel ontwikkelingslanden gedaald. Dit resulteerde onder andere in een lager arbeidssurplus. Ten tweede ligt het surplus nog steeds zorgwekkend hoog, met maar minieme verschillen tussen de LI-landen en de MI-landen.

Figuur 9. Arbeidssurplus als een percentage van de totale werkbevolking

Bron: N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, p. 37 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).

Een belangrijke opmerking is dat de scholingsratio en het arbeidssurplus onafhankelijk van elkaar kunnen evolueren. Wanneer bijvoorbeeld alleen de officiële werklozen de vacatures gaan invullen zal de verhouding van hooggeschoolde en laaggeschoolde tewerkstelling veranderen, maar het arbeidssurplus zal even groot blijven. De officiële werklozen worden namelijk niet gerekend worden tot het arbeidssurplus, maar tot de totale arbeidsbevolking. Al bij al kunnen we besluiten dat de economische omstandigheden voor arbeid in de MOL-landen aan het verbeteren zijn, maar dan is er nog niets gezegd over de onderhandelingscapaciteiten⁵⁹. Dit komt aan bod in de volgende paragraaf.

⁵⁹ N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?", *l.c.*, pp. 35-37.

1.3.4. Potential Labour Power

Wanneer men de politieke sterkte van arbeid wil meten valt men vaak terug op statistieken van het lidmaatschap van vakbonden. Dit is een problematische methode volgens Rudra, omdat in veel ontwikkelingslanden lidmaatschap verplicht is en regeringen vakbonden onderdrukken. Een betere benadering voor de onderhandelingskracht van arbeid is *Potential Labour Power* (PLP), een indicator geïntroduceerd door Rudra dat zich baseert op voorgaand onderzoek van Silver en Olson. PLP wordt gemeten langsheen twee dimensies: de ratio van tewerkstelling van geschoolde arbeid ten aanzien van laaggeschoolde arbeid en het arbeidssurplus als een percentage van de bevolking tussen 15 en 64 jaar. PLP wordt geacht toe te nemen wanneer de ratio stijgt en af te nemen wanneer het arbeidssurplus daalt. In formulevorm levert dit het volgende:

$$PLP = \left[\frac{\left[\frac{\text{Aantal geschoolde werknemers}}{\text{Aantal laaggeschoolde werknemers}} \right] * \left[\frac{1}{\text{Arbeidssurplus als \% van de bevolking op arbeidsleeftijd}} \right]}{87} \right] * 100$$

Het resultaat wordt gedeeld door 87 en vermenigvuldigd met 100 omdat de hoogste score op 87 (=Zweden) ligt en men aldus een index creëert. Merk op dat PLP institutionele en politieke factoren die een bemiddelende rol kunnen spelen niet in rekening brengt. Een voorbeeld is de relatie tussen de regering en arbeid. Zo zal bij de berekening van de PLP voor Zuid-Afrika de alliantie tussen COSATU en het ANC niet in rekening worden gebracht. Het voordeel is wel dat men variaties kan waarnemen tussen landen waarbij men buiten beschouwing laat of de landen in kwestie gekenmerkt worden door een corporatistisch bestel, een repressief regime of een zekere mate van autonomie voor arbeid.

Rudra heeft de PLP gemeten voor enkele ontwikkelingslanden, zie tabel 9 voor de resultaten van de middeninkomenlanden. Ze stelde vast dat PLP in de jaren '90 in de HI-landen vijf maal groter was dan in de LI-landen en twee keer zo groot als in de MI-landen. Doorheen de jaren is PLP gestegen voor de drie categorieën MOL-landen en hoewel dit zeer bemoedigend is ligt deze nog altijd zeer laag wanneer we

vergelijken met Zweden (=87)⁶⁰. Hoewel arbeid in economische termen haar positie heeft verbeterd doorheen de jaren blijken de resultaten voor de onderhandelingspositie van arbeid minder bevredigend te zijn. Rudra vraagt zich vervolgens af in welke mate globalisering hierin een rol heeft gespeeld. Om hier een antwoord op te vinden maakt ze gebruik van een econometrische test die besproken wordt in het volgende punt.

Tabel 9. Potential Labour Power in middeninkomenlanden

Country	PLP 1970s	PLP 1980s	PLP 1990s	Δ PLP 1970s–1990s
China	11.05	11.56	12.08	1.03
Mexico	2.60	4.47	5.72	3.12
Argentina	2.33	2.53	3.12	0.79
Turkey	2.23	1.91	2.10	-0.12
Malaysia	2.03	3.20	4.84	2.81
South Africa	2.03	2.62	3.20	1.17
Brazil	1.69	1.92	2.80	1.12
Trinidad and Tobago	1.63	1.90	1.96	0.33
Paraguay	1.61	1.55	1.48	-0.13
Philippines	1.56	1.73	4.02	2.46
Chile	1.45	1.19	1.43	-0.03
Venezuela	1.39	1.47	1.55	0.15
Thailand	1.39	2.14	6.57	5.18
Sri Lanka	1.19	0.46	0.53	-0.66
Jordan	1.09	0.95	0.94	-0.15
Colombia	1.05	1.46	2.22	1.17
Uruguay	1.02	1.47	2.54	1.52
Iran	0.94	1.25	1.80	0.86
Egypt	0.93	1.42	1.99	1.06
Ecuador	0.91	1.28	1.32	0.40
Mauritius	0.89	0.27	0.61	-0.28
Morocco	0.84	0.92	0.85	0.01
Tunisia	0.79		1.21	0.42
Fiji	0.78	0.69	0.41	-0.37
Panama	0.72	1.02	0.89	0.16
Dominican Republic	0.67	0.93		
Guatemala	0.66	0.95	0.99	0.33
El Salvador	0.59	0.79	0.81	0.22
Bolivia	0.58	0.75	0.96	0.37
Honduras	0.38	0.48	0.29	-0.09
Guyana	0.32			
Syrian Arab Republic	0.30	0.88	0.82	0.52
Botswana	0.08	0.33	0.63	0.55
Peru		1.57	1.39	
Costa Rica		0.94	1.17	
Average	1.45	1.73	2.22	0.77

Bron: N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, p. 41 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).

⁶⁰ N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?", *l.c.*, pp. 38-39.

1.3.5. Bevindingen van de regressie-analyse

Om de effecten van globalisering op arbeid na te gaan stelde Rudra een tijdsreeks op die gegevens bevat van 59 ontwikkelingslanden, waaronder zes HI-landen, 35 MI-landen en 18 LI-landen. Om de economische effecten na te gaan neemt ze als afhankelijke variabelen de scholingsratio en het arbeidssurplus. PLP is een derde afhankelijke variabele en wordt gebruikt voor de meting van de onderhandelingspositie van arbeid. Drie onafhankelijke variabelen dienen als maatstaven voor economische globalisering: export van gefabriceerde goederen, portfoliostromen en *Foreign Direct Investment* (FDI), telkens genomen als een percentage van het BBP⁶¹.

Rudra komt tot de vaststelling dat de effecten van globalisering op arbeid afhankelijk zijn van de economische ontwikkeling waarin het land zich bevindt. Voor wat betreft de situatie van arbeid in lage inkomenslanden stelde ze vast dat export en FDI een negatief effect hebben op de scholingsratio, zie tabel 10.

Tabel 10. Conditionele effecten op de scholingsratio

LDC Income Category	Exports of Manufactured Goods	FDI	Portfolio Flows
LIC	0.002** (0.00079)	-0.069* (0.032)	0.008 (0.008)
MIC	0.003*** (0.0009)	-0.048* (0.028)	-0.0007 (0.0008)
HIC	0.003 (0.009)	0.128† (0.088)	0.039*** (0.015)

Bron: N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, p. 48 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).

Tewerkstelling van laaggeschoolde arbeid verhoogt dus relatief gezien ten gevolge van globalisering. Dit bevestigt de voorspellingen van het Heckscher-Ohlin-model waar de optimisten zich bij aansluiten. Maar aan de andere kant hebben export en FDI een verhogend effect op het arbeidssurplus, zie tabel 11. Dit zou mogelijk verklaard kunnen worden door de aantrekkelijkheid van informele arbeiders voor bedrijven om internationaal competitief te blijven.

⁶¹ N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?", *l.c.*, pp. 42-43.

Tabel 11. Conditionele effecten op het arbeidssurplus

LDC Income Category	Exports of Manufactured Goods	FDI	Portfolio Flows
LIC	0.044*** (0.012)	2.42*** (0.004)	-0.105 (0.136)
MIC	0.036*** (0.0088)	-0.784*** (0.156)	-0.0004 (0.014)
HIC	0.238 (0.214)	2.77 (0.020)	-5.21 [†] (3.33)

Bron: N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, p. 49 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).

Verder blijkt uit de resultaten heel duidelijk dat PLP daalt ten gevolge van export en FDI, zie tabel 12. Portfoliostromen oefenen geen invloed uit omdat zowel in LI-landen als MI-landen deze maar een beperkt aandeel hebben in het BBP.

Tabel 12. Conditionele effecten op PLP

LDC Income Category	Exports of Manufactured Goods	FDI	Portfolio Flows
LIC	-0.007*** (0.002)	-0.187** (0.076)	-0.015 (0.038)
MIC	0.014*** (0.004)	0.017 (0.059)	0.002 (0.004)
HIC	-0.191 (0.326)	7.71** (2.98)	1.76*** (0.418)

Bron: N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, p. 49 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).

Wanneer we kijken naar de situatie in de middeninkomenlanden zijn de bevindingen minder eenduidig. Export blijkt een verhoging teweeg te brengen in de tewerkstelling van geschoolde arbeid, maar FDI blijkt hier een negatief effect op te hebben. Ook voor het arbeidssurplus zijn er tegenstrijdige effecten. Export verhoogt het niveau van verborgen werkloosheid terwijl FDI dit doet afnemen. Wel is het verminderende effect dat toegeschreven wordt aan FDI veel groter dan het vermeerderende effect van export, in overeenstemming met de trend in figuur 9. De resultaten voor PLP vindt Rudra teleurstellend. Alleen export heeft een matig verhogend effect op de politieke invloed van arbeid. Voor FDI vinden we ook een positieve relatie, maar deze is niet significant. Dit is verrassend omdat FDI toch heeft gezorgd voor een daling van het arbeidssurplus.

In de hoge inkomenslanden bevorderen portfoliostromen de tewerkstelling van hooggeschoolde werknemers. Geen significant effect werd er gevonden voor het arbeidssurplus omdat deze al zeer klein is in HI-landen. Ten slotte hebben zowel FDI als portfoliostromen een positief effect op PLP. Rudra besluit dat globalisering de economische positie van arbeid in ontwikkelingslanden verbetert maar niet noodzakelijk hun onderhandelingskracht. Verschillende effecten doen zich voor naargelang de inkomensgroep waartoe een ontwikkelingsland behoort. Arbeiders in hoge inkomenslanden zijn de winnaars van globalisering in die zin dat zowel hun economische als politieke positie verbetert. Arbeiders in lage inkomenslanden en middeninkomenlanden zijn economisch gezien beter af maar zijn de verliezers wat betreft hun *Potential Labour Power* die respectief gedaald is en matig is gestegen⁶².

⁶² N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?", *l.c.*, pp. 49-52.

1.4. Kritiek vanuit een genderperspectief

In het voorgaande hebben we een kritiek geformuleerd op het Heckscher-Ohlin-model vanuit een economische en politiekwetenschappelijke invalshoek. Er werd aangetoond dat het comparatief voordeel van Zuid-Afrika in laaggeschoolde arbeid enkel speelt ten aanzien van ontwikkelde landen. Handel met landen als China en India bleek zeer nefast te zijn voor arbeidsintensieve industrieën zoals de kledijsector. Daarom ook dat de economische winsten, die men op basis van een eenzijdige toepassing van het H-O-model voorspelt, uitblijven in deze industrie. Het onderzoek van Rudra wees verder uit dat de zeggingskracht van arbeid niet noodzakelijk verhoogt ten gevolge van globalisering. Daardoor blijven arbeiders in lage en middeninkomenlanden in een zwakke positie ten aanzien van hun werkgevers. Het effect van handelsliberalisering gaat echter voorbij het louter creëren van winnaars en verliezers in termen van tewerkstelling. Vrijhandel speelt namelijk ook in op de aanwezige genderongelijkheden in een maatschappij. In dit deel wordt deze stelling uitgewerkt waarbij eerst een algemene situatieschets van het debat rond gender en handelsliberalisering aan bod komt. Daarna volgt een overzicht van de gendereffecten die men aanduidt in de literatuur.

1.4.1. Het debat rond gender en handelsliberalisering

Het wereldhandelssysteem is gebaseerd op economische theorieën als het H-O-model. Wereldwijd zijn beleidsmakers ervan overtuigd dat de specialisatie van landen volgens hun comparatief voordeel leidt tot een efficiëntere allocatie van productiefactoren, wat uiteindelijk resulteert in hogere economische groei en meer consumptie. Men stelt dat de inschakeling van ontwikkelingslanden in een vrije wereldmarkt bevorderlijk is voor de economische groei in deze landen en dus ontwikkeling bevordert en armoede reduceert. Men realiseert zich wel dat in elk land winnaars en verliezers zijn, maar er wordt aangenomen dat de netto-effecten van vrijhandel positief zijn⁶³.

⁶³ N. ÇAĞATAY, *Trade, gender and poverty*, New York, United Nations Development Programme, 2001, 11 (16.04.2006, United Nations Development Programme: http://www.undp.org/poverty/docs/pov_tradegenderpoverty_doc.pdf).

Deze veronderstelde relatie tussen handel, groei en ontwikkeling wordt echter gecontesteerd door de Noord-Zuid-beweging en de andersglobalisten. Hun kritiek is geïnspireerd door het paradigma van ‘menselijke ontwikkeling’, uitgewerkt door Nobelprijswinnaar Amartya Sen. Dit concept houdt in dat ontwikkeling gemeten moet worden aan de hand van het welzijn van personen, vooral van hen die de zwakste posities in de maatschappij innemen, zijnde de armen, minderheden en vrouwen. Sleutelbegrippen in het hedendaagse ontwikkelingsdenken zijn macht, machteloosheid en *empowerment*. Dit verschilt van het vroegere concept van ontwikkeling dat gemeten werd langsheen marktindicatoren als inkomen of consumptie. Merk op dat dit juist de categorieën zijn die economen hanteren om te bewijzen dat internationale handel welvaartsverhogend is.

Critici zijn van mening dat economische groei geen doel op zich is, maar ten dienste staat van ‘menselijke ontwikkeling’. De meting van effecten van handelsliberalisering vanuit dit perspectief reikt dus verder dan het berekenen van tewerkstellingsgroei en markttoegang. Het succes van handelsbeleid is afhankelijk van de impact die het heeft op gelijkheid, armoedebestrijding, ontwikkeling van menselijke capaciteiten, bescherming van mensenrechten, democratisch bestuur en duurzame ontwikkeling. Handel wordt als een beleidsinstrument beschouwd om armoede, gender- en andere sociale ongelijkheden weg te werken⁶⁴.

Hoe kan handel nu een invloed uitoefenen op genderongelijkheden? Vooraleer een antwoord hierop uit te werken is het eerst nodig om het concept gender te verduidelijken. Gender refereert naar algemeen aanvaarde ideeën in een cultuur over wat het betekent om man of vrouw te zijn. Genderrollen verwijzen naar bepaalde verwachtingen of maatschappelijke normen die de gedragingen van mannen en vrouwen bepalen. Een voorbeeld is de taakverdeling waarbij de vrouw verantwoordelijk is voor het huishouden en de zorg voor de kinderen en de man de belangrijkste kostverdiener is⁶⁵. Gender is dus niet hetzelfde als sekse, dat biologisch bepaald wordt, maar is een sociaal geconstrueerde categorie en cultuur- en tijdsgebonden. Genderverhoudingen werken door op verschillende domeinen. Naast de verdeling van arbeid beïnvloeden ze ook het inkomen, het opleidingsniveau, het vermogen, enzovoort. Hoewel genderverhoudingen eigen zijn aan een cultuur zijn

⁶⁴ N. ÇAĞATAY, *o.c.*, 12.

⁶⁵ H. REEVES en S. BADEN, *Gender and development: concepts and definitions*, Brighton, Institute of Development Studies, 2000, 30 (17.04.2006, University of Sussex: <http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/re55.pdf>).

het in de meeste gevallen vrouwen die langere uren werken, die minder verdienen en minder lang onderwijs genoten⁶⁶. Omdat mannen en vrouwen dus verschillende rollen opnemen in de markteconomie en in het huishouden heeft handelsbeleid gendergerelateerde gevolgen.

Handelsliberalisering kan invloed uitoefenen op genderongelijkheden op het macro-, meso- en microniveau. Het macroniveau verwijst naar de genderverdeling van arbeid tussen de productieve en reproductieve sfeer⁶⁷. De productieve sfeer verwijst naar betaalde arbeid en productie voor de markt. De reproductieve sfeer in een samenleving heeft betrekking op de opvoeding van kinderen, de zorg voor familieleden en huishoudelijke taken. Mannen worden vooral geassocieerd met de productieve sfeer, terwijl men van vrouwen verwacht dat zij ten volle hun reproductieve rol opnemen⁶⁸. Analyses op het mesoniveau focussen in op de instituties die de verdeling van bestaansmiddelen en activiteiten op het microniveau regelen. Men onderzoekt dan bijvoorbeeld genderongelijkheden op vlak van publieke dienstverlening. Het microniveau bestudeert in detail de genderverdeling van arbeid, bestaansmiddelen en besluitvorming, vooral binnen het huishouden.

Zoals reeds is gezegd leidt handelsliberalisering tot de herstructurering van de economie. Dit leidt tot veranderingen in de tewerkstelling en lonen van verschillende maatschappelijke groepen, ook tussen mannen en vrouwen. Op het macroniveau kan handelsliberalisering het verschil in arbeidsmarktparticipatie verkleinen wanneer sectoren die uitbreiden meer vervrouwelijkt zijn dan de sectoren die inkrimpen. Op het mesoniveau kan het inkomstenverlies uit vroegere tariefheffingen leiden tot dalende overheidsuitgaven op vlak van gezondheidszorg en onderwijs⁶⁹. Beleidsmakers zijn vaak van mening dat vrouwen deze taken kunnen overnemen, waardoor hun werklast wordt verzwaaard. Maar zoals genderspecialist Diane Elson stelt is de elasticiteit van vrouwelijke arbeid niet onbegrensd⁷⁰. Op het microniveau kan handelsliberalisering leiden tot *empowerment* van vrouwen, wanneer vrouwen in toenemende mate ingeschakeld worden in de productieve sfeer. Een eigen bron van

⁶⁶ N. ÇAĞATAY, *o.c.*, 14.

⁶⁷ M. FONTANA, *The gender effects of trade liberalisation in developing countries: a review of the literature*, Sussex, University of Sussex, 2003, 1 (13.04.2006, University of Sussex: <http://www.sussex.ac.uk/Units/economics/dp/Fontana101.pdf>).

⁶⁸ H. REEVES en S. BADEN, *o.c.*, 8.

⁶⁹ M. FONTANA, *o.c.*, 2.

⁷⁰ H. REEVES en S. BADEN, *o.c.*, 8.

inkomsten leidt mogelijks tot meer zeggingskracht binnen het huishouden omtrent de uitgaven.

De invloed van handelsliberalisering op genderongelijkheden kan dus zowel positief als negatief zijn. De effecten worden echter bemiddeld door een resem andere factoren, waaronder het comparatief voordeel van een land. Of vrouwen baat hebben bij vrijhandel is afhankelijk van welke productiefactoren meer gevraagd worden en van de gendernormen die het eigendom van deze factoren regelen. Een verbeterde positie van de vrouw is het meest waarschijnlijk wanneer het comparatief voordeel gelegen is in arbeid. De reden hiervoor is dat de rechten over iemands arbeid minder ontvreemdbaar zijn dan de rechten op land en natuurlijke rijkdommen.

Ook de karakteristieken van de arbeidsmarkt spelen een rol. De mate waarin vrouwen kunnen overstappen naar uitbreidende industrieën is afhankelijk van de gendersegmentatie van sectoren en beroepen en van de mogelijkheden tot herscholing⁷¹. Stel bijvoorbeeld dat een land een comparatief voordeel heeft in kapitaalintensieve producten zoals staal. De vraag is dan of ontslagen kledingarbeidsters aangenomen zullen worden in een sector die als vrij ‘mannelijk’ gecategoriseerd wordt. De gendereffecten van handel variëren ook van individu tot individu. Of een vrouw gebruik maakt van de aangeboden kansen hangt af van haar opleiding, vaardigheden, leeftijd en van de sociale normen en verplichtingen die gelden in haar gemeenschap. Zo is het voor de meeste vrouwen met kinderen niet zo evident om hun gezinsverantwoordelijkheden te combineren met een job.

Economische theorieën als het H-O-model nemen gendereffecten echter niet in rekening, maar men kan deze wel afleiden. De meeste ontwikkelingslanden hebben een comparatief voordeel in laaggeschoolde arbeid. Vrijhandel leidt bijgevolg tot meer investeringen en tewerkstelling in de arbeidsintensieve exportgeoriënteerde industrieën. Voorbeelden van deze industrieën zijn kledij, speelgoed en elektronica, die vooral vrouwen tewerkstellen⁷². Internationale handelstheorieën voorspellen dus eigenlijk een stijgende tewerkstelling van vrouwen in ontwikkelingslanden en een vermindering van genderongelijkheden op het macro-niveau. Maar uiteraard moet men theorieën altijd aan de praktijk toetsen.

⁷¹ M. FONTANA, *o.c.*, 2-3.

⁷² H. NORDAS, *Is trade liberalization a window of opportunity for women?*, Genève, World Trade Organization, 2003, 4 (13.04.2006, World Trade Organization: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd200303_e.doc).

In 1994 publiceerde UNIFEM een omvangrijke recensie van empirische studies rond de gendereffecten van handel. Sindsdien is de interesse in dit onderzoeksdomein sterk gegroeid. Veel van wat geschreven is, is echter ofwel heel theoretisch, ofwel hoofdzakelijk anekdotisch. Ondanks een intens debat, is degelijk empirisch bewijs maar schaars. Analyses worden beperkt door de afwezigheid van gendergedifferentieerde data en de moeilijkheid om de effecten van handelsliberalisering te ontwaren van gelijktijdige ontwikkelingen⁷³. Dit probleem wordt ook aangestipt door Çağatay⁷⁴. In verschillende landen zijn er uiteenlopende effecten gevonden, zowel positieve als negatieve. Toch zijn er enkele bevindingen die in meerdere onderzoeken terugkomen. Deze worden besproken in het volgende punt.

1.4.2. Een overzicht van gendereffecten

De arbeidsmarktparticipatie van vrouwen is tijdens de laatste decennia gestegen in de meeste landen. De oorzaken hiervoor zijn verscheiden, maar zeker is dat handelsliberalisering hiertoe heeft bijgedragen, ook al verschillen de effecten per sector en regio. In ontwikkelingslanden heeft de inschakeling in de wereldeconomie geleid tot de feminisering van de secundaire sector⁷⁵. Elson en Pearson wezen reeds in 1981 op de stijgende tewerkstelling van vrouwen in de *world market factories* en legden de nadruk op de rol die gender speelt in de samenstelling van een volgzzaam en laagbetaald arbeidsbestand in de exportgeoriënteerde industrieën.

Sindsdien hebben verscheidene studies de relatie bevestigd tussen exportoriëntatie en de feminisering van betaalde arbeid in het Zuiden. Typische exportproducten die geassocieerd worden met vrouwenarbeid zijn textiel, kledij, elektronica, leder en voeding. In industrielanden kampen deze sectoren echter met een dalende tewerkstelling. Deze treft vooral vrouwen, omdat de gendergebaseerde tewerkstellingspatronen gelijkaardig zijn. Opmerkelijk is de concentratie van de vrouwelijke tewerkstelling in de productie van gestandaardiseerde goederen die enkel op basis van de prijs concurreren. Productie steunt bovendien op

⁷³ M. FONTANA, *o.c.*, 1.

⁷⁴ N. ÇAĞATAY, *o.c.*, 20.

⁷⁵ M. FONTANA, *o.c.*, 4.

arbeidsintensieve technieken waarbij veel gebruik gemaakt wordt van ongeschoolde arbeid en onderaanneming⁷⁶. Mogelijkerwijze is het dus omdat vrouwen goedkopere arbeidskrachten zijn ten opzichte van mannen dat de feminisering van secundaire tewerkstelling zich zo sterk manifesteert.

De werkgelegenheid voor vrouwen in ontwikkelingslanden is dus geconcentreerd in een aantal arbeidsintensieve industrieën die met elkaar concurreren op de wereldmarkt. Handel zet landen dus aan tot het laag houden van de lonen om competitief te blijven en buitenlandse investeringen aan te trekken. Bedrijven kunnen immers relatief gemakkelijk overgaan tot een relocatie naar een land waar de onderhandelingspositie van vrouwen zwakker is⁷⁷. Hoewel handelsliberalisering bevorderend is voor de tewerkstelling van vrouwen, ligt hun competitief voordeel als arbeiders blijkbaar in hun lage vergoeding en slechtere arbeidsomstandigheden. Deze stelling wordt treffend geïllustreerd door het bestaan van *Export Processing Zones* (EPZ's), waar veel van de handelsgerelateerde winsten voor vrouwen zijn geconcentreerd.

EPZ's zijn speciale economische zones waar de productie bestemd is voor de export. Veel van deze zones zijn in het leven geroepen om bedrijven vrij te stellen van de toepassing van lokale arbeidswetgeving. Bijgevolg werken arbeiders veel uren per dag, is hun loon zeer laag en kampen zij met werkonzekerheid en ongezonde arbeidsomstandigheden. In veel gevallen is er sprake van seksuele intimidatie ten aanzien van vrouwen en andere vormen van discriminatie zoals zwangerschapstesten. Hoewel er geargumenteed wordt dat de lonen en werkomstandigheden in een EPZ beter zijn dan de alternatieven, waaronder werkloosheid, illustreert dit argument eerder hoe zwaar de levensomstandigheden van vrouwen zijn, dan dat het een reductie van genderongelijkheden in tewerkstelling en lonen bewijst⁷⁸.

De nieuw gecreëerde jobs voor vrouwen laten de genderverdeling van arbeid bovendien ongewijzigd. De meeste van deze jobs hebben het etiket zeer vrouwelijk te zijn, waardoor genderstereotypes versterkt worden. Vrouwen blijven geconcentreerd in productiewerk dat semi-geschoold is en weinig betaald. Hoewel er bewijzen zijn dat de horizontale gendersegregatie in de *Newly Industrialising*

⁷⁶ N. ÇAĞATAY, *o.c.*, 20.

⁷⁷ *ibid.*, 27.

⁷⁸ *ibid.*, 23-24.

*Countries*⁷⁹ (NIC's) is gedaald, geldt dit niet voor andere landen. De verticale gendersegregatie waarbij vrouwen de laagste posities in een bedrijf innemen blijft en deze machtsverhoudingen worden zelfs geaccentueerd⁸⁰.

Naast onderzoek van lonen en arbeidsomstandigheden zijn er ook studies verricht naar de implicaties van betaalde arbeid van vrouwen voor de reproductieve sfeer. Feministische economen en sociale wetenschappers hebben de aandacht gevestigd op het heikele punt dat een stijging in de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen niet gepaard is gegaan met een vermindering van de tijd die zij aan onbetaalde huishoudelijke arbeid besteden. De genderongelijkheden op het microniveau blijven dus ongewijzigd. Dit heeft geresulteerd in het fenomeen van de 'dubbele werkdag' van vrouwen. Twee gevolgen zijn mogelijk, ofwel een reductie in de verzorging van de kinderen, ofwel minder vrije tijd voor vrouwen.

De bestaande druk wordt nog eens vergroot doordat handelsliberalisering vaak gepaard gaat met een vermindering van overheidsuitgaven en een stijgende privatisering van allerlei diensten zoals gezondheidszorg. Zoals reeds is aangehaald wordt van vrouwen verwacht dat zij deze daling in sociale voorzieningen kunnen opvangen⁸¹. Handelsliberalisering tendeert er dus naar de werkdag van een vrouw te verzwaren, omdat sociale en culturele normen verhinderen dat huishoudelijke taken herverdeeld worden onder familieleden, in de eerste plaats de echtgenoot⁸².

Veel bezorgdheid is er over de impact die handelsliberalisering zeer waarschijnlijk uitoefent op de informele sector. Mogelijks besteden bedrijven een deel van hun productie uit aan thuiswerkers om kosten te besparen en competitief te blijven in een internationale omgeving. Aangenomen wordt dat onderaanneming leidt tot de verslechtering van arbeidsomstandigheden en dat vrouwen oververtegenwoordigd zijn in dergelijke informele arbeid. De verplaatsing van vrouwelijke arbeiders van de formele sector waar hogere lonen gelden naar de informele economie is een mogelijk negatief gendereffect van handelsliberalisering⁸³.

⁷⁹ De NIC's van de eerste generatie zijn Hong Kong, Singapore, Taiwan en Zuid-Korea.

⁸⁰ M. FONTANA, *o.c.*, 8.

⁸¹ *ibid.*, 24.

⁸² *ibid.*, 14.

⁸³ H. NORDAS, *Is trade liberalization a window of opportunity for women?*, *o.c.*, 9.

Voorstanders van handelsliberalisering beweren echter dat de impact op de informele sector bemiddeld wordt door de karakteristieken van de arbeidsmarkt. Zij zijn van mening dat vrijhandel enkel leidt tot informalisering wanneer arbeidsmarkten inflexibel zijn en arbeid te duur. Verricht onderzoek heeft nog geen definitief uitsluitsel gegeven over de invloed van handel op informalisering⁸⁴, wat zowel aanhangers als tegenstanders van handelsliberalisering ruimte geeft om hun standpunt te verdedigen. Toch is het zeer waarschijnlijk dat hier de negatieve gendereffecten van handel geconcentreerd zijn⁸⁵. Waarom informalisering vooral vrouwen zou treffen en niet mannen wordt nog verduidelijkt verder in de thesis.

1.4.3. Besluit

In dit deel werd een overzicht gegeven van de kritiek op handelsliberalisering vanuit een genderinvalshoek. Een intensief debat is gaande, maar stellingen worden maar zelden gestaafd met harde bewijzen. Het onderzoek wordt namelijk bemoeilijkt vanwege het ontbreken van gendergedifferentieerde gegevens. Bovendien zijn de effecten tussen landen verschillend. Daarom dat deze thesis niet de pretentie heeft om een universeel gendereffect aan te tonen. De genderverklaring voor de kwetsbaarheid van kledingarbeiders die verder in de verhandeling aan bod komt heeft louter betrekking op vrouwen werkzaam in informele CMT's in Kaapstad. Het uitgangspunt hierbij vindt wel zijn oorsprong in de bovenstaande uiteenzetting, namelijk dat handelsliberalisering verschillende gevolgen heeft op mannen en vrouwen vanwege het bestaan van genderrollen die de gehele maatschappij doorweven.

⁸⁴ H. NORDAS, *Is trade liberalization a window of opportunity for women?*, o.c., 9-10.

⁸⁵ M. FONTANA, o.c., 7.

1.5. Introductie van het concept ‘kwetsbaarheid’

De stelling van deze thesis is dat informele kledingarbeiders in Kaapstad kwetsbaar zijn ten gevolge van vrijhandel. Hiermee wordt een kritiek geleverd op het H-O-model. Op basis van dit theorema voorspelt men namelijk positieve effecten van handelsliberalisering op arbeidsintensieve industrieën in ontwikkelingslanden. Dit volgt uit het feit dat de meeste van deze landen een comparatief voordeel hebben in laaggeschoolde arbeid.

Een eerste kritiek had betrekking op het economische model zelf. Voor middeninkomenlanden als Zuid-Afrika verschilt het comparatief voordeel naargelang de regio waarmee handel wordt gevoerd. Handel met China en India bleek nefast te zijn voor de binnenlandse arbeidsintensieve industrieën zoals de kledingindustrie. Een eerste vorm van kwetsbaarheid die de kledingarbeiders in Kaapstad dus treft, zowel in de formele als de informele sector, is een economische kwetsbaarheid. Vrijhandel leidde namelijk tot een significante tewerkstellingsdaling.

Vanuit de bespreking van Rudra's onderzoek rond *Potential Labour Power* (PLP) identificeerden we een tweede vorm van kwetsbaarheid, namelijk in de verhouding tussen werkgever en werknemer. De onderhandelingskracht van arbeid in middeninkomenlanden als Zuid-Afrika bleek ten gevolge van handelsliberalisering maar matig gestegen te zijn vanaf de jaren '70 tot aan de jaren '90. De PLP van Zuid-Afrika steeg in deze periode van 2,03 naar 3,2 wat nog altijd ver onder het maximum van 87 ligt. Verder in de thesis wordt nagegaan hoe de PLP in Zuid-Afrika recent is geëvolueerd.

Een laatste kritiek werd geformuleerd vanuit een genderinvalshoek. Hoewel nog maar weinig onderzoek hierover is verricht, is het vrij aannemelijk dat handelsliberalisering een rol speelt in de toenemende informalisering van vrouwelijke tewerkstelling. Uit de genderanalyse die later aan bod komt zal blijken hoe de kwetsbaarheid van kledingarbeiders deels toe te schrijven valt aan hun vrouwzijn. Dit zal tevens een verklaring bieden waarom zoveel vrouwen dit soort werk uitoefenen.

Het concept ‘kwetsbaarheid’ wordt dus gevormd door drie dimensies en vat al het voorgaande samen. Het leunt sterk aan bij het begrip van *human poverty* van het *United Nations Development Programme* (UNDP). *Human poverty* wijst op de situatie waarin een persoon de mogelijkheden en keuzes ontzegd wordt om een

waardig leven te leiden. Terwijl armoede voorheen gedefinieerd werd als een tekort aan consumptie en inkomen, worden nu ook bijkomende aspecten aangekaart. Ook de Wereldbank definieert armoede tegenwoordig als fysieke en sociale deprivatie, waartoe machteloosheid wordt gerekend⁸⁶.

Het concept 'kwetsbaarheid' wordt nagegaan voor vrouwen werkzaam in de informele kledingsector in Kaapstad. Vooraleer de oorzaken en gevolgen van 'kwetsbaarheid' uiteen te zetten, wordt het onderzoeksdomein voorgesteld. Dit maakt het onderwerp uit van het volgende hoofdstuk.

⁸⁶ N. ÇAĞATAY, *o.c.*, 13-14.

2. Het onderzoeksdomein: informele Cut, Make & Trim's in Kaapstad

In dit hoofdstuk worden informele CMT's geanalyseerd op drie niveaus. Vooreerst wordt de informele sector als geheel onderzocht, hoe hij ontstaan is en functioneert. Vervolgens worden de arbeidsomstandigheden in een CMT beschreven. Tot slot wordt er een profiel van de kledingarbeider geschetst.

2.1. Het ontstaan van een informele kledingsector

Bij de bespreking van de genderkritiek op het H-O-model werd gesteld dat handelsliberalisering mogelijks verband houdt met de groei van de informele sector. Ontwikkelingen in de globale kledingindustrie bevestigen deze stelling. Wereldwijde competitie heeft geleid tot een groei van het aantal thuiswerkers⁸⁷. Dit fenomeen komt aan bod in het eerste punt. Vervolgens wordt de informalisering van de kledijsector in Kaapstad besproken. Zoals nog uit de uiteenzetting zal blijken houdt deze evolutie verband met vrijhandel, maar ook met andere factoren. In een laatste punt komt aan bod hoe CMT's in Kaapstad ingeschakeld zijn in het productieproces.

2.1.1. Handelsliberalisering en thuiswerk in de globale kledingindustrie

De groeiende integratie van internationale markten na de Tweede Wereldoorlog heeft globale competitie inzake kledij geïntensifieerd. Tijdens de jaren '60 en '70 lag het groeicijfer voor internationale handel in kledij en textiel hoger dan voor de secundaire sector in zijn geheel. Tabel 13 toont aan dat tussen 1955 en 1988 de internationale handelsstromen in kledij serieuze veranderingen hebben ondergaan. Terwijl voorheen de exportmarkt gedomineerd werd door de industrielanden, zijn de ontwikkelingslanden sterk in opgang gekomen⁸⁸.

⁸⁷ M. CHEN, J. VANEK, F. LUND e.a., *o.c.*, 67.

⁸⁸ M. ALTMAN, *An industrial strategy for the clothing sector*, Rondebosch, University of Cape Town Press (Pty) Ltd, 1994, 18.

Tabel 13. Exportstromen van kledij (1955-1988)

	1955	1963	1970	1979	1988
Totale handel in miljard USD (prijzen van 1994)					
	0,8	2,2	6,2	34,9	89,5
Aandeel in de wereldexport (%)					
Industrielanden onderling	46	53	55	44	37
Industrielanden naar ontwikkelingslanden	20	12	6	5	3
Ontwikkelingslanden naar industrielanden	5	10	18	31	40
Ontwikkelingslanden onderling	5	4	3	4	4
Oostbloklanden onderling	18	16	10	7	4
Wereld	100	100	100	100	100

Bron: M. ALTMAN, *An industrial strategy for the clothing sector*, Rondebosch, University of Cape Town Press (Pty) Ltd, 1994, 19.

Uit tabel 14 blijkt dat de kledijproductie voor de wereldmarkt vooral in de Europese Unie plaatsvindt. Maar de boom van het Chinese marktaandeel in kledij is fenomenaal en evenaart anno 2004 bijna dat van de EU. Op slechts veertien jaar tijd verhoogde het exportaandeel van China van 8,9% naar 24%. Het aandeel van de EU daarentegen daalde met 8,7%. Het aandeel van Zuid-Afrika in de globale export van kledij bedroeg in 2004 0,1%⁸⁹.

Tabel 14. Belangrijkste exporteurs van kledij in 1990 en 2003

Exporteurs	Aandeel in de globale export in 1990 (%)	Exporteurs	Aandeel in de globale export in 2004 (%)
EG	37,7	EU (25)	29
China	8,9	China	24
Hongkong ⁹⁰	8,6	Hongkong	3,2
Zuid-Korea	7,3	Turkije	4,3
Turkije	3,1	Mexico	2,8
Thailand	2,6	India	2,8
VSA	2,4	VSA	2,0
India	2,3	Roemenië	1,8
Indonesië	1,5	Indonesië	1,7

Bron: WORLD TRADE ORGANIZATION, *International trade statistics 2005*, Genève, World Trade Organization, s.d., 180 (18.04.2006, World Trade Organization: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2005_e/its05_bysector_e.pdf).

⁸⁹ WORLD TRADE ORGANIZATION, *Time series*, Genève, World Trade Organization, s.d. (18.04.2006, World Trade Organization: <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBStatProgramHome.aspx?Language=E>).

⁹⁰ Het percentage heeft enkel betrekking op *domestic exports* en laat *re-exports* buiten beschouwing.

Tevens is Zuid-Korea verdwenen uit de top en hebben andere landen als Mexico en Roemenië zich aangediend. Vanwaar deze verschuivingen in marktaandeel en de massale intrede van ontwikkelingslanden in kledingexport? Veel hiervan wordt verklaard door investeringsbeslissingen van kledingbedrijven. De rol van het *Multifibre Agreement* (MFA) hierin valt niet te onderschatten⁹¹. Dit handelsakkoord werd gesloten in 1974 en verving het *Long Term Agreement Regarding International Trade in Cotton Textiles* (LTA) dat vanaf 1962 in werking was. De bedoeling van het MFA was een geregelde marktopening voor katoen, vezels en wol zodat 'marktverstoringen'⁹² vermeden werden⁹³. Hoewel het bedoeld was om handelsrestricties af te bouwen steeg de effectieve bescherming onder de vorm van niet-tarifaire belemmeringen. Het MFA bestond namelijk uit een reeks bilaterale akkoorden die een quotasysteem opzetten waardoor import van ontwikkelingslanden naar ontwikkelde landen beperkt werd. Zuid-Afrika is nooit partij geweest bij dit akkoord, aangezien de export van kledij miniem was.

Het MFA was voornamelijk gericht tegen Hongkong, Korea en Taiwan die tijdens de jaren '70 een belangrijk exportaandeel in kledij verwierven. Het quotasysteem dat de export van deze landen beperkte moedigde bedrijven aan om over te gaan tot buitenlandse investeringen. Deze richtten zich op landen waarvan de quota's nog niet ingevuld waren of die over een betere markttoegang beschikten⁹⁴. Hoewel bedoeld als een tijdelijk akkoord werd het MFA viermaal vernieuwd, voor het laatst in 1991. Het akkoord verviel in 1994 en werd vervangen door het *Agreement on Textiles and Clothing* (ATC) dat tijdens de onderhandelingen van de Uruguay-ronde⁹⁵ werd gesloten. Het ATC is een overgangsakkoord tussen het quotasysteem van het MFA en de volledige integratie van textiel en kledij in het multilaterale handelssysteem⁹⁶. Het ATC kwam ten einde op 1 januari 2005, sindsdien is handel in kledij en textiel tussen de WTO-landen quotavrij.

⁹¹ M. ALTMAN, *An industrial strategy for the clothing sector*, o.c., 21.

⁹² Dit wijst op een substantiële of potentiële toename van de import van bepaalde producten uit bepaalde landen, die aangeboden worden tegen prijzen die substantieel lager liggen dan deze geldig voor gelijkaardige binnenlandse goederen van vergelijkbare kwaliteit.

⁹³ H. NORDAS, *The global textile and clothing industry post the Agreement on Textiles and Clothing*, Genève, World Trade Organization, 2004, 13 (19.04.2006, World Trade Organization: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers5_e.pdf).

⁹⁴ R. CASSIM, *Recent developments in the South African clothing industry with a focus on exports*, Rondebosch, University of Cape Town, 1991, 15-18 (Diss. Lic.)

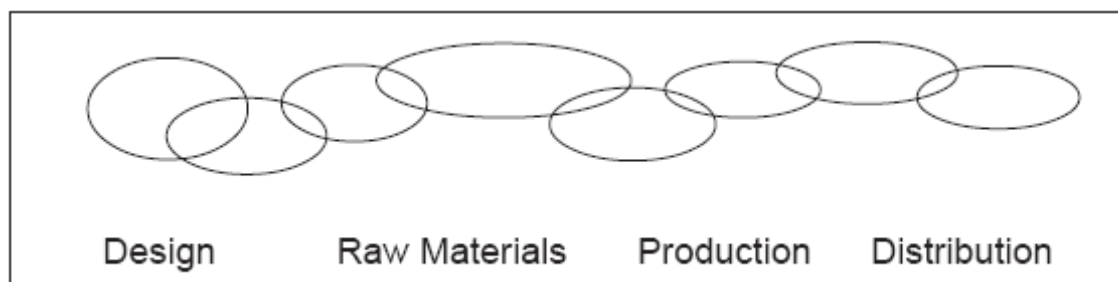
⁹⁵ De Uruguay-ronde leidde tot de oprichting van de World Trade Organization op 1 januari 1995.

⁹⁶ H. NORDAS, *The global textile and clothing industry post the Agreement on Textiles and Clothing*, o.c., 13.

De uitbesteding van productie naar ontwikkelingslanden heeft ook een andere oorzaak. Kledingbedrijven zijn namelijk voortdurend op zoek naar goedkope arbeidskrachten om hun prijzen zo competitief mogelijk te houden⁹⁷. Dit verklaart waarom Korea uit de top van kledingexporteurs is verdwenen. Een land dat tijdens de jaren '70 en '80 aantrekkelijk was voor buitenlandse investeringen is dat niet noodzakelijk vandaag omwille van relatieve loonsveranderingen, maar uiteraard ook omwille van preferentiële markttoegang in andere landen.

De lage kapitaalintensiteit en vaardigheidsvereisten verklaren het gemak waarmee men kledijproductie kan verplaatsen. Een gevolg is dat deze internationaal *footloose* is geworden⁹⁸. Productieverplaatsingen werden geïntensifieerd in de jaren '80 en '90 door verbeteringen in transport en communicatietechnologieën. Dit maakte het mogelijk om de verschillende fasen in het productieproces op meerdere locaties te laten plaatsvinden. Het concept van een globale waardeketen werd geïntroduceerd. Dit houdt in dat het ontwerp, de productie en de marketing van een product opgesplitst kunnen worden in een keten van activiteiten die verdeeld kunnen worden over verschillende bedrijven, zie figuur 10. De waarde van het product stijgt op elk punt in het productieproces, vandaar het woord *waardeketen*. Van een *globale* waardeketen is er sprake wanneer verschillende landen betrokken zijn in de totstandkoming van een product⁹⁹.

Figuur 10. Waardeketen

Bron: D. MCCORMICK en H. SCHMITZ, *Manual for value chain research on homeworkers in the garment industry*, Brighton, Institute of Development Studies, 2002, 42 (19.04.2006, University of Sussex: <http://www.ids.ac.uk/ids/global/pdfs/homeworkerslinkedforwebmarch.pdf>).

⁹⁷ M. ALTMAN, *An industrial strategy for the clothing sector, o.c.*, 26.

⁹⁸ C. VAN DER WESTHUIZEN, "Women and work restructuring in the Cape Town clothing industry" in E. WEBSTER en K. VON HOLDT (ed.), *Beyond the apartheid workplace, studies in transition*, Scottsville, University of KwaZulu-Natal Press, 2005, 338.

⁹⁹ D. MCCORMICK en H. SCHMITZ, *Manual for value chain research on homeworkers in the garment industry*, Brighton, Institute of Development Studies, 2002, 35 (19.04.2006, University of Sussex: <http://www.ids.ac.uk/ids/global/pdfs/homeworkerslinkedforwebmarch.pdf>).

Kledingbedrijven moeten ook voldoende flexibel zijn om te kunnen beantwoorden aan een markt die voortdurend wijzigt. Modetrends zijn zeer vluchtig en beïnvloeden het productieproces. Een bedrijfsstrategie die vaak angewend wordt is de activiteiten die de meeste flexibiliteit vereisen uit te besteden aan onderaannemers, wat zich zowel nationaal als internationaal heeft voorgedaan¹⁰⁰. De meest effectieve manier om optimale flexibiliteit te garanderen is de uitbesteding aan thuiswerkers. De *Home Work Convention* van 1996 omschrijft thuiswerk als volgt:

Work carried out by a person, to be referred to as a homemaker, (i) in his or her home or in other premises of his or her choice, other than the workplace of the employer; (ii) for remuneration; (iii) which results in a product or service as specified by the employer, irrespective of who provides the equipment, materials or other inputs used, unless this person has the degree of autonomy and of economic independence necessary to be considered an independent worker under national laws, regulations or court decisions.

Industriële thuiswerkers zijn ingeschakeld in assemblageactiviteiten die weinig vaardigheden vereisen, zoals in de kledijsector. Volgens de ILO is thuisarbeid wereldwijd sterk in opgang, zowel in industrielanden als ontwikkelingslanden¹⁰¹. Het bestaan van een waardeketen voor kledij verklaart het gemak waarmee men de productie kan verschuiven naar thuiswerkers. Producenten nemen dergelijke beslissingen omwille van verscheidene redenen.

Ten eerste reduceren bedrijven op deze manier loonkosten. Meestal wordt geen minimumloon betaald en geen bijdragen gestort voor pensioenen, werkloosheidsvergoedingen en andere sociale voordelen. Ten tweede is het gemakkelijker om een contract met thuiswerkers te beëindigen, aangezien het niet om een arbeidscontract gaat. De grootte van het arbeidsbestand is dus flexibel en kan aangepast worden aan de productienoden. Dit noemt men ook numerieke flexibiliteit. Ten derde zijn overheadkosten veel lager, omdat de thuiswerkers zelf instaan voor elektriciteit, machineonderhoud en huur. In veel landen is de kledij-industrie dan ook een omvangrijke werkgever voor thuiswerkers¹⁰².

¹⁰⁰ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *Labour practices in the footwear, leather, textiles and clothing industries*, Genève, International Labour Organization, 2000, 28-29 (25.02.2006, International Labour Organization:

<http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/techmeet/tmlfi00/tmlfi-r.pdf>).

¹⁰¹ *ibid.*, 32-35.

¹⁰² D. MCCORMICK en H. SCHMITZ, o.c., 35.

Thuiswerkers worden betaald per kledingstuk en verdienen in het algemeen minder dan in de formele sector. Deadlines in het hoogseizoen leiden tot lange werkuren. Tewerkstelling is zeer onzeker omdat contracten vaak ongeschreven zijn. Thuiswerkers genieten eveneens geen sociale bescherming. Zij zijn geen lid van een vakbond en ook arbeidsinspecteurs besteden maar weinig aandacht aan hen, omdat zij over geen enkele wettelijke status beschikken. Dit maakt van thuiswerkers één van de meest kwetsbare categorieën van arbeiders in de kledingindustrie¹⁰³. Thuiswerk kan een voordeel zijn, vooral voor vrouwen met kinderen, maar vaak is deze vorm van flexibiliteit opgelegd. De afwezigheid van regulering laat de deur open voor allerlei vormen van uitbuiting en maakt dat de onderhandelingskracht van thuiswerkers onbestaande is¹⁰⁴.

In deze thesis wordt de kwetsbaarheid van informele kledingarbeiders in Kaapstad bestudeerd. Het concept van ‘thuiswerk’ is minder gepast in deze thesis, omdat alle arbeiders werkzaam waren in een CMT. Sommige van deze CMT’s bevonden zich in het huis van de eigenaar, maar andere eigenaars huurden een bedrijfsruimte. Elke CMT beschikte over een bedrijfsnaam en van sommigen is geweten dat ze directe belastingen betaalden. Geïnterviewden percipieerden zichzelf dus eerder als werknemer of werkgever in een zelfstandige onderneming dan als thuiswerkers. Dit is misleidend aangezien elke CMT zeer afhankelijk was van enkele opdrachtgevers. In deze thesis wordt verder de term ‘informalisering’ gehanteerd in plaats van ‘thuiswerk’, waarmee dan de productieverplaatsing van de formele naar de informele kledingsector wordt aangeduid.

2.1.2. Informalisering van de kledijsector in Zuid-Afrika

Hoewel wereldwijd een stijging van informalisering werd vastgesteld, is in Zuid-Afrika nog maar weinig onderzoek hierover verricht¹⁰⁵. Altman onderzocht in 1991 het fenomeen van onderaanneming in de kledingindustrie en vond dat maar weinig gebruik werd gemaakt van CMT’s. Uit een bevraging van 40 grote bedrijven

¹⁰³ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *o.c.*, 36-37.

¹⁰⁴ *ibid.*, 112.

¹⁰⁵ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *On the outskirts but still in fashion, Homeworking in the South African clothing industry: The challenge to organisation and regulation*, Rondebosch, University of Cape Town, 2005, 19.

bleek dat 66% zelden of nooit een beroep deed op onderaannemers. Het aantal CMT's was dus klein en de meeste hiervan waren geregistreerd.

Dat onderaanneming weinig voorkwam verklaarde Altman door belemmeringen aan de vraag- en aanbodzijde. Vooreerst werd een groot deel van de bevolking, cf. de zwarten, tot aan de jaren '80 verboden om een eigen bedrijf op te starten. Dit heeft er toe geleid dat langs de aanbodzijde weinig onderaannemers beschikbaar zijn. Ook worden bedrijven ervan weerhouden om productie uit te besteden aan onderaannemers omwille van het gebrek aan management en vaardigheden.

Aan de vraagzijde is er een strenge controle vanuit de arbeidsregulering. Altman wees op de sterkte van de vakbond, de *Southern African Clothing and Textile Workers' Union* (SACTWU), die 75% van de kledingarbeiders vertegenwoordigde. Het lidmaatschap in de niet-stedelijke gebieden in KwaZulu-Natal was bovendien aan het uitbreiden. Verder waren de *Industrial Councils*¹⁰⁶ (IC's) zeer actief in het opsporen van niet-geregistreerde bedrijven. Drie vierde van de CMT's stelden bovendien meer als vijftig arbeiders tewerk, wat hun zichtbaarheid vergrootte. Anno 1991 was informalisering dus geen optie voor bedrijven¹⁰⁷.

Areas covered by the Industrial Council are now highly 'policed', (...) it is very difficult to escape the tentacles of the union. Hence, specified minimum wages and work conditions are universally satisfied in firms covered by the IC agreement. This situation diminishes many of the advantages associated with subcontracting since prescribed wages would apply equally to the large and small firms¹⁰⁸.

Een onderzoek omtrent de arbeidsomstandigheden in enkele informele CMT's in Mitchell's Plain, een voorstad van Kaapstad, leidde tot de conclusie dat men een CMT niet kon vergelijken met *sweatshops*¹⁰⁹ in China. Hoewel arbeiders niet over sociale voordelen beschikten, lagen de lonen in 1991 maar 14% lager dan het minimumloon dat afgesproken was binnen de *Industrial Council*¹¹⁰.

¹⁰⁶ Dit zijn onderhandelingsorganen waar collectieve akkoorden worden gesloten. Zij hebben een naamsverandering ondergaan en noemen nu *Bargaining Councils* (BC). Over de rol van de BC's wordt meer verteld bij de bespreking van de arbeidsomstandigheden.

¹⁰⁷ M. ALTMAN, *Subcontracting in the SA clothing industry: implications for the division of labour & conditions of work*, Kaapstad, onuitg., 1991, 4-7.

¹⁰⁸ *ibid.*, 7

¹⁰⁹ Een *sweatshop* is een werkplaats waar lonen te laag liggen, werkuren veel te lang zijn en de arbeidsomstandigheden een gevaar vormen voor de veiligheid of gezondheid van de werknemers.

¹¹⁰ M. ALTMAN, *Subcontracting in the SA clothing industry: implications for the division of labour & conditions of work*, o.c., 5.

Sindsdien heeft de kledingsector in Zuid-Afrika veel veranderingen doorgemaakt. Bedrijven kampen met serieuze competitiviteitsproblemen waarvoor een reeks factoren verantwoordelijk zijn:

- stagnatie van de binnenlandse vraag
- stijgende importpenetratie, vooral uit Oost-Azië
- herstructurering van de *retail* sector, gekenmerkt door prijsoorlogen, de komst van nieuwe ketens (cf. Mr. Price) en een stijging van *offshore sourcing*
- hogere arbeidskosten ten gevolge van toenemende regulering na 1994¹¹¹
- gebrek aan investeringen in machines, productie, management en vaardigheden, resulterende in een lagere productiviteit¹¹².

De stijgende importpenetratie is een gevolg van het proces van handelsliberalisering in Zuid-Afrika. Een eerste stap was het *Structural Adjustment Programme* van de *Nasionale Party*¹¹³ in 1989. Dit was een neoliberal overheidsprogramma dat bedoeld was om de export aan te moedigen. In plaats hiervan verhoogde echter de importpenetratie. Dit was problematisch voor de kledingsector aangezien zij voordien beschermd werd door een beleid van imports substitutie en hoge tarieven. De internationale competitie waaraan de industrie werd blootgesteld leidde tot een eerste crisis¹¹⁴.

Na de val van het apartheidsregime kwam het *African National Congress* (ANC) aan de macht onder Nelson Mandela. Het 'nieuwe Zuid-Afrika' was in 1995 medeoprichter van de *World Trade Organization* wat tot een verdergaande handelsliberalisering van kleding leidde. Binnen de WTO werd een programma van tariefreducties voor kledij onderhandeld, zie tabel 15. Initieel werd afgesproken dat in een periode van 12 jaar het MFN-tarief¹¹⁵ verlaagd zou worden tot 45%.

¹¹¹ In 1994 kwam het *African National Congress* (ANC) aan de macht en kwam het apartheidregime ten einde. De verwerving van politieke en sociale rechten stond bovenaan de politieke agenda.

¹¹² S. BADEN, *Trade policy, retail markets and value chain restructuring in the EU clothing sector*, Brighton, University of Sussex, 2002, 83 (19.04.2006, University of Sussex: <http://www.sussex.ac.uk/Units/PRU/wps/wp9.pdf>).

¹¹³ De *Nasionale Party* was de partij van de blanken en was aan de macht van 1948 tot 1994. Hendrik Verwoerd die premier was vanaf 1958 wordt de architect genoemd van de apartheid. Hij werd in 1966 vermoord.

¹¹⁴ C. VAN DER WESTHUIZEN, "Women and work restructuring in the Cape Town clothing industry", *o.c.*, 339.

¹¹⁵ MFN staat voor *Most Favoured Nation* en houdt het principe van non-discriminatie in. Het is van toepassing op de handel tussen WTO-leden. Wanneer land A lid is van de WTO en een gunstig tarief toepast op de invoer van een product van land B (lid van de WTO of niet), is A verplicht hetzelfde tarief toe te passen op de invoer van gelijkaardige producten van andere WTO-lidstaten. Uitzonderingen op deze regel zijn toegelaten voor preferentiële markttoegang voor ontwikkelingslanden, regionale vrijhandelsakkoorden en douane-unies.

Tabel 15. Vergelijking tussen het initiële en uiteindelijke programma van tariefreducties in kledij

	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06
Initiële programma			100 %	100	100	100	94	87	80	73	66	59	52	45
MFN-tarief voor kledij	100 %	90	84	78	72	66	60	54	48	40	40	40	40	40

Bron: M. BENNET, *Organizing workers in small enterprises: the experience of the Southern African Clothing and Textile Workers' Union*, Geneva, International Labour Organization, 2002, 15 (30.08.2005, International Labour Organization: www.ilo.org/dyn/empent/docs/F1655012721/WP33-2002.pdf).

Zuid-Afrika intensifieerde echter het proces en kortte de termijn in tot acht jaar. Het uiteindelijke MFN-tarief werd lager vastgelegd dan afgesproken, namelijk op 40%. Volgens Gert van Zyl, *executive director* van de *Cape Clothing Association* (CCA), de werkgeversorganisatie van de kledijsector in de Western Cape, was dit vooral een politieke beslissing. De regering wou een signaal geven dat Zuid-Afrika klaar was om te integreren in de wereldmarkt¹¹⁶. Ook stemde dit overeen met de filosofie achter het GEAR-programma. Deze beslissing heeft desastreuze gevolgen gehad op de kledingsector. Omdat deze zich heeft ontwikkeld in een protectionistisch klimaat, produceerde men hoofdzakelijk voor de binnenlandse markt. Tot 1989 vulde de industrie 90% van de binnenlandse vraag in. De snelle overgang van een gesloten naar een open economie gaf bedrijven maar weinig tijd om zich aan te passen. Dit ging gepaard met minimale overheidssteun¹¹⁷.

In een eerste fase betekende vrijhandel voor de Zuid-Afrikaanse kledingindustrie ook een mogelijkheid om een marktaandeel te verwerven in ontwikkelde landen. In 1997 werd 10% van de productie uitgevoerd, een stijging van 5% ten opzichte van 1990. Twee derde van de export had als bestemming Noord-Amerika en de Europese Unie. Exportmogelijkheden werden vergroot in 2000 door het sluiten van het vrijhandelsakkoord met de EU (TDCA) en de goedkeuring van de *US African Growth and Opportunity Act* (AGOA) die preferentiële markttoegang verleent voor onder andere textiel en kledij.

¹¹⁶ G. VAN ZYL, *Interview met de executive director van de Cape Clothing Association*, Kaapstad, 20.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

¹¹⁷ C. VAN DER WESTHUIZEN, "Women and work restructuring in the Cape Town clothing industry", *o.c.*, 339.

Volgens van Zyl bevorderde de lage wisselkoers van de Zuid-Afrikaanse Rand ten aanzien van de USD de uitvoer naar de Verenigde Staten. Maar begin 2002 apprecieerde de Rand van de historisch lage wisselkoers van R13,85 tot R7. Dit was problematisch omdat exporteurs een akkoord sluiten, de *forward cover*, waarin zij de prijs van hun producten vastzetten voor 12 maanden, ongeacht de hoogte van de wisselkoers. Als een exporteur zijn product wou verkopen voor R13 werd de prijs vastgesteld op 1 USD. Maar door de appreciatie van de Rand daalde de waarde van deze 1 USD tot R7. Voor elk verkocht product verloor men dan R6. Vanaf begin 2002 was de kledingindustrie dus aan het exporteren tegen een verlies¹¹⁸.

Intussen steeg de waarde van import aan een ijzingwekkend snel tempo, tussen 1995 en 1999 met 164%. De voornaamste landen van herkomst waren China, Malawi, India en Hongkong¹¹⁹. Zuid-Afrika paste immers geen quota's toe op de invoer van kledij. De importconcurrentie nam toe in 2001 wanneer China toetrad tot de WTO. In 2002 liep het programma van tariefreducties namelijk ten einde en werd slechts een tarief van 40% geheven op de invoer van Chinese kledingproducten. Het aandeel van China in de totale import van kledij steeg bijgevolg van 29% in 1995 tot 56,3% in 2002¹²⁰. Dit aandeel bleef stijgen tot 75% in 2005¹²¹. Sinds Zuid-Afrika lid is geworden van de WTO tot aan 2004 steeg de waarde van de export van kledij met 64%, maar die van import met 343%. In 2004 bedroeg de absolute waarde van import en export respectievelijk 257 miljoen USD en 620 miljoen USD in huidige prijzen¹²².

Een andere ontwikkeling die van belang is geweest voor de Zuid-Afrikaanse kledingindustrie is de beëindiging van het ATC op 1 januari 2005. Sindsdien is de wereldhandel in kleding quotavrij, hoewel de VS en de Europese Unie beschermingsmaatregelen hebben genomen. Het gevolg voor Zuid-Afrika was een exportdaling, omdat bedrijven niet kunnen concurreren met andere ontwikkelingslanden¹²³. Volgens Gert van Zyl ondervinden kledingexporteurs de

¹¹⁸ G. VAN ZYL, *Interview met de executive director van de Cape Clothing Association, o.c.*

¹¹⁹ S. BADEN, *o.c.*, 84-86.

¹²⁰ H. NORDAS, *The global textile and clothing industry post the Agreement on Textiles and Clothing, o.c.*, 23.

¹²¹ CAPE CLOTHING ASSOCIATION, "Imports –still surging" in *The Clothing Link*, (2005), 9, p. 6.

¹²² WORLD TRADE ORGANIZATION, *Time series*, Genève, World Trade Organization, s.d. (18.04.2006, World Trade Organization: <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBStatProgramHome.aspx?Language=E>).

¹²³ E. VLOK, *Interview met een onderzoeker van het South African Labour Research Institute (SALRI), het studie bureau van SACTWU, Salt River, 17.08.2005 (Persoonlijke mededeling).*

meeste concurrentie van China, India en in mindere mate Lesotho en andere Afrikaanse landen¹²⁴. Ten gevolge hiervan daalde de waarde van de export in de twee eerste kwartalen van 2005 met 33% ten opzichte van het jaar daarvoor¹²⁵.

Het antwoord van de *retail* sector op de tariefreducties was cruciaal voor de industrie. Mr. Price, een kledijketen die voordien stocks opkocht en aanbood tegen lage prijzen, startte met het importeren van goedkope kledij van lage kwaliteit, die toch door de consument als modieus werd beschouwd. Het gevolg was dat op zes jaar tijd het marktaandeel van Mr. Price verdubbelde tot 10%. Het succes van Mr. Price veroorzaakte een neerwaartse druk op de kledingprijzen in het laagste segment van de markt. Maar ook in de hogere segmenten gingen *retailers* importeren en werden ze veeleisender ten aanzien van de binnenlandse producenten. Men wilde kortere leveringstermijnen, hogere kwaliteit en lagere prijzen. Sommige kledingbedrijven konden niet voldoen aan deze eisen en hebben hun activiteiten stop gezet. Andere ondernemingen gingen op zoek naar manieren om hun productiekosten te verlagen¹²⁶. Enkele strategieën die bedrijven hebben aangewend om met de crisis om te gaan zijn:

- relocatie naar provincies waar lagere lonen gelden, zoals KwaZulu-Natal
- relocatie naar het buitenland (Madagaskar, Botswana en Lesotho)
- activiteiten stopzetten en importeren voor de binnenlandse markt
- overschakelen naar *retail*
- opwaarderen van productiefaciliteiten en concentratie op exportmarkten
- herstarten als een ongeregistreerd bedrijf
- verschillende strategieën gericht op het reduceren van arbeidskosten
- herstarten als een ontwerphuis en uitbesteding van productie aan CMT's¹²⁷.

Veel van deze strategieën komen neer op de vermindering van arbeidskosten wat niet verwonderlijk is gegeven de arbeidsintensiteit van productie. De herstructurering van de kledij-industrie heeft bijgevolg tot massaal werkverlies geleid. Tussen 1995 en 2001 daalde het aantal werknemers in de formele sector van 96 443 tot 59 580, een tewerkstellingsdaling van 38%. Opmerkelijk is dat volgens het *Department of Trade and Industry* (DTI) en *Statistics SA* in dezelfde periode de totale tewerkstelling in de

¹²⁴ G. VAN ZYL, *Competition for South African exports*, 24.04.2006 (Email).

¹²⁵ CAPE CLOTHING ASSOCIATION, "Exports - still problematic" in *The Clothing Link*, (2005), 9, p. 5.

¹²⁶ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 4.

¹²⁷ S. BADEN, *o.c.*, 83-84.

kledingindustrie steeg van 131 350 tot 135 959. Dit kan enkel verklaard worden door een toename van de informele tewerkstelling. Afvloeiingen in de sector gingen dus gepaard met een proces van informalisering. De productie werd gefragmenteerd en uitbesteed aan een klein aantal geregistreerde CMT's, maar vooral aan thuiswerkers en informele CMT's¹²⁸.

Een fenomeen dat in Kaapstad vaak werd waargenomen door SACTWU is dat kledingproducenten herstarten als een ontwerphuis en hun productie volledig uitbesteden. Vaak zijn het de ontslagen werknemers die aangemoedigd worden om een eigen CMT op te richten en onderaannemer worden voor hun voormalige werkgever. Andere bedrijven zetten hun activiteiten verder en besteden hun productie gedeeltelijk uit aan de informele sector. In Kaapstad blijken veel bedrijven contracten te sluiten met CMT's in Mitchell's Plain¹²⁹.

In 2001 werd vermoed dat ongeveer 23 000 arbeiders werkzaam waren in de informele sector¹³⁰. In 2005 schat men het aantal op 48 000. Uiteraard zijn dit maar gissingen en kan het werkelijke aantal veel hoger of lager liggen. Vast staat dat de informalisering van de kledingindustrie voornamelijk vrouwen treft, gegeven het feit dat zij 70% van het arbeidsbestand uitmaken¹³¹. De inschakeling van CMT's in het productieproces impliceert de totstandkoming van een waardeketen van kledij in Zuid-Afrika. Dit wordt besproken in het volgende punt.

2.1.3. Een nieuwe waardeketen van kledij

In deze paragraaf gaat de aandacht uit naar de manier waarop informele CMT's zijn ingeschakeld in de waardeketen van kledij. Het basismechanisme waarlangs de informele sector gekoppeld wordt aan de formele sector is het commerciële contract¹³² en dus geen arbeidscontract. CMT's produceren ofwel rechtstreeks voor een *retailer* of via een intermediair. Een eerste eigenschap van de waardeketen is dat ze *buyer-driven* is, dit wil zeggen dat de *retail* sector de machtigste speler is. Het zijn de kledijketens die de structuur van de productie bepalen alsook de prijzen.

¹²⁸ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 5.

¹²⁹ S. BADEN, *o.c.*, 96-98.

¹³⁰ C. VAN DER WESTHUIZEN, "Women and work restructuring in the Cape Town clothing industry", *o.c.*, 341.

¹³¹ E. VLOK, *o.c.*

¹³² S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 1.

De *retail* sector in Zuid-Afrika is sterk geconcentreerd en dit is doorheen de jaren alleen maar toegenomen. In 1990 stond 54% van de verkoop van kledij op naam van de top vijf van kledijketens. In 2000 domineerde de top zeven 70% van de markt. Dit maakt dat de *retailers* over een excessieve onderhandelingskracht beschikken. In tabel 16 worden de vijf belangrijkste groepen weergegeven.

Tabel 16. Overzicht van de vijf belangrijkste kledijketens in Zuid-Afrika

Groep	Kledijketen
Edgars Consolidated Stores (Edcon)	Edgars
	Sales House
	Jet
	Smiley's
	Supermart
	Boardmans
Mr Price Group	Mr Price Weekend Materials
	Mr Price Home
	Milady's
	the Hub
	Mr Price Heroes
	Sheet Street
Foschini Group	Foschini
	Markham
	Totalsports
	@Home
	Donna Claire
	Exact Stores
Truworhs	Truworhs
	Truworhs Man
	Young Designer's Emporium
	In-wear
	LTD
	Identity
Woolworhs	Woolworhs

Bron: SOUTHERN AFRICAN CLOTHING AND TEXTILE WORKER'S UNION, "Job crisis in the clothing, textile, footwear and leather industry" in *The Shopsteward*, (2005), ongepag. (24.04.2006, National Labour and Economic Development Institute: http://www.naledi.org.za/docs/sactwu_jobsstrike.pdf).

Zoals reeds is vermeld importeren de *retailers* in toenemende mate kledij. In 2001 zou de importpenetratie van kledij 33% bedragen. Een kleinschalige inspectie van de labels van kledingstukken in een afdeling van *Edgars* in het chique winkelcentrum *Victoria Warf* in Kaapstad bevestigt dit:

- 1/3 van de labels = *Made in South Africa*
- 1/3 = *Made in China*
- 1/3 = *Made in South Africa from imported fabric*

Ook supermarkten hebben hun marktaandeel in kleding verhoogd. Bijgevolg kwam er meer druk op de *retailers* die zich dan ook herpositioneerden. Woolworths en Foschini behielden hun focus op het middensegment, maar andere gingen zich richten op de lagere segmenten van de markt¹³³. In 2000 rapporteerden de meeste kledijketens slechte verkoopcijfers verklaard door de slechte economische omstandigheden en de groeiende concurrentie. De helft ervoer een daling van hun marktaandeel. In deze omstandigheden is prijs een middel om competitief te blijven¹³⁴, vandaar dus de toenemende trend om te importeren en de druk op binnenlandse producenten. Deze strategie heeft de kledijketens geen windeieren gelegd, zie tabel 17.

Tabel 17. Omzet van de vijf leidende kledijketens in Zuid-Afrika

Profits before tax							
(R million)	2002	2003	2002-3	2004	2003-4	2005	2004-5
Edcon	263	565	115%	1027	82%	1851	80%
Mr Price	193	256	33%	296	16%	411	39%
Foschini	283	513	81%	753	47%	1141	52%
Truworths	452	549	21%	761	39%	N/a	N/a
Woolworths	599	778	30%	937	20%	N/a	N/a

Sources: Annual Reports 2002, 2003 and 2004 of Edcon, Mr Price Group, Foschini Group, Truworths and Woolworths and annual results 2005 of Edcon, Mr Price Group and Foschini Group

Bron: SOUTHERN AFRICAN CLOTHING AND TEXTILE WORKER'S UNION, "Job crisis in the clothing, textile, footwear and leather industry" in *The Shopsteward*, (2005), ongepag. (24.04.2006, National Labour and Economic Development Institute: http://www.naledi.org.za/docs/sactwu_jobsstrike.pdf).

In de periode 2002-2004 bedroeg de totale omzet van top vijf 8,3 miljard Rand of 1,1 miljard EUR. De markt voor kledij is tussen 1999 en 2003 enorm gegroeid. De waarde van de verkoop van mannenkleding in constante prijzen steeg met 55% en van vrouwenkleding met 40%. Aangezien de import van Chinese kledij massaal toenam in dezelfde periode en in de Zuid-Afrikaanse kledingindustrie massale

¹³³ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 9.

¹³⁴ N. DUNNE, *Understanding the South African clothing manufacturing sector from the perspective of leading South African retailers*, Pretoria, Department of Trade and Industry, 2000, 5 (24.04.2006, Afrihost: <http://www.tips.afrihost.com/research/papers/pdfs/453.pdf>).

ontslagen vielen, schrijft SACTWU de crisis toe aan handelsliberalisering en *profit-seeking behaviour* van de *retailers*¹³⁵. Kledijketens willen zo goedkoop mogelijk hun kledij verkopen, maar tevens een winstmarge van minstens 100% realiseren. Ze zijn er zich van bewust dat aan hun vraagprijs alleen kan worden voldaan door de inschakeling van thuiswerkers en informele CMT's. Maar door te werken via tussenpersonen verschuilen zij zich achter een waas van ignorantie omtrent de locatie van productie. Volgend citaat van een woordvoerder van een kledijketen is veelzeggend.

Once we place an order with a design house or manufacturer it becomes their responsibility as to how and where the work gets done. We wouldn't want to get anything illegal, but if they buy from small, unregistered, garage-type factories we wouldn't know¹³⁶.

Zoals reeds naar voor is gebracht is de manier waarop CMT's ingeschakeld worden in de waardeketen tweërlei. Ten eerste blijken kledingproducenten in toenemende mate gebruik te maken van onderaanneming. Het werk dat men uitbesteedt gebeurt echter ad hoc, met grote werkonzekerheid tot gevolg. De omschakeling van kledingbedrijven in ontwerphuizen is een tweede manier waarlangs de informele sector wordt verbonden met de formele. Uit interviews met ontwerphuizen blijkt dat de productie wordt uitbesteed aan 15 tot 20 informele productie-eenheden, meestal bestaande uit minder dan 15 arbeiders. Soms worden ook de stoffen geleverd aan de CMT's maar dit is niet altijd het geval. Kledingarbeiders naaien vervolgens de stukken aan elkaar en knippen de losse draden weg, wat *finishing* wordt genoemd. Daarna worden de kledingstukken gestreken en ingepakt¹³⁷.

Eigen interviews met eigenaars en werknemers van zeven informele CMT's in Kaapstad in augustus en september 2005 bevestigen de wijze waarop de waardeketen voor kledij is gestructureerd. Informatie werd verzameld wat betreft hun opdrachtgevers, de grootte van de bestelhoeveelheden, het verschil tussen wat zij verdienen en de verkoopprijzen in de winkels. Vooreerst is het nuttig om de CMT's op te delen naargelang het aantal werknemers, zie tabel 18.

¹³⁵ SOUTHERN AFRICAN CLOTHING AND TEXTILE WORKER'S UNION, "Job crisis in the clothing, textile, footwear and leather industry" in *The Shopsteward*, (2005), ongepag. (24.04.2006, National Labour and Economic Development Institute: http://www.naledi.org.za/docs/sactwu_jobsstrike.pdf).

¹³⁶ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 10.

¹³⁷ *ibid.*, 10-14.

Tabel 18. Categorisering van de zeven bezochte CMT's

Categorie	CMT's	Aantal werknemers	Locatie
Kleine ondernemingen	Z&A Fashions	30	Mitchell's Plain
	Microzone Trading	20	Woodstock
Zeer kleine ondernemingen	Gowa Frank Clothing	16	Mitchell's Plain
	Mrs. T. Salie CMT	8	Central Business District (CBD)
Micro-ondernemingen	Cathy's CMT	4	Central Business District (CBD)
	Buelleh CMT	4	Central Business District (CBD)
	Vett's CMT	± 4	Woodstock

Een eerste vaststelling is dat de drie micro-ondernemingen voor boetiekzaken werken via een tussenpersoon. Cathy's CMT werkt via een vrouwelijke distributeur, die de kleding verkoopt aan verschillende boetiekzaken, waaronder Cameroon in Johannesburg. Bestellingen variëren tussen 50 en 200 eenheden en de gevraagde leveringstermijn is twee tot drie weken. Hoewel de eigenares beweerde dat er over een prijs onderhandeld kan worden, klaagde ze toch over de lage vergoeding. Voor een rok waar twee uur werk in kruipt kreeg ze 28 Rand of 3,73 EUR. De verkoopprijs in de winkels was haar niet bekend¹³⁸. Ook Vett's CMT leverde aan boetieken en was niet tevreden met de lage prijzen die men betaalde¹³⁹.

Buelleh CMT krijgt vooral opdrachten van ontwerpers met een eigen boetiek in het Waterfront. Dit is een exclusieve winkelbuurt bij de haven van Kaapstad. Op het moment van bezoek werkte de CMT voor een boetiek in Ocean View en voor een producent van schooluniformen. Maar de boetiek bestelde slechts kleine hoeveelheden, 20 tot 30, en het andere contract was slechts tijdelijk. Vanwege de werkluwte hielp men Cathy's CMT dat op dat moment onder druk stond om een stijl af te werken. Recent heeft Buelleh CMT een contract met een boetiek in het Waterfront opgezegd. Hierover zegt ze het volgende.

I left her (...) because they always wanted you to compare with China. And this is not China. (...) They pay you little money. I wouldn't say all the shops, I mean she is one of the shops that pays me little money. They say give me for a jerker to make 20 Rand and they sell it for 289 Rand for

¹³⁸ X, *Interview met de eigenares van Cathy's CMT*, Kaapstad, 29.08.2005 (Persoonlijke mededeling).

¹³⁹ X, *Interview met de eigenares van Vett's CMT*, Kaapstad, 31.08.2005 (Persoonlijke mededeling).

a small child of 18-24 months. So I think that is ridiculous because I feel they are making money out of us. And we stay poor¹⁴⁰.

Verbazingwekkend is het eigenlijk niet dat de kledingwinkels in het Waterfront zo weinig betalen aan de CMT's. Het Waterfront wordt immers dagelijks overspoeld door toeristen. De huurprijzen van de winkelruimtes zijn dan ook torenhoog. Wat betreft de onderhandelingskracht omtrent de prijsbepaling zei de eigenares verder het volgende.

They make the price. You can try to negotiate, but they never give in. (...) When they come to you their mind is already made up what they want to give you. (...) They pay you like 6 to 12 Rand a garment, where you still have to supply the cotton, supply the needles and I mean it is your machines and you have to pay for the workplace. So in the end of the day you are actually working for free¹⁴¹.

De kleine onderneming Mrs. T. Salie CMT werkt voor het ontwerphuis Parallel, dat kledij ontwerpt voor Truworths Labels. De eigenaar rekent 1 Rand per minuut arbeid aan. Een kledingstuk waar 15 Rand voor betaald wordt, wordt in de winkels van Truworths verkocht voor 150 tot 200 Rand. De gemiddelde bestelhoeveelheid is 500, maar dit kan oplopen tot 1 000. Voor 500 eenheden te produceren krijgt de CMT een werkweek de tijd. Maar vaak is deze termijn te kort en werkt men door in het weekend om de deadline te halen¹⁴² (cf. infra).

Bij Gowa Frank Clothing is 99% van de contracten afkomstig van de kledingproducent Sissy Boy, die aan Edgars en Foschini levert. Ook Bonwards, één van de grotere bedrijven, belt regelmatig voor opdrachten. De CMT haalt een wekelijkse productiecapaciteit van 1 000 eenheden. Voor de huidige productielijn wordt 22 Rand per stuk betaald. Het prijskaartje in de winkel bedraagt 389 Rand. De eigenares vindt dit geen eerlijke prijs, ze noemt het een '*drop in the ocean*'¹⁴³.

Uit het onderzoek bleek dat de grotere CMT's zich in een iets betere positie vinden. De eigenares van Microzone Trading houdt bijvoorbeeld voet bij stuk wanneer men over de prijs onderhandelt, getuige hiervan volgend citaat.

¹⁴⁰ X, *Interview met de eigenares van Buelleh CMT, o.c.*

¹⁴¹ X, *Interview met de eigenares van Buelleh CMT, o.c.*

¹⁴² T. SALIE, *Interview met de eigenaar van Mrs. T. Salie CMT*, Kaapstad, 29.08.2005 (Persoonlijke mededeling).

¹⁴³ X, *Interview met de eigenares van Gowa Frank Clothing*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

I give quality work and in the end of the day people come back to me. They might moan about my price and I will stick to a price, I will not lower... If they want to give me six Rand then I say 'I'm sorry, I will not do it for six Rand, give it to somebody else', because I'm sick and tired of running at a loss¹⁴⁴.

Op het moment van het interview werd de huidige productielijn in Microzone Trading gemaakt in opdracht van Pick'n Pay, de grootste supermarktketen in Zuid-Afrika, die 22 kledingzaken heeft. De verkoopprijs van het kledingstuk bedroeg 49,99 Rand, naar de mening van de eigenares een ongelooflijk lage prijs¹⁴⁵. Dit bevestigt de bewering dat supermarkten een neerwaartse prijsdruk uitoefenen en de *retailers* beconcurreren.

Z&A Fashions werkt exclusief voor een ontwerphuis, Incore Designs, die de kledingstocks verzorgen van Foschini, My Ladies, Donna Claire en Truworths. Volgens de eigenaar is er een goede verstandhouding met het ontwerphuis. De CMT heeft zich gespecialiseerd in het maken van vrouwenbroeken, waar 17 à 19 Rand voor wordt betaald. Merk op dat de CMT zelf de stoffen moet aankopen. De prijslabels die zij moeten bevestigen variëren tussen 150 en 200 Rand¹⁴⁶.

Deze studie vond dus een onderscheid tussen CMT's naargelang de grootte. Micro-ondernemingen werken in opdracht van een boetiek, terwijl de grotere CMT's voor de kledingketens werken via een intermediair. Hierboven werd gesteld dat CMT's zichzelf zien als zelfstandige ondernemingen, maar in werkelijkheid is de situatie anders. Veelal is de onderneming economisch afhankelijk van een enkele opdrachtgever. Daardoor staan zij in een zwakke positie bij de onderhandeling van prijzen. Dit maakt dat alle arbeiders in een CMT, ook de eigenaar, beschouwd moeten worden als werknemers van de opdrachtgever¹⁴⁷. In het geval dit een ontwerphuis of kledingbedrijf betreft, is het belangrijk om weten dat deze zelf in een afhankelijkheidsrelatie vastzitten ten aanzien van de machtigste spelers in de waardeketen voor kledij, namelijk de *retailers*.

¹⁴⁴ X, *Interview met de eigenares van Microzone Trading*, Kaapstad, 5.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

¹⁴⁵ X, *Interview met de eigenares van Microzone Trading*, o.c..

¹⁴⁶ Z. ALLY, *Interview met de eigenaar van Z&A Fashions en de voorzitter van de CMT's Employers Association in de Western Cape*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

¹⁴⁷ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, o.c., 7-8.

2.1.4. Besluit

In dit deel werd de context omschreven waarin de informalisering van de kledij-industrie in Kaapstad heeft plaats gevonden. Het verband met handelsliberalisering en de herpositionering van de *retail* sector werd duidelijk gemaakt. Het bestaan van een waardeketen van kledij verklaart waarom de totstandkoming van een kledingproduct opgesplitst kan worden in een reeks activiteiten, die vervolgens uitbesteed worden. Ondanks de moeilijkheid om ontwikkelingen in de informele kledingsector te bestuderen, heerst er algemene consensus dat deze gestaag is gegroeid. In het volgende deel worden de arbeidsomstandigheden in de sector toegelicht.

2.2. Arbeidsomstandigheden in een informele CMT

Volgens de *International Confederation of Free Trade Unions* is een kwart van de globale beroepsbevolking werkzaam in de informele economie. Deze werknemers vallen buiten de nationale arbeidswetgeving en zijn dus zeer kwetsbaar. Zij verdienen minder dan het geval is in de formele sector, hebben geen arbeidscontract, geen regelmatige werkuren en genieten niet van sociale voordelen, zoals een ziekteverzekering en werkloosheidsvergoedingen. De arbeiders in kwestie zijn vooral vrouwen¹⁴⁸.

Deze omschrijving komt heel goed overeen met het beeld van informele CMT's in Kaapstad dat uit eigen interviews naar voren komt. In dit deel worden de arbeidsomstandigheden onder de loep genomen en de interviews in kwestie dienen als basisbron. Andere bronnen worden gebruikt ter verifiëring van de bevindingen. Hierbij moet wel benadrukt worden dat veralgemeningen uit den boze zijn, aangezien de informele sector statistisch niet in kaart kan worden gebracht.

In wat volgt komen het aantal werkdagen en werkuren, de werkonzekerheid, de lonen en sociale voordelen aan bod. Eerst wordt echter de arbeidswetgeving die van toepassing is in de formele sector besproken zodat men de situatie in de informele CMT's in perspectief kan plaatsen.

2.2.1. Arbeidswetgeving in de formele kledingsector

In Zuid-Afrika zijn er drie belangrijke wetten die dienen als basis voor de bescherming van werknemers en waaruit regelgeving voor de kledingindustrie voortvloeit. Deze wetten zijn:

- de *Basic Conditions of Employment Act* van 1997 zoals gewijzigd door de *Basic Conditions of Employment Amendment Act* van 2002,
- de *Unemployment Insurance Act* van 2001 zoals gewijzigd door de *Unemployment Insurance Amendment Act* van 2003 en
- de *Labour Relations Act* van 1995.

¹⁴⁸ N. ASCOLY en C. FINNEY, "The shifting patterns of women's work – Informalisation sweeps the global garment industry" in N. ASCOLY en C. FINNEY (ed.), *Made by women – Gender, the global garment industry and the movement for women worker's rights*, Amsterdam, Clean Clothes Campaign, 2005, 57.

Deze drie wetten worden normaliter nageleefd door de werkgevers in de formele kledingsector. Merk echter op dat dit niet altijd het geval is en er een zwarte lijst bestaat van werkgevers die te weinig loon betalen of het lidmaatschapsgeld van hun werknemers voor de vakbond, dat zij van het loon afhouden, niet doorstorten¹⁴⁹.

2.2.1.1. Basic Conditions of Employment Act

Deze wet is van belang omdat het bepaalt hoeveel uren een werkweek mag bedragen. Artikel 9 (1) (a) stelt dat geen enkele werknemer wekelijks meer dan 45 uren mag werken. Wat betreft overuren zijn deze vastgelegd op een maximum van 10 uren per week, zoals bepaald door Artikel 10 (1) (b). Artikel 10 (1A) voegt hieraan toe dat een werknemer niet meer dan 12 uren per dag mag werken. Overuren kunnen wel door een collectief akkoord verhoogd worden tot 15 uren per week¹⁵⁰.

2.2.1.2. Unemployment Insurance Act

Deze wet voorziet in het oprichten van een fonds voor werkloosheidsvergoedingen, het *Unemployment Insurance Fund* (UIF) waaraan alle werkgevers en werknemers in elke sector verplicht moeten bijdragen. De *Unemployment Insurance Contributions Act* uit 2002 bepaalt de grootte van de bedragen die maandelijks aan het UIF moeten worden overgemaakt. Artikel 6 van deze wet bepaalt dat de werknemer 1% van zijn maandelijks loon moet afstaan, de werkgever betaalt hier nog eens 1% bovenop¹⁵¹. Het UIF wordt beheerd door het *Department of Labour*¹⁵².

¹⁴⁹ SOUTHERN AFRICAN TEXTILE AND WORKER'S UNION, *Wages and employers - Bad employers*, Kaapstad, Southern African Textile and Worker's Union, s.d. (3.03.2006, Southern African Textile and Worker's Union: <http://www.sactwu.org.za/bademployers.asp>).

¹⁵⁰ DEPARTMENT OF LABOUR, *Amended Basic Conditions of Employment Act*, Pretoria, Department of Labour, 2004, p. 9 (3.03.2005, Department of Labour: <http://www.labour.gov.za/download/7881/Amended%20Act%20-%20Basic%20Conditions%20of%20Employment.pdf>).

¹⁵¹ DEPARTMENT OF LABOUR, *Unemployment Insurance Contributions Act*, Pretoria, Department of Labour, 2004, p. 4 (1.03.2005, Department of Labour: <http://www.labour.gov.za/download/7955/Amended%20Act%20-%20Unemployment%20Insurance%20Contributions.pdf>).

¹⁵² J. WILLIAMS, *Interview met een werknemer van de National Bargaining Council for the clothing manufacturing industry*, Cape chamber, Kaapstad, 20.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

2.2.1.3. Labour Relations Act

Deze wet is in deze context vooral van belang omdat zij voorziet in de mogelijkheid van het oprichten van *Bargaining Councils* (BC's). Dit zijn gecentraliseerde onderhandelingsorganen waarin erkende vakbonden en werkgeversorganisaties in dialoog treden met elkaar. De voornaamste taak van een BC is het sluiten van collectieve akkoorden en deze vervolgens af te dwingen. *Clothing Bargaining Councils* zijn opgericht in vijf regio's: Northern Areas, Natal, Free State and Northern Cape, Western Cape en Eastern Cape. Voor de omgeving van Kaapstad is de *Clothing Bargaining Council* van de Western Cape bevoegd. Deze BC heeft ook de meeste werknemers en bedrijven onder haar hoede, respectievelijk 30 050 en 283. De twee aangesloten partijen zijn namens de werkgevers de *Cape Clothing Association* (CCA) en namens de werknemers de *Southern African Clothing and Textile Workers' Union* (SACTWU).

Iets wat verregaande consequenties heeft is dat de CCA en SACTWU de minister van Arbeid kunnen verzoeken om de onderlinge akkoorden uit te breiden naar de gehele sector, naar de niet-partijen dus. Deze mogelijkheid is wel verbonden aan de voorwaarde dat zij voldoende representatief zijn voor de kledingindustrie in de regio. Beide partijen hebben altijd zulk een verzoek ingediend bij de minister met als gevolg dat ook informele CMT's in de Western Cape (die dus geen partij zijn bij de BC anders zouden ze niet informeel zijn) zich moeten houden aan de afspraken rond lonen en arbeidsvoorwaarden. Een uitzondering wordt wel gemaakt voor werkgevers met vijf of minder werknemers¹⁵³.

Collectieve akkoorden worden jaarlijks in augustus - september gesloten. In 2005 werd het minimumloon voor een gekwalificeerde naaister in de Western Cape op 537 Rand vastgesteld¹⁵⁴. Deze keer duurde het tot 14 december 2005 vooraleer de Minister van Arbeid, M. Mdladlana, het akkoord uitbreidde tot de niet-partijen¹⁵⁵, omdat er vraagtekens geplaatst werden bij de representativiteit van de CCA en

¹⁵³ M. BENNETT, *Organizing workers in small enterprises: the experience of the Southern African Clothing and Textile Worker's Union*, Genève, International Labour Office, 2003, 11 (1.03.2006, International Labour Organization: <http://www.ilo.org/dyn/empent/docs/F1213723250/WP37-2003.pdf>).

¹⁵⁴ CAPE CLOTHING ASSOCIATION, "Wage rates – qualified machinists" in *The Clothing Link*, (2005), 9, p. 12.

¹⁵⁵ S. TIMM, *Unrepresentative Bargaining Council warned by Department of Labour*, Kaapstad, BusinessOwner&Co, 2005 (3.03.2006, BusinessOwner&Co: <http://www.businessowner.co.za/Article.aspx?Page=23&type=23&Item=2858>).

SACTWU¹⁵⁶. Op het moment van de interviews in september waren de CMT's dus wettelijk niet verplicht om de geldende lonen in het akkoord te betalen.

Een tweede belangrijke taak van de BC is dat zij twee fondsen beheren, namelijk een pensioenfonds, het *Provident Fund*, en een ziektefonds. Lidmaatschap van het *Provident Fund* is verplicht voor alle personen vallende onder het collectief akkoord. De regels, voordelen en bijdragen aan het fonds worden ook door een collectief akkoord geregeld, dat ook op zijn beurt kan uitgebreid worden naar de niet-partijen door de Minister van Arbeid¹⁵⁷. Dankzij het ziektefonds beschikken ongeveer 35 000 werknemers over primaire gezondheidszorg voor henzelf en hun gezin. Medicatie is gratis en doktersraadplegingen worden niet aangerekend¹⁵⁸. In bijlage 3 vindt men een overzicht van alle bijdragen die betaald moeten worden aan de BC en aan SACTWU.

Een oppervlakkige eerste kennismaking met de wetgeving in Zuid-Afrika levert dus een positief beeld op, maar zegt uiteraard niets over de realiteit. In principe is de informele sector onderworpen aan elk van de drie wetten. In wat volgt wordt nagegaan in welke mate de bezochte CMT's aan de regelgeving voldoen.

2.2.2. Werkdagen en werkuren

Van de zeven bezochte CMT's zijn er vijf waarvan volledige gegevens beschikbaar zijn wat betreft werkdagen en werkuren. Dit zijn de drie CMT's gelegen in het centrum van Kaapstad, *Central Business District* (CBD) en de twee CMT's in Mitchell's Plain. Merk op dat deze bezocht zijn in het hoogseizoen dat loopt van september tot januari. Gegevens over het laagseizoen zijn dus niet volledig. In tabel 19 op de volgende bladzijde wordt een overzicht gegeven van de resultaten¹⁵⁹.

¹⁵⁶ J. WILLIAMS, *o.c.*

¹⁵⁷ CLOTHING INDUSTRY BARGAINING COUNCIL, *Provident Fund Information*, Salt River, Clothing Industry Bargaining Council, 2001, 1-3.

¹⁵⁸ J. WILLIAMS, *o.c.*

¹⁵⁹ De afkorting (D) staat voor deadline in zicht.

Tabel 19. Werkdagen en –urene in vijf informele CMT's in Kaapstad

Plaats	Naam CMT	Hoogseizoen			Laagseizoen		
		Aantal werkdagen per week	Uurrooster	Aantal werkurene per dag	Aantal werkdagen per week	Uurrooster	Aantal werkurene per dag
CBD	Mrs. T. Salie CMT	6 à 7	<i>één werknemer</i> 5u – 17u <i>rest werknemers</i> normale urene	8,5 soms enkele overurene	3		
CBD	Cathy's CMT	5	<i>werknemers</i> 7.30u – 18.30u of 19u <i>eigenares (D)</i> 7.30u – 1u of 2u	<i>werknemers</i> 10,5 tot 11 <i>eigenares (D)</i> 16 tot 17		7.30u – 16.30u	8,5
CBD	Buelleh CMT	5	<i>werknemers</i> 7.45u – 16.30u <i>eigenares (D)</i> 7.45u – 2.30u	<i>werknemers</i> 8 <i>eigenares (D)</i> 17			
Mitchell's Plain	Gowa Frank Clothing	6	<i>ma – vr</i> 7.30u – 19u <i>zaterdag</i> 8u – 14.30u	<i>ma - vr</i> 11 <i>zaterdag</i> 6		<i>ma – vr</i> 7.30u – 17u	9
Mitchell's Plain	Z&A Fashions	6	<i>ma – do</i> 8u – 17u <i>vrijdag</i> 8u – 15.45u <i>zaterdag</i> 8u – 13u of 15u	<i>ma – do</i> 8,5 <i>vrijdag</i> 7,5 <i>zaterdag</i> 5 tot 7	5	<i>ma – do</i> 8u – 17u <i>vrijdag</i> 8u – 15.45u	<i>ma - do</i> 8,5 <i>vrijdag</i> 7,5

Hieruit blijkt dat in het hoogseizoen de werkdruk in de vijf CMT's zeer hoog is. Het is dan geen uitzondering wanneer arbeiders en/of eigenaars dan tussen de 46 en 66 uren per week werken. Uit tabel 1 blijkt ook dat om extra werk te kunnen verzetten de vijf eigenaars voor verschillende strategieën kiezen:

- Extra werkdag(en) per week:
Mrs. T. Salie CMT, Gowa Frank Clothing, Z&A Fashions
- Overuren door werkgever en arbeiders:
Mrs. T. Salie CMT, Cathy's CMT, Gowa Frank Clothing
- Overuren door werkgever alleen:
Buelleh CMT

Er zijn twee CMT's die door deze strategieën aan te wenden de *Basic Conditions of Employment Act* overtreden. Deze wet zegt dat een normale werkweek maximaal met 10 uur mag verhoogd worden tot 55 uren. In Mrs. T. Salie CMT werkt men soms zeven dagen op zeven en komt men aan weken van 59,5 uren. In Gowa Frank Clothing werkt men in het hoogseizoen 61 uren per week.

In Cathy's CMT en Buelleh CMT deed zich een bijzondere situatie voor. Op de dag van de interviews bevonden beide CMT's zich in een nijpende situatie, namelijk de deadline van levering was in zicht. Beide vrouwelijke eigenaars zouden die nacht alleen doorwerken om de bestelling af te werken. Hetzelfde werd verteld door de eigenares van Vett's CMT in Woodstock. In deze drie CMT's zijn het dus de eigenaars zelf die de verantwoordelijkheid opnemen voor de achterstand. Alleen in Cathy's CMT zou het personeel een tweetal uren overwerken. Een indicatie dat de eigenares van Cathy's CMT hier eerlijk over is geweest is dat op het moment van bezoek het personeel lunchpauze nam en zij als enige achter de naaimachine aan het werken was.

Dit is belangrijk omdat het het beeld ondermijnt van eigenaars van informele CMT's dat in een gesprek met een *recruiter* van SACTWU naar voor werd gebracht. Deze persoon was er heilig van overtuigd dat zij allen uitbuiters zijn¹⁶⁰. Maar in deze drie gevallen blijken de eigenaars zwaardere inspanningen te leveren dan hun personeel. De realiteit blijkt dus complexer te zijn en men mag hen niet allen over

¹⁶⁰ J. GAYAAT, *Gesprek met een recruiter van SACTWU*, Kaapstad, 31.08.2005 (Persoonlijke mededeling).

dezelfde kam scheren. Volgend citaat illustreert de druk die de eigenares van Cathy's CMT ervaert.

[The deadline for these dresses is] for this week, for tomorrow actually. Now, I'm staying here to do as much as I can during the night. I will work till one in the morning. Tomorrow morning I will just have a few hours of sleep. (...) I just clean here and then I've got my sleeper couch. (...) I'll stay here, I'll sleep here and the girls go home. (...) This is my second home. (...) Sometimes it is so tough, I'm so tired, can't even think straight sometimes. But what can I do¹⁶¹?

Deze situatie staat in groot contrast tot de werkluwe periode die op het einde van het hoogseizoen volgt, namelijk de maanden februari tot en met mei. Uit twee interviews bleek dat CMT's dan moeilijkheden ondervinden met het binnenhalen van orders. Voor zowel eigenaar als werknemers breekt er financieel gezien een zware periode aan die dan tijdens het hoogseizoen goedge maakt moet worden met dubbel zo veel inzet en energie.

Sometimes earlier in the year you just work to see that your girls get a wage for the week, so that they can survive as well. It is useless just thinking about yourself and not about the girls that are working for you. (...) We just make sure we can even out a break even, so that we can survive for four or five months. (...) In the peak season they make up for the lost time¹⁶².

Een overlevingsstrategie waar men in het laagseizoen op terug valt, zowel in de formele als de informele sector, is *short-time*. Dit houdt in dat men de werkweek van de arbeiders inkort¹⁶³ voor een periode gaande van enkele weken tot enkele maanden. Voor de dagen dat men tijdelijk werkloos valt ontvangen zij geen vergoeding van hun werkgever. Ook zij die bijdragen tot het UIF vallen zonder inkomen, omdat in het geval van een tijdelijk ontslag er in een uitzondering wordt voorzien en men geen recht heeft op een werkloosheidsvergoeding¹⁶⁴. In Cathy's CMT werd deze strategie toegepast zoals blijkt uit het volgende citaat.

¹⁶¹ X, *Interview met de eigenares van Cathy's CMT, o.c.*

¹⁶² T. SALIE, *o.c.*

¹⁶³ H. DEEDAT, *The gendered impact of trade liberalisation on women in the developing world: a case study of women in the South African clothing, textile and footwear industry*, onuitg., s.d., 11.

¹⁶⁴ DEPARTMENT OF LABOUR, *No. 63 of 2001: Unemployment Insurance Act as amended by Unemployment Insurance Amended Act, No 32 of 2003*, Pretoria, Department of Labour, 2004, 35 (1.03.2006, Department of Labour, <http://www.labour.gov.za/download/9523/Amended%20Act%20-%20Unemployment%20Insurance.doc>).

These times when there isn't a lot of work then I have to tell one or two of them to stay off for about a few days¹⁶⁵.

Een andere optie is het behoud van een kleine permanente staf en het aannemen van tijdelijke arbeidskrachten wanneer er weer meer orders zijn, zoals in Mrs. T. Salie CMT.

That is why I don't want to employ a lot of people, because sometimes there aren't any contracts. Then I can't carry them. If there isn't work then I can't carry them. Then I have to send them home, this is my agreement with them¹⁶⁶.

Werkgelegenheid is dus zeer seizoensgebonden en werkdagen en werkuren variëren naargelang. Dit blijkt ook uit ander onderzoek. Zo interviewde van der Westhuizen 18 arbeiders in 10 CMT's in Mitchell's Plain in 2002¹⁶⁷. Hier waren werkuren en werkperiodes ook zeer onregelmatig. In de 10 CMT's die van der Westhuizen bezocht werd tijdens het laagseizoen nul tot drie dagen gewerkt per week, cf. *short-time*. Tijdens het hoogseizoen bedroeg de gemiddelde werkweek 63 uren. Bij één informele CMT werden zelfs werkuren vastgesteld van 70 uren¹⁶⁸. Onregelmatige werkuren en *short-time* wordt ook door onderzoek van de University of Cape Town (UCT) bevestigd¹⁶⁹, waarbij 19 CMT's bezocht werden, waarvan 10 in Kaapstad en negen in Durban¹⁷⁰.

2.2.3. Werkonzekerheid

Uit het voorgaande werd geconcludeerd dat werkgelegenheid zeer seizoensgebonden is, wat dus resulteert in werkonzekerheid. In deze paragraaf wordt echter gesteld dat deze onzekerheid in de hand wordt gewerkt door handelsliberalisering. De invoer vanuit voornamelijk China heeft een rechtstreeks verminderend effect op het aantal

¹⁶⁵ X, *Interview met de eigenares van Cathy's CMT, o.c.*

¹⁶⁶ T. SALIE, *o.c.*

¹⁶⁷ C. VAN DER WESTHUIZEN, *Women's experience of neo-liberal globalisation during the democratic transition in South Africa: home-based work in Cape Town*, Port Elizabeth, Nelson Mandela Metropolitan University, 2003, 11 (Diss. MPhil.).

¹⁶⁸ *ibid.*, 63.

¹⁶⁹ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 19.

¹⁷⁰ *ibid.*, 2.

contracten dat de kledingindustrie in zijn geheel kan binnenhalen. Het is Chinese kledij dat de binnenlandse kledingmarkt als het ware overspoelt. Bovendien neemt China sinds de beëindiging van het ATC op 1 januari 2005 ook de exportmarkten van Zuid-Afrika over. Het effect hiervan op de formele kledingindustrie werd al na twee maanden gevoeld, met sluitingen en massale afvloeiingen tot gevolg¹⁷¹.

Ook de informele CMT's ondervinden problemen. Een nieuwe soort werkonzekerheid dringt zich op, namelijk werkonzekerheid die zich voordoet in het hoogseizoen. Zo vertelden de eigenaars van de middelgrote CMT's Microzone Trading en Z&A Fashions dat zij hun laatste order aan het afwerken waren. Zij hadden nog geen contract gevonden voor de weken erna, wat hoogst ongewoon was voor de maand september. Van de zeven geïnterviewde eigenaars gaf enkel de eigenaar van Mrs. T. Salie CMT te kennen dat hij China niet ervaart als een rechtstreekse bedreiging. Reden hiervoor was zijn overtuiging dat China niet in staat is om hoge kwaliteit af te leveren.

[I haven't noticed it in the amount of contracts] because it is a certain garment that China can't produce. Evening dresses, they can't produce that, evening dresses and evening tops, some exclusive garments¹⁷².

Bij de andere zes CMT's lag dit anders en blijkt de factor China tot grote stress te leiden, omdat het binnenhalen van contracten een ware opgave is geworden. De eigenares van Cathy's CMT antwoordde op de vraag of de import van Chinese kledij een bedreiging was voor haar CMT het volgende.

Yes, definitely. Because now we don't get the orders we used to get. Because they buy actually from China and we don't get the work. They will only give us certain work to do. Where they get cheaper they go for it. (...) Before, during the winter season¹⁷³ then I always had work. We were off for almost two months ago. It's only now that we are starting again¹⁷⁴.

Buelleh CMT was nog maar een maand open en de eigenares schreef de moeilijkheden die de kledingindustrie en haar CMT in het bijzonder ondervindt ook toe aan de invoer van Chinese kleding.

¹⁷¹ G. VAN ZYL, *Interview met de executive director van de Cape Clothing Association, o.c.*

¹⁷² T. SALIE, *o.c.*

¹⁷³ Merk op dat het winterseizoen in Zuid-Afrika de maanden mei, juni, juli en augustus omvat.

¹⁷⁴ X, *Interview met de eigenares van Cathy's CMT, o.c.*

I thought it was more profitable, but it was more profitable, some years ago, I think before the imports came in. You can see all the clothing factories closing down. There was just a guy who worked 27 years at Rex Trueform. They closed down now, two months ago. So what does that say? That was one of the biggest factories here in Cape Town. (...) So far it has been so tough that I feel like quitting and I didn't even start yet¹⁷⁵.

De eigenares van Gowa Frank Clothing was er vrij zeker van dat haar CMT in staat is om te concurreren met de import omwille van de kwaliteit van de kleding die zij maakt. Toch kon ze niet ontkennen dat de zaken er dit jaar slechter voor staan dan het jaar ervoor.

Orders decrease definitely. (...) There is a huge difference this year. I mean in September I don't even have a cent for the end of the year, for their leave pay and things, which last year I had already you know. I could buy things for myself, for my house and things like that, this year I can't do it¹⁷⁶.

De eigenaar van Z&A Fashions, die tevens voorzitter is van de *CMT's Employers Association* in de Western Cape, vertelde uitvoerig over de problemen waarmee CMT's geconfronteerd worden. Over het probleem van de import uit China zei hij het volgende.

Last year this time I was very busy. Last year this time I probably employed something like about 60 people. I'm sitting now on 30 people. (...) But also remember that 60 sometimes mean ten more, because you sometimes take on casual people. So you see what has happened? The second part is I only manufacture pants. There are not a lot of pants to manufacture. I only got one style in this factory and in September we are supposed to be very, very busy. (...) If you have manufactured 10 000 a month and 15 000 a month and you're only manufacturing 5 000 a month, where are the others? Are South Africans not buying pants? Yes, they are. (...) Is it being imported now, is it being made in China and imported? Is it because the retailers are importing and they are not having design houses or suppliers to have manufactured pants made? (...) Nobody is going to tell you where those pants are¹⁷⁷.

Door het tekort aan beschikbare contracten komen de CMT's in een zwakke onderhandelingspositie terecht. CMT's produceren namelijk voornamelijk voor de

¹⁷⁵ X, *Interview met de eigenares van Buellh CMT, o.c.*

¹⁷⁶ X, *Interview met de eigenares van Gowa Frank Clothing, o.c.*

¹⁷⁷ Z. ALLY, *o.c.*

binnenlandse markt en zijn maar marginaal ingeschakeld in de export. Het is moeilijk voor kleine CMT's om een aandeel te verwerven in de exportmarkt omwille van verschillende redenen, zoals financiële belemmeringen, beperkte technologie, weinig vaardigheden en weinig contacten¹⁷⁸. Voor opdrachtgevers is het dus een koud kunstje geworden om een lagere prijs per stuk af te dwingen. Dit heeft uiteraard gevolgen op de lonen die de arbeiders verdienen, wat aan bod komt in de volgende paragraaf.

2.2.4. Lonen en sociale voordelen

In deze paragraaf wordt nagegaan hoeveel de lonen bedragen in de CMT's en welke sociale voordelen de arbeiders genieten. De verzamelde gegevens worden in tabel 20 gepresenteerd. In drie CMT's bedraagt het wekelijkse loon 500 Rand of 67 EUR. Dit benadert het minimumloon in de Western Cape voor een gekwalificeerde naaister, dat vastgesteld is op 537 Rand of 72 EUR¹⁷⁹. Bemerkt dat het de CMT's betreft die de meeste arbeiders tewerkstellen (cf. supra). In de andere drie CMT's waarvoor informatie beschikbaar is variëren de lonen tussen de 350 en de 450 Rand, wat dus een stuk onder het minimumloon ligt. Veel is het niet omdat men in de formele sector tot 611 Rand kan verdienen per week¹⁸⁰. Dat betekent dus loonverschillen gaande van 26% tot 42%. Een loon zegt echter niets over de koopkracht, dit komt later nog aan bod wanneer de kwetsbaarheid van kledingarbeiders besproken wordt.

¹⁷⁸ S. BADEN, *o.c.*, 92.

¹⁷⁹ CAPE CLOTHING ASSOCIATION, "Wage rates – qualified machinists", *l.c.*, p. 12.

¹⁸⁰ J. BARNES, *A strategic assessment of the South African clothing sector*, Hillcrest, Benchmarking & Manufacturing Analysts, 2005, 5 (22.02.2006, Trade and Industry Policy Strategies: http://www.tips.org.za/events/satppjuly2005/barnes_nedlac_clothing.pdf).

Tabel 20. Lonen en sociale voordelen in zeven CMT's

Plaats	Naam CMT	Wekelijks basisloon	Betaalde overuren	UIF	Bargaining Council	
					Lid	Verplicht ¹⁸¹
CBD	Mrs. T. Salie CMT	R 450	Ja	Ja	Nee	Ja
CBD	Cathy's CMT	R 500	Ja	Nee	Nee	Nee
CBD	Buelleh CMT	R 500	Geen overuren	Nee	Nee	Nee
Woodstock	Vett's CMT				Nee	Nee
Woodstock	Microzone Trading	R 500	Ja		Nee	Ja
Mitchell's Plain	Gowa Frank Clothing	R 400	Ja (R10/u)	Ja	Nee	Ja
Mitchell's Plain	Z&A Fashions	R 350 – R 420	Geen overuren		Nee	Ja

Twee CMT's gaven te kennen dat zij bijdragen aan het UIF, twee CMT's deden dit niet, van de andere drie is het niet geweten. Geen enkele CMT was lid van de *Bargaining Council*. Drie CMT's zijn in feite niet verplicht om de collectieve akkoorden na te leven omdat zij vijf of minder personen tewerkstellen, maar begaan een overtreding omdat zij geregistreerd moeten zijn om deze vrijstelling te verkrijgen¹⁸². De andere vier overtreeden de wet door zich niet te registreren bij de BC en lonen uit te betalen onder het vastgestelde minimumniveau. Wanneer men vraagt waarom men geen lid is van de *Bargaining Council* wordt steevast het argument aangehaald dat men zich dat niet kan permitteren.

Een gevolg hiervan is dat de arbeiders geen ziekteverzekering hebben en geen pensioen opbouwen. Toch levert de werkgever in zekere zin sociale bijstand. De eigenaar van Z&A Fashions vertelde het volgende.

The benefits they get are like at the end of the year which is holiday pay and bonuses. During the year when there is a bit extra I actually give them public holidays. Now we give them Easter public holiday, that we give and sometimes they get public holidays. And sometimes I would pay the cost of the doctor sometimes, out of my own pocket¹⁸³.

¹⁸¹ Hiermee wordt bedoeld, verplicht om te voldoen aan de akkoorden in het geval deze uitgebreid zijn tot de niet-partijen. Dit hangt af van het aantal arbeiders dat men in dienst heeft.

¹⁸² S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 43.

¹⁸³ Z. ALLY, *o.c.*

In dezelfde CMT werd ook een arbeider geïnterviewd en gevraagd naar de voordelen die de werknemers krijgen om na te gaan of de werkgever eerlijk was geweest.

Well benefits it is something that we actually get, it depends entirely on ourselves. Like say for instance, this is now a CMT place. You know in big companies you got Provident Fund, Sickness Fund. Here in the small business, if you do a good job, in the end of the day you actually benefit from it. Because here the boss here he actually sees that his employees are looked after. You can come to him and you can say I don't have money to go to a doctor, he will give you the money and say go to the doctor. If you are sick and you are not feeling well, he sees it. It's not like he just walks away from it, he sees it. He is a concerned boss. It is not just about the work. He is concerned about his workers, individually¹⁸⁴.

De goede band die de werkgever onderhoudt met zijn personeel is iets wat in alle CMT's opviel, buiten in Microzone Trading. In sommige gevallen kon men zelfs spreken van een familiale sfeer, waarbij de scheiding tussen werkgever en werknemer niet geheel duidelijk meer is. In Cathy's CMT werd over het toekennen van sociale voordelen een gelijkaardig verhaal verteld als dat van Z&A Fashions.

When they are sick [they get no benefits]. But at the end of the year, I'll give them for three weeks their annual wage, where some of the CMT's don't do that. But when they got to hospital, like every month there are two that must go to hospital then I give them full wage. I don't deduct them. [They get paid holidays] sometimes, some of the holidays, if I have got money enough, but normally not¹⁸⁵.

Bij Gowa Frank Clothing wordt er aan het UIF betaald, maar als de arbeider in kwestie ziek is dan springt de werkgever niet bij.

[When they are sick] they don't get anything, because I cannot afford that¹⁸⁶.

Bij Microzone Trading krijgen de werknemers op het einde van het jaar vakantiegeld en een eindejaarscadeau. Tevens houdt de werkgever elke week 10 Rand van hun

¹⁸⁴ M. FREDERICKS, *Interview met een werknemer van Z&A Fashions*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

¹⁸⁵ X, *Interview met de eigenares van Cathy's CMT*, o.c.

¹⁸⁶ X, *Interview met de eigenares van Gowa Frank Clothing*, o.c.

loon af. Het gespaarde geld wordt verdubbeld door de eigenaar en op het einde van het jaar uitbetaald¹⁸⁷.

Zoals te verwachten werd de wetgeving in de bezochte informele CMT's niet of nauwelijks nageleefd. De lonen liggen lager als in de formele sector en het voorzien in sociale voordelen is ook eerder uitzondering dan regel. Het feit dat arbeidsomstandigheden in geregistreerde bedrijven veel beter zijn dan in de informele sector is bovendien niets wereldschokkend. Dit geldt op globaal niveau zoals blijkt uit onderzoek van de *International Labour Organization*¹⁸⁸.

Andere studies bevestigen de conclusies die getrokken werden uit de interviews. Het onderzoek van de UCT leverde het volgende op. Van de 19 CMT's in Kaapstad waren er 16 die niet geregistreerd waren bij de BC. Alle 19 voldeden ze niet ten volle aan de arbeidswetgeving. Slechts twee betaalden bijdragen aan het UIF. Wat betreft lonen verdiende men in de kleinere CMT's tussen de 300 en 400 Rand. In de grotere CMT's varieerde de loonshoogte tussen de 400 en 425 Rand¹⁸⁹. De bevindingen van van der Westhuizen zijn gelijkaardig. In de kleinere CMT's werden lonen genoteerd van 140 en 250 Rand. In de grotere CMT's schommelde de lonen rond de 400 Rand. In geen enkele CMT golden er voordelen voor de werknemers¹⁹⁰.

Een laatste opmerking is dat de meeste eigenaars een hoger inkomen verdienen als hun werknemers. Bemerkt dat dit niet geldt voor de eigenaressen van Cathy's CMT en Buelleh CMT. De eigenaars dragen echter het risico van het ondernemerschap, wat inhoudt dat extra kosten betaald worden van zijn of haar eigen inkomsten. Wanneer de omzet verlaagt omwille van het overschrijden van de deadline, zijn het de eigenaars die minder zullen verdienen, gegeven dat overheadkosten en lonen altijd eerst betaald worden.

¹⁸⁷ X, *Interview met de eigenares van Microzone Trading, o.c.*

¹⁸⁸ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *o.c.*, 36.

¹⁸⁹ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 17-18.

¹⁹⁰ C. VAN DER WESTHUIZEN, *Women's experience of neo-liberal globalisation during the democratic transition in South Africa: home-based work in Cape Town, o.c.*, 61-62.

2.3. Profiel van de arbeiders in de informele sector

Dit deel heeft als doel een beeld te schetsen van hen die tewerkgesteld zijn in een informele CMT. Het profiel betreft zowel eigenaars als werknemers, omdat zij zich tot op zekere hoogte in een vergelijkbare situatie bevinden. De volgende aspecten worden behandeld: geslacht, leeftijd en bevolkingsgroep, woonplaats, opleiding en werkervaring.

2.3.1. Geslacht

In 1995 bestond de kledingindustrie op globaal niveau uit 74% vrouwen¹⁹¹. In Zuid-Afrika bedraagt het aandeel van vrouwen volgens SACTWU 70%. Dit verschilt van de textielindustrie, waar mannen in de meerderheid zijn. In de informele textielindustrie werken dan weer vooral vrouwen. Men wijst op genderrollen als verklaring voor de feminisering van de kledingindustrie en de vermannelijking van de textielsector¹⁹². In deze laatste sector wordt gewerkt met machines, wat vaardigheden en fysieke kracht vereist en bijgevolg mannenwerk is¹⁹³. Het maken van kleren met behulp van een naaimachine echter wordt als iets typisch vrouwelijk beschouwd. Een bezoek aan Sirdicks Uniforms, een producent van uniformen, leerde dat mannelijke arbeiders eerder ingezet worden om de stoffen te snijden en de strijpers bedienen. Deze taken worden ook als meer mannelijk beschouwd.

Genderstereotypes zijn zeer hardnekkig aanwezig in de Kaapse kledingindustrie. Bovendien wordt thuiswerk voor vrouwen meer aanvaard dan voor mannen het geval is. Als in een interview met de eigenaar van een CMT wordt gevraagd naar het aantal mannen en vrouwen in het arbeidsbestand werd stevast geantwoord ‘*all girls of course*’. Wanneer men wijst op een man aan het werk met een naaimachine wordt verteld dat hij niet een man is, maar een homoseksueel¹⁹⁴. Deze bevinding wordt bevestigd door eigen onderzoek, zie volgend treffend citaat.

¹⁹¹ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *o.c.*, 25.

¹⁹² E. VLOK, *o.c.*

¹⁹³ C. VAN DER WESTHUIZEN, *Women's experience of neo-liberal globalisation during the democratic transition in South Africa: home-based work in Cape Town*, *o.c.*, 47.

¹⁹⁴ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 24.

Very seldom you get a male working in the clothing industry, maybe as a cutter or a layer-up, but very seldom as a machinist. And if you do get male machinists then you know, they are rather bisexual or something, but they are not straight¹⁹⁵.

In de zeven bezochte CMT's waren alle werknemers vrouwen. Van de zeven eigenaars waren er drie mannelijk, één van hen werkte zelf achter een naaimachine. De andere twee hielden zich vooral bezig met het management, het inpakken en eventueel het knippen van de stoffen. Ter vergelijking, de vier vrouwelijke eigenaars voerden hetzelfde werk uit als hun werknemers en bedienden een naaimachine.

2.3.2. Leeftijd en bevolkingsgroep

In het onderzoek van van der Westhuizen in 2002 zijn de respondenten tussen de 27 en 62 jaar oud. Zij zijn allen *coloured people*¹⁹⁶. Dit is een bevolkingsgroep in Zuid-Afrika die ontstaan is uit gemengde huwelijken tussen zwarten, blanken en de Maleisische en Indische bevolking. Ten tijde van de apartheid werden hen minder rechten ontzegd dan het geval was voor de zwarten, zoals het opstarten van een eigen onderneming¹⁹⁷. Naar schatting 63% van de CMT's is in handen van de *Malay* en *coloured people*¹⁹⁸. Onderzoek door de Kaapse ngo ILRIG leverde het volgende profiel op. De leeftijd van de vrouwen varieerde tussen de 30 en 49 jaar en ook hier waren alle vrouwen *coloured*¹⁹⁹. In het onderzoek van de UCT was het merendeel van de vrouwen tussen 35 en 50 jaar oud en tevens behoorden alle vrouwen tot de *coloured people*²⁰⁰. Eigen onderzoek leidde tot gelijkaardige resultaten: alle geïnterviewden waren tussen de 39 en 56 jaar oud en de meeste waren *coloured* of van Maleisische oorsprong.

¹⁹⁵ M. FREDERICKS, *o.c.*

¹⁹⁶ C. VAN DER WESTHUIZEN, *Women's experience of neo-liberal globalisation during the democratic transition in South Africa: home-based work in Cape Town*, *o.c.*, 43.

¹⁹⁷ Een vaak gehoorde klacht is dat zij zich nog altijd gediscrimineerd voelen. Tijdens de apartheid was hun huidskleur niet blank genoeg, nu tijdens het bewind van de ANC zijn ze niet zwart genoeg.

¹⁹⁸ K. VISSER, *Establishing businesses linkages through subcontracting and outsourcing*, Bellville, University of the Western Cape, 1999, 19 (26.04.2006, University of the Western Cape: <http://www.uwc.ac.za/ems/MAN/Publications/Paper3.pdf>).

¹⁹⁹ C. VAN DER WESTHUIZEN en H. DEEDAT, *Trade liberalisation and the socio-economic impact of employment loss on women in the South African clothing industry*, Kaapstad, International Labour Resource and Information Group, 2003, 21 (24.04.2006, International Labour Resource and Information Group: http://www.ilrigsa.org.za/store/Docs/final_report.doc).

²⁰⁰ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 25.

De gemiddelde Kaapse kledingarbeider is dus ouder dan bijvoorbeeld het geval is in de Chinese kledingindustrie, die vooral tieners en twintigers tewerkstelt²⁰¹. De relevantie van deze vaststelling is dat kledingarbeiders in Kaapstad, aangezien zij ouder zijn, waarschijnlijk ook de verantwoordelijkheid dragen voor een gezin. Dit maakt hen dus kwetsbaarder in hun arbeidssituatie.

2.3.3. Woonplaats

Kaapstad bestaat uit verschillende *suburbs* of voorsteden die men kan indelen op dezelfde manier als men de sociaal-economische klassen onderscheidt. De woonplaats is dus indicatief voor iemands financiële situatie. Daarom dat dit ook opgenomen wordt in de profielschets.

De armste wijken in Kaapstad zijn de zogenaamde *townships*, de residentiële wijken voor de zwarten en kleurlingen. Het vroegere apartheidsregime voerde een woonbeleid dat deze groepen segregeerde van de blanke woonwijken. Hoewel aan deze discriminatie een einde is gekomen na 1994, worden wijken nog altijd gedomineerd door een bepaalde bevolkingsgroep.

De *townships* zijn ook bekend als de *Cape Flats* en liggen ongeveer 10 kilometer van het centrum. Naar schatting twee miljoen mensen wonen hier, zij het in formele of informele huizen. Ondanks toeristische tours die de folklore en veelkleurigheid van deze wijken in de verf willen zetten, mag men het leven in een *township* niet romantiseren. Veel mensen wonen in *shacks*, basisvoorzieningen als riolering zijn niet overal aangelegd en de criminaliteit bloeit er weelderig²⁰².

De meeste kledingarbeiders wonen in één van de *townships* rond Kaapstad. Zo focust Christi van der Westhuizen in haar thesis op Mitchell's Plain, waar vooral *coloured people* wonen die tot de lagere en middenklasse behoren. Deze voorstad bestaat grotendeels uit formele behuizing. De problemen in het gebied zijn echter hoge werkloosheid, hoge criminaliteitscijfers, bendevoering en sociale desintegratie. De wijk staat bekend als de tweede gevaarlijkste *suburb* van Kaapstad.

²⁰¹ N. ASCOLY en C. FINNEY (ed.), *o.c.*, 25.

²⁰² M. TEN CATE, *My house in my castle – The South African housing policy 1994-2004: an evaluation*, Utrecht, Universiteit van Utrecht, 2004, (Diss. Lic.) (20.02.2006, Ethesis: http://www.ethesis.net/south_africa/south_africa.htm#5.%20Township%20Visits).

Uit voorgaand en eigen onderzoek blijkt dat informele kledingarbeiders woonachtig zijn in vijf gebieden. Deze zijn aangeduid als rechthoeken op onderstaande kaart van Kaapstad. In tabel 21 wordt een omschrijving gegeven van deze vijf gebieden. Hieruit blijkt dat, met uitzondering van de Bo Kaap, het vooral om arme wijken gaat waar hoge werkloosheid, veel criminaliteit en een aanzienlijk onveiligheidsgevoel heersen. Positief is dat men niet in *shacks* leeft, maar in formele huizen. Ook beschikken alle respondenten over elektriciteit, toegang tot water en een radio of televisie.

Kaart 1. Verblijfplaats van informele kledingarbeiders in Kaapstad

Bron: X, *Cape Town and Western Cape – Map – the Cape Peninsula*, SA-venues, z.d. (20.02.2006, SA-venues.com: <http://www.sa-venues.com/maps/western-cape-peninsula.htm>).

Tabel 21. Omschrijving van de woonplaatsen van de geïnterviewden

Rechthoek	Suburb	Respondent	Omschrijving
A	Bo Kaap	Eigenaar Mrs. T. Salie CMT	- wijk van de <i>Malay people</i> - formele behuizing - middenklasse - veilige buurt
B	Woodstock	Eigenares Vett's CMT	- formele behuizing - redelijk vervuilde buurt
		Eigenaars Microzone Trading	- woonachtig in het meer veilige gedeelte
C	Bridgetown	Werknemer Mrs. T. Salie CMT	- moslimgemeenschap - mix van flatgebouwen en kleine huizen, met veel <i>shacks</i> in achtertuinen - zeer arm en vervuild gebied - hoge graad van misdaad en bendevoering
	Steenberg	Eigenares Cathy's CMT	- vooral moslimgemeenschap - formele behuizing - erg arme buurt
D	Belhar	Eigenares Buelleh CMT	- formele behuizing - zeer arme buurt
	Delft	Werknemer Z&A Fashions	- zwarten en <i>coloured people</i> - formele behuizing, zeer kleine huisjes - gedeelde waterkranen
E	Mitchell's Plain	Eigenares Gowa Frank Clothing	- <i>coloured township</i> - formele behuizing
		Werknemer Gowa Frank Clothing	- lagere en middenklasse - veel criminaliteit

Bron: A. DAVIES-VAN ES en R. WESSO, *Beschrijving van de suburbs in Kaapstad*, 16.02.2006 (Email); C. VAN DER WESTHUIZEN en H. DEEDAT, *Trade liberalisation and the socio-economic impact of employment loss on women in the South African clothing industry*, Kaapstad, International Labour Resource and Information Group, 2003, 19 (24.04.2006, International Labour Resource and Information Group: http://www.ilrigsa.org.za/store/Docs/final_report.doc).

2.3.4. Opleiding en werkervaring

De respondenten in het onderzoek van Christi van der Westhuizen volgden middelbaar onderwijs tot en met graad 8 of 9. In het Belgische onderwijssysteem is dit equivalent aan het 2de en 3de middelbaar. Bemerkt dat in Zuid-Afrika men verplicht is om onderwijs te volgen tot en met graad 9.

De opgegeven redenen voor schoolverlating waren financiële beperkingen en familieverantwoordelijkheden²⁰³. Ook het onderzoek van de UCT wees op het lage opleidingsniveau van kledingarbeiders. De meeste verlieten de middelbare school vroegtijdig om hun familie financieel te ondersteunen²⁰⁴. Bevindingen uit eigen onderzoek bevestigen dit. Tabel 22 geeft een overzicht weer van het opleidingsniveau van de respondenten en de redenen voor schoolverlating. De meeste respondenten hebben graad 8 of 9 gehaald. De voornaamste reden voor schoolverlating was om in een extra inkomen voor het gezin te voorzien.

Tabel 22. Opleidingsniveau van respondenten en reden voor schoolverlating

Respondent	Leeftijd van schoolverlating en behaalde graad	Redenen voor schoolverlating
Eigenaar Mrs. T. Salie CMT	- 17 jaar - graad 11	- zorgen voor extra inkomen - te weinig geld voor onderwijs - geen toekomst in verder studeren
Werknemer Mrs. T. Salie CMT	- 14 jaar - (weet niet)	- zorgen voor extra inkomen
Eigenares Cathy's CMT	- 15 jaar - graad 8	- zorgen voor extra inkomen
Eigenares Buelleh CMT	- 14 jaar - graad 8	- zorgen voor extra inkomen
Eigenares Gowa Frank Clothing	- 14 jaar - graad 9 - bijscholing aan de Cape Peninsula University of Technology ²⁰⁵	- zorgen voor extra inkomen
Werknemer Gowa Frank Clothing	- 13 jaar - (onbekend)	- zorg voor jongere broers en zussen
Werknemer Z&A Fashions	- 14 - graad 9	- zorgen voor extra inkomen

De kledingarbeiders in het onderzoek van de UCT waren allen tewerkgesteld geweest in de formele kledingindustrie. Hun eerste baan was meestal in een grote kledijfabriek, waar een vriend of familielid werkzaam was. De meeste hebben in verschillende bedrijven gewerkt, telkens voor een lange periode van zeven tot 14

²⁰³ C. VAN DER WESTHUIZEN, *Women's experience of neo-liberal globalisation during the democratic transition in South Africa: home-based work in Cape Town*, o.c., 43.

²⁰⁴ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, o.c., 23.

²⁰⁵ De eigenares volgde een opleiding over patronen en ontwerp van kleding.

jaar. Korte werkonderbrekingen waren omwille van zwangerschap en het grootbrengen van kinderen. Volgens de geïnterviewden was het vroeger gemakkelijker om een job te vinden, fabrieken hadden altijd werk. Dit kwam ten einde in de jaren '90, wanneer de meeste hun baan verloren in de formele sector. De redenen hiervoor waren afvloeiingen en sluitingen van bedrijven, waarvan de meeste plaatsvonden tussen 1997 en 2000. De meeste kledingarbeiders maakten dus de overstap naar de informele sector nadat ze ontslagen werden²⁰⁶. In tabel 23 worden de bevindingen van eigen onderzoek weergegeven. Telkens wordt de periode weergegeven waarin men tewerkgesteld was in een bedrijf of CMT.

Tabel 23. Loopbaanoverzicht van de geïnterviewden

Respondent	Formele sector			Informele sector	
Eigenaar Mrs. T. Salie CMT	1957-1982 Werknemer	1982-1989 Eigen CMT met partner		1989- Eigen CMT	
Eigenares Cathy's CMT	1964-1994 Werknemer in meerdere bedrijven			Jaren '90 Eigen CMT	
Eigenares Buelleh CMT	1974-1989 Werknemer in meerdere bedrijven		1989-1999 Eigen CMT	1999-2001 Thuiswerker	2005- Eigen CMT
Eigenares Gowa Frank Clothing	1973-1979 Werknemer	1979-1998 Werknemer		1999- Eigen CMT	
Werknemer Mrs. T. Salie CMT	1970-1983	1983-1990	1990-1997	1997-	
Werknemer Z&A Fashions	1980-1985	1985-1988	?	2004-	

De geïnterviewde kledingarbeiders startten hun loopbaan in de formele sector en bleven hierin tewerkgesteld voor een periode van ongeveer 25 jaar. De overstap naar de informele sector gebeurde op verschillende tijdstippen tussen 1989 en 2004. Werkgevers rapporteerden vooral hun eigen ondernemingsdrift als reden dat zij een informele CMT opstartten. De eigenares van Gowa Frank Clothing vertelde dat zij tevens overtuigd werd door haar voormalige werkgever om een eigen CMT op te richten. Van dit kledingbedrijf, Bonwards, ontvangt ze nog steeds contracten²⁰⁷.

²⁰⁶ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 20-21.

²⁰⁷ X, *Interview met de eigenares van Gowa Frank Clothing, o.c.*

Van de geïnterviewde werknemers is niet bekend hoe ze in de informele sector zijn verzeild geraakt. Dit is alleen bekend voor een werknemer van Gowa Frank Clothing. Tussen 1971 en 1999 werkte ze voor drie kledingproducenten in de formele sector, telkens voor een lange periode. In 1999 werkte ze zeven maanden in een bedrijf, maar ze nam ontslag na het overlijden van haar zoon en bleef een jaar thuis. In 2000 werkte ze vier maanden in een informele CMT in Mitchell's Plain. Hier ondervond ze problemen met de uitbetaling van lonen. Een nieuwe baan in Kenilworth behield ze maar drie maanden, omwille van de slechte behandeling door de werkgever. In 2001 werkte ze negen maanden voor een kledingfabriek, maar haar contract werd niet vernieuwd. In 2002 bleef ze thuis. In 2003 vond ze opnieuw werk in een fabriek, maar na een jaar verloor ze haar job wegens afvloeiingen. Sinds 2004 werkt ze voor Gowa Frank Clothing²⁰⁸.

Deze getuigenis illustreert het beste de gebeurtenissen die plaatsgevonden hebben in de kledingindustrie in Kaapstad. Tot aan de jaren '90 was tewerkstelling in de sector vrij stabiel. Ontwikkelingen sindsdien hebben geleid tot een crisis in de industrie dat zich heeft vertaald in massale afvloeiingen en toenemende informalisering. Uiteraard is bovenstaande getuigenis slechts illustratief, maar de gelijkenissen met ander onderzoek doet toch sterk het vermoeden rijzen dat deze reconstructie vrij accuraat is.

²⁰⁸ X, *Interview met een werknemer van Gowa Frank Clothing*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).

3. Kwetsbaarheid van informele kledingarbeiders

In dit laatste hoofdstuk wordt getracht de twee voorgaande hoofdstukken met elkaar in verband te brengen, zijnde het theoretische en empirische gedeelte. In het eerste deel worden de oorzaken van kwetsbaarheid van informele kledingarbeiders uiteengezet. In het tweede deel worden de implicaties hiervan op het niveau van het individu besproken.

3.1. Oorzaken van kwetsbaarheid

In het theoretische kader werd gesteld dat de kwetsbaarheid van kledingarbeiders bestaat uit drie dimensies, namelijk een economische, een politieke en een gendergerelateerde. Uit de bespreking van het onderzoeksdomein bleek al in welke mate kwetsbaarheid zich manifesteert. In dit deel worden de oorzaken duidelijk geëxpliceerd. Vooreerst is er een verlies van rendabiliteit, wat duidt op economische kwetsbaarheid. Tevens is de onderhandelingskracht van informele CMT's zo goed als onbestaande. Ten slotte zijn kledingarbeiders kwetsbaarder omwille van het feit dat ze vrouwen zijn.

3.1.1. Verlies van rendabiliteit en werkgelegenheid

Een gevolg van Zuid-Afrika's herintrede in de wereldmarkt na jaren van isolatie en protectionisme was de snelle blootstelling van binnenlandse industrieën aan intensieve internationale concurrentie. In sommige sectoren heeft dit een zeer negatieve impact gehad. Bedrijven herstructureerden met sluitingen en afvloeiingen tot gevolg. De kledingindustrie is één van de sectoren die het hardst getroffen werd door handelsliberalisering met massaal werkverlies tot gevolg. De verminderende werkgelegenheid in de formele sector werd echter gecompenseerd door de groei van thuiswerk en informele CMT's²⁰⁹.

²⁰⁹ G. FAKUDE, *Informalisation in KwaZulu-Natal's clothing sector*, Dalbridge, University of Natal, 2000, 5 (29.04.2006, University of KwaZulu-Natal: <http://sds.ukzn.ac.za/files/tr37.pdf>).

Is informalisering dus de oplossing voor de toenemende importconcurrentie met China? De werkgeversorganisatie COFESA (*Confederation of Employers of South Africa*) beweert van wel en stelt dat de herstructurering van tewerkstelling de verdere inkrimping van de industrie heeft tegen gehouden. Zo zijn bedrijven operationeel kunnen blijven ondanks de stijgende import. Maar volgens Fakude is informalisering een reactieve strategie in antwoord op een crisis. Reeds in 2000 schreef hij dat op lange termijn het geen panacee is voor een verzwakkende kledingindustrie²¹⁰.

Anno 2005 is zijn voorspelling bewaarheid geworden. Uit eigen interviews blijkt dat de meeste CMT's moeilijkheden ondervinden om contracten te krijgen. Buelleh CMT was nog maar een maand geleden opgestart en de eigenares melde al financiële problemen.

I thought there was still business out here, but it's really not, because of the imports. It is really tripling the business. Actually I'm only a month here and I could hardly pay my 1 300 Rand most of the time for my workplace²¹¹.

CMT's zijn dus geen winstgevende bedrijven. Het werkverlies valt vooreerst toe te schrijven aan de stijgende import van Chinese kleding. Dit verhoogt de macht van *retailers* en maakt de informele sector nog meer kwetsbaar voor uitbuiting²¹². Productie verhuist ook naar gedecentraliseerde gebieden in KwaZulu-Natal met een omvangrijk arbeidssurplus. Men schat dat de loonsvergoedingen hier 25 tot 50% lager liggen dan in de steden²¹³. Aangezien lonen in een CMT 80% van de totale kosten uitmaken zijn deze gebieden interessanter voor uitbesteding²¹⁴. CMT's in Kaapstad leveren dus een zware strijd om het hoofd boven het water te houden.

[The design houses] are squeezing the CMT's. (...) I promise you, 99% of the CMT's are just surviving. Some of them are running in big debts. That's why they just close. (...) People are so greedy to just get work and I think it is just a matter of wanting to survive. But in the end of the day they are not surviving, they are actually running into big losses²¹⁵.

²¹⁰ G. FAKUDE, *o.c.*, 25.

²¹¹ X, Interview met de eigenares van Buelleh CMT, *o.c.*

²¹² G. FAKUDE, *o.c.*, 25.

²¹³ C. ROGERSON, "Sunrise or sunset industries? South Africa's clothing and footwear sector" in D. MCCORMICK en C. ROGERSON (eds.), *Clothing and footwear in African industrialisation*, Pretoria, Africa Institute of South Africa, 2004, 130.

²¹⁴ M. ALTMAN, *Subcontracting in the SA clothing industry: implications for the division of labour & conditions of work*, *o.c.*, 2.

²¹⁵ X, Interview met de eigenares van Microzone Trading, *o.c.*

De sociale impact hiervan is massaal, gegeven dat de kledijsector één van de voornaamste werkgevers is in de Western Cape²¹⁶. Ziyad Ally, de voorzitter van de *CMT's Employers Association*, vertelt hierover het volgende.

Clothing is a dying trade (...) [however they were] the backbone of the Western Cape, the backbone of survival and job creation²¹⁷.

In feite slaagt Ally de nagel op de kop door te stellen dat voor de kledingindustrie geen toekomst meer is. Was het Heckscher-Ohlin-model in staat om de negatieve ontwikkelingen in de industrie te voorspellen? Het antwoord is simpelweg ja. Handelsliberalisering waardoor arbeidsovervloedige landen als China over een betere markttoegang beschikken kon niet anders dan leiden tot de inkrimping van sectoren waar Zuid-Afrika een comparatief nadeel in heeft. Dit werd geobserveerd voor enkele van de meest arbeidsintensieve industrieën, namelijk de textiel- en kledijsector.

Er bestaat veel controverse rond het afleiden van het comparatief voordeel van een land uit de samenstelling van export en import, de *Revealed Comparative Advantage* methode. Maar een toepassing van deze methode op de handelsstromen tussen Zuid-Afrika en China levert bevindingen op consistent met het Heckscher-Ohlin-model. In 2004 bestond 80% van de Zuid-Afrikaanse export naar China uit ijzer, staal, zware chemie en *non-ferrous metals*. Omgekeerd bestaat de import uit China hoofdzakelijk uit arbeidsintensieve producten zoals kledij, schoenwaren, meubels, televisies, radio's, en communicatieapparatuur²¹⁸. Dit is consistent met het comparatieve voordeel van Zuid-Afrika in natuurlijke rijkdommen en dat van China in arbeidsintensieve producten.

Zuid-Afrika heeft geen comparatief voordeel in kledij ten aanzien van andere kledingproducerende landen. Zelfs bedrijven in de gedecentraliseerde gebieden, Portebello en de Eastern Cape, kunnen niet concurreren met de Chinese import en sluiten²¹⁹. Gegeven dat de lonen hier zelfs lager liggen dan in de informele sector in Kaapstad, betekent dit dat op termijn ook de meeste CMT's zullen verdwijnen en

²¹⁶ K. VISSER, *o.c.*, 23.

²¹⁷ Z. ALLY, *o.c.*

²¹⁸ CONGRESS OF SOUTH AFRICAN TRADE UNIONS, *Cosatu weekly – 04 Nov 2005*, Johannesburg, Congress of South African Trade Unions, 2005 (29.04.2006, Congress of South African Trade Unions: <http://www.cosatu.org.za/news/weekly/20051104.htm>).

²¹⁹ J. WILLIAMS, *o.c.*

tevens de werkgelegenheid voor veel kledingarbeiders. De ontwikkelingen in de kledingindustrie illustreren op zeer treffende wijze de groeipijnen van een binnenlandse economie wanneer het geconfronteerd wordt met internationale handel. Kledingarbeiders zijn overduidelijk de verliezers van handelsliberalisering. Het H-O-model stelt echter dat productiefactoren verplaatst zullen worden naar die sectoren met een comparatief voordeel. Maar aangezien deze kapitaalintensief zijn, is het vermogen van deze industrieën om arbeid te absorberen veel lager dan het geval is voor de kledingindustrie. Bovendien zoals in de economische kritiek al aan bod kwam stijgt de kapitaalintensiteit van productie in Zuid-Afrika.

Uiteraard is de situatie niet uitzichtloos, maar maatregelen langs overheidszijde zijn wel vereist. Het promoten van sparen en investeren is essentieel opdat sectoren met een comparatief voordeel kunnen groeien. Als we de economen mogen geloven zal de markt zich immers vanzelf toeleggen op de productie van internationaal competitieve goederen. Maar zonder een verbeterde flexibiliteit van de arbeidsmarkt zal economische groei niet gepaard gaan met een verhoogde werkgelegenheid.

Dit blijkt uit een rapport van het *International Monetary Fund* (IMF) waarin wordt gesteld dat de arbeidswetgeving in Zuid-Afrika bijdraagt tot de bestaande werkloosheid. Lonen liggen hoger dan normaal bepaald door het spel van vraag en aanbod. De uitvoerige regeling van arbeidsomstandigheden zou bedrijven weerhouden van het aannemen en ontslaan van werknemers. Het rapport wijst ook op de problematiek van de uitbreiding van collectieve akkoorden naar niet-partijen. Grotere bedrijven kunnen zich dergelijke afspraken permitteren, maar niet noodzakelijk de kleinere ondernemingen. Het zijn echter deze die potentieel het meeste werkgelegenheid creëren, omdat de gebruikte productietechnieken vaak arbeidsintensiever zijn²²⁰. Het rapport besluit dat:

The slow pace of employment generation may be due in significant part to labour market regulations, particularly regulations that disadvantage small enterprises, such as the extension principle in collective bargaining²²¹.

²²⁰ V. ARORA en L. A. RICCI, "Unemployment and the labour market" in M. NOWAK en L. A. RICCI (ed.), *Post-Apartheid South Africa: the first ten years*, Washington, International Monetary Fund, 2005, 27 (23.04.2006, International Monetary Fund:
<http://www.imf.org/external/pubs/nft/2006/soafrica/eng/pasoaftr/sach3.pdf>).

²²¹ *ibid.*, 34.

In feite bejubelt dit rapport informele CMT's op onrechtstreekse wijze. CMT's kunnen inderdaad werkgelegenheid creëren, maar het betreft geen kwaliteitsvol werk. In feite zou een evenwicht gevonden moeten worden tussen beiden die even belangrijk zijn. Vast staat dat alleen als arbeid flexibeler wordt en goedkoper ten aanzien van kapitaal dat er verbetering zal komen in de huidige werkloosheidsgraad van 38,8%. Een dergelijk werkgelegenheidsbeleid maakt immers een evolutie mogelijk van *jobless growth* naar *job creating growth*, zodat op lange termijn kledingarbeiders tewerkgesteld kunnen worden in meer rendabele bedrijven.

3.1.2. Lage onderhandelingskracht van arbeid

Uit de beschrijving van de waardeketen van kledij en van de arbeidsomstandigheden in een CMT bleek reeds hoe laag de onderhandelingskracht van kledingarbeiders is. De sterkte van arbeid kan ook gemeten worden. Hiervoor gebruiken we het concept van *Potential Labour Power* van Rudra, dat aan bod komt in het eerste punt. Vervolgens wordt ingegaan op de slechte managementvaardigheden van de eigenaars en ten slotte worden problemen van collectieve actie besproken.

3.1.2.1. Potential Labour Power

Potential Labour Power is een meetinstrument voor de onderhandelingskracht van arbeid vis-à-vis hun werkgevers. PLP wordt bepaald door de verhouding geschoolde ten aanzien van laaggeschoolde werknemers en het arbeidssurplus. Een hoge PLP zegt iets over de sterkte van arbeid bij de onderhandeling van loonsvergoedingen en andere arbeidsvoorwaarden. Tijdens de jaren '90 bedroeg de PLP in Zuid-Afrika 3,2 wat een stijging van 1,17 betekende ten opzichte van de jaren '70. Het is nu de vraag of deze sindsdien is geëvolueerd? Tabel 24 geeft de berekeningen weer voor de jaren 2000 tot 2003. In bijlage 4 wordt de werkwijze in detail uitgelegd.

Terwijl de scholingsratio van het arbeidsbestand vrijwel onveranderd is gebleven, heeft zich tussen 2000 en 2003 een stijging van het arbeidssurplus voorgedaan. Dit heeft geleid tot een daling van de PLP van 3,26 tot 2,66. De oorzaken voor de groei in de reservepool van arbeid zijn niet geweten. Mogelijks duidt het op een verhoogde

tewerkstelling in de informele sector, maar waarschijnlijk speelt ook de aids-epidemie een rol. Eind 2003 waren er 5,1 miljoen aids-patiënten tussen 15 en 49 jaar oud²²², terwijl de bevolking in deze leeftijdscategorie 25,4 miljoen bedroeg²²³. De prevalentie van aids bedraagt dus 20%. Daarom moet men de stijging in het arbeidssurplus nuanceren, aangezien de ernstig zieken niet meer in staat zijn om te werken.

Tabel 24. Potential Labour Power van Zuid-Afrika (2000-2003)

Jaar	Geschoolde arbeid	Arbeidssurplus	PLP	PLP aangepast
	Laaggeschoolde arbeid			
2000	0,6542	0,2305	2,84	3,26
2001	0,6578	0,2597	2,53	2,91
2002	0,6672	0,2579	2,59	2,97
2003	0,6509	0,2816	2,31	2,66

Bron: Eigen berekeningen; DEPARTMENT OF TRADE AND INDUSTRY, *Overview*, Pretoria, Department of Trade and Industry, 2004 (29.04.2006, Department of Trade and Industry: <http://www.thedti.gov.za/econdb/manufrev/manufrel.html>); STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2000*, Pretoria, Statistics South Africa, 2000, ii-iii (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2000.pdf>); STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2001*, Pretoria, Statistics South Africa, 2001, ii-iii (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2001.pdf>); STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2002*, Pretoria, Statistics South Africa, 2002, ii (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2002.pdf>); STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2003*, Pretoria, Statistics South Africa, 2003, ii (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2003.pdf>).

Vast staat dat de PLP in Zuid-Afrika zeer laag is gebleven en dus qua onderhandelingskracht geen echte vooruitgang is geboekt sinds 2000. Deze vaststelling geeft ons meer inzicht waarom CMT's in ongunstige omstandigheden functioneren. Eerder werd reeds gewezen op het feit dat eigenaars van CMT's eveneens als werknemers moeten beschouwd worden, dit vanwege de economische afhankelijkheid van enkele opdrachtgevers. Daarom dat PLP in de context van de informele kledingsector niet zozeer van toepassing is op de werknemers ten aanzien

²²² JOINT UNITED NATIONS PROGRAMME ON HIV/AIDS, *2004 Report on the global AIDS epidemic – 4th global report – Tables*, Genève, UNAIDS, 2004 (29.04.2006, UNAIDS: http://www.unaids.org/bangkok2004/GAR2004_html/GAR2004_14_en.htm).

²²³ LABORSTA, *Laborsta*, Genève, International Labour Organization, 2006 (29.04.2006, International Labour Organization: <http://laborsta.ilo.org/>).

van de eigenaar van de informele CMT, maar de CMT in zijn geheel ten aanzien van de intermediair en uiteindelijk ten aanzien van de *retailers*.

De lage PLP verklaart waarom CMT's tegen minimale prijzen produceren. Vanwege de grootte van het arbeidssurplus is er namelijk veel potentiële concurrentie. De assemblage van kledij vergt weinig vaardigheden, waardoor men als intermediair zich gemakkelijk op de reservepool kan beroepen. Als CMT heeft men de keuze om ofwel te produceren tegen een lage vergoeding, ofwel om de activiteiten stop te zetten. Elke poging om betere voorwaarden af te dwingen is bij voorbaat een verloren zaak.

3.1.2.2. Geen managementcapaciteiten

Gegeven de stijgende Chinese import en het omvangrijke arbeidssurplus is de positie van de *retailers* bijna onaantastbaar. Zoals gezegd resulteert dit in een lage onderhandelingskracht van CMT's bij de prijsbepaling. Een ander probleem is dat de meeste eigenaars voormalige kledingarbeiders zijn. Hun vaardigheid ligt in het maken van kledij, maar niet in het leiden van een zaak²²⁴. Dit verklaart waarom de eigenaars van Cathy's CMT en Buelleh CMT allebei met een lager loon naar huis gingen dan hun werknemers.

[I earn less than my girls] most of the time. You are actually lucky if you get once in two or three months more than your girls²²⁵.

Bovenstaand citaat getuigt van weinig kennis van zaken om een onderneming rendabel te maken. Dit tekort aan managementactiviteiten vindt men terug in alle kleine en middelgrote ondernemingen in de kledingindustrie, zoals blijkt uit een rapport van de *Sectoral Education and Training Authority (SETA)*²²⁶. De SETA werd opgericht in 2000 door de *Skills Development Act* en met als voornaamste doel de vaardigheden van arbeiders te verhogen. Ten aanzien van kleine ondernemingen

²²⁴ Z. ALLY, *o.c.*

²²⁵ X, *Interview met de eigenares van Buelleh CMT, o.c.*

²²⁶ CLOTHING TEXTILES FOOTWEAR AND LEATHER SECTOR EDUCATION AND TRAINING AUTHORITY, *An assessment of skills needs in the clothing, textiles, footwear and leather sectors*, Pinetown, CTFL SETA, 2004, 46 (30.04.2006, CTFL SETA: <http://www.ctflseta.org.za/CTFL%20ANNUAL%20REPORT.PDF>).

tracht men managementcapaciteiten bij te brengen. Hierbij concentreert men zich ook op de informele sector²²⁷. Maar de effectiviteit van hun activiteiten valt te betwijfelen, gegeven de kleinschaligheid ervan.

3.1.2.3. Problemen van collectieve actie

Een laatste verklaring voor de lage onderhandelingskracht van CMT's is dat zij slecht georganiseerd zijn, zowel vanuit het perspectief van de eigenaars als van de werknemers. Hoewel de *CMT's Employers' Association* in de Western Cape samenwerkt met organisaties in andere provincies slaagt men er niet in om prijzen te reguleren. Hiervoor zou de gehele informele sector georganiseerd moeten worden, wat niet het geval is. De eigenares van Microzone Trading wist van het bestaan af van de *CMT's Employers' Association*, maar haar onderneming was er geen lid van.

I'm not interested in the CMT's Employer's Association. I listen to them (...) but the bottom line is the people are not standing together. (...) If I get 8 Rand for that garment, somebody else will take it for 7 Rand, knowing that they are not making money²²⁸.

De hevige concurrentie tussen CMT's onderling leidt tot een *race-to-the-bottom* op vlak van de vraagprijs per kledijstuk. Zonder prijsregulering maken ontwerphuizen en kledijproducenten gemakkelijk gebruik van de wanhopige zoektocht naar contracten en versterkt hun onderhandelingskracht ten nadele van de CMT's.

Ook SACTWU heeft maatregelen genomen om arbeiders in de informele sector te organiseren. SACTWU focust hierbij op Mitchell's Plain, waar in 2000 een pilootproject voor ledenwerving van start ging. Het is echter een hele uitdaging om informele CMT's te lokaliseren. Bovendien zijn deze zeer *footloose* waardoor binnen enkele uren de bedrijfsbezigheden verplaatst kunnen worden²²⁹. Problematischer is de negatieve houding van de arbeiders ten aanzien van de vakbond. Men houdt

²²⁷ M. BENNETT, *Organizing in the informal economy: a case study of the clothing industry in South Africa*, Genève, International Labour Office, 2003, 12 (1.03.2006, Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing: http://www.wiego.org/program_areas/org_rep/Bennett%20clothing%20industry%20in%20ZA.pdf).

²²⁸ X, *Interview met de eigenares van Microzone Trading*, o.c.

²²⁹ M. BENNETT, *Organizing in the informal economy: a case study of the clothing industry in South Africa*, o.c., 24-25.

SACTWU verantwoordelijk voor het feit dat ze ontslagen zijn uit de formele sector en voor hun precaire financiële situatie en kwetsbaarheid. Daarom dat men geen interesse toont in lidmaatschap van de vakbond²³⁰. Eerder werd al gewezen op de familiale sfeer in veel CMT's. Dit maakt dat werknemers niet willen getuigen tegen de eigenaar, omdat deze een persoonlijke band hebben met elkaar²³¹. Eigenaars van CMT's zijn bovendien niet opgezet met de wervingspogingen van SACTWU.

The problem I have with SACTWU is the fact that they're coming in and try to recruit people. I don't have issues with that. The problem I have is that we hardly have work and the fact that we have to pay certain rates. (...) We are struggling just to make ends meet. That is where I have a big fight with SACTWU. They just toy toy with the ANC. (...) They are just making sure their pockets are lined, but the people in the streets are still suffering. (...) It's a terrible situation in the industry I must say and I blame SACTWU for 80% of what is going on here. 'Cause they are not looking at the interests of these people. They are trying to bring you as employer down and taxing you with this and that. (...) They have been here many times and we said to them, if you want to, we'll close our business at the end of the day. All these people will get unemployed and you give them a job²³².

De werknemers van Microzone Trading waren op de hoogte van de slechte verstandhouding tussen hun werkgever en SACTWU. Gegeven het feit dat een *recruiter* van de vakbond aanwezig was op het moment van bezoek, stemde niemand in met een interview, hoewel de eigenares expliciet haar toestemming had gegeven. Eén van de werknemers verontschuldigde zich als volgt.

I cannot risk talking to you, even when the bosses believe you're not from the trade union. This job is too important for me. I cannot and will not risk any extra pressure on me²³³.

Initieel fixeerde de vakbond de eigenaars van informele CMT's. Maar het is niet de onderhandelingskracht van de werknemer ten aanzien van de eigenaar die op de eerste plaats verhoogd moet worden, maar de onderhandelingskracht van de CMT in zijn geheel ten aanzien van de *retailers*. Men heeft zich dit gerealiseerd en in 2001

²³⁰ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 27.

²³¹ M. BENNETT, *Organizing in the informal economy: a case study of the clothing industry in South Africa, o.c.*, 26.

²³² X, *Interview met de eigenares van Microzone Trading, o.c.*

²³³ X, *Gesprek met een vrouwelijke werknemer van Microzone Trading, Kaapstad, 5.09.2005* (Persoonlijke mededeling).

voerde SACTWU campagne tegen de kledijketens voor betere vergoedingen voor thuiswerkers²³⁴. Intussen blijft men informele CMT's rapporteren aan de *Bargaining Council*, die bevoegd is in het geval dat het collectieve akkoord uitgebreid is tot de niet-partijen. De eigenaars worden verplicht om hun CMT te registreren, hoewel men beseft dat CMT's niet winstgevend genoeg zijn om de werknemers sociale voordelen aan te bieden. Het gevolg is dat eigenaars de verschuldigde bijdragen aan de BC uit eigen zak betalen²³⁵.

Volgens Ally van de *CMT's Employers' Association* startte de *compliance drive* van de BC in 2003 en hebben sindsdien veel CMT's hun activiteiten moeten stopzetten²³⁶. Ironisch is dat de BC tot doel heeft de toepassing van de collectieve akkoorden te verzekeren en dus de rechten van de arbeiders te beschermen. Het enige wat men echter bereikt is het ontnemen van de werkgelegenheid van de informele kledingarbeiders. Zelf werd Ally als eigenaar van Z&A Fashions door de BC voor het Arbeidshof gedaagd.

My case was that I did not want to join the Bargaining Council. I did not want to register with the Bargaining Council. Why? Because I knew if I registered with the Bargaining Council I'm going to start owing the Bargaining Council a lot of money which I can't afford and secondly If I don't pay the Bargaining Council they will close the factory because they will want the money²³⁷.

Bijgevolg veroordeelde het Arbeidshof hem tot een gevangenisstraf van 60 dagen die opgeschort wordt wanneer hij lid wordt van de BC en de verschuldigde bijdragen aan de BC betaald die berekend werden op 60 000 Rand. Hij werd tevens veroordeeld tot een boete van R 5 000 of een gevangenisstraf van 30 dagen. Tevens moet hij het honorarium van zijn advocaat betalen dat kan oplopen tot 15 000 Rand²³⁸. Over deze rechtszaak verscheen een krantenartikel dat opgenomen is als bijlage 5.

We kunnen dus besluiten dat CMT's slecht georganiseerd zijn. Slechts enkele eigenaars werken samen om betere prijzen af te dwingen. SACTWU concentreert zich niet genoeg op de kern van het probleem, namelijk de excessieve macht van de

²³⁴M. BENNETT, *Organizing in the informal economy: a case study of the clothing industry in South Africa*, o.c., 26.

²³⁵J. WILLIAMS, o.c.

²³⁶Z. ALLY, o.c.

²³⁷*ibid.*

²³⁸LABOUR COURT OF SOUTH AFRICA, *Case no. C304/05*, 26 August 2005.

retailers. Men stuurt *recruiters* op pad om informele kledingarbeiders te werven, wat tot een verzuurde relatie met de eigenaars leidt. Registratie bij de BC zou een stap in de goede richting zijn wat betreft onderhandelingskracht, maar aangezien men geen ademruimte wil bieden op vlak van de toepassing van de collectieve akkoorden zijn CMT's niet geneigd om zich lid te maken. Bovendien, ook al slaagt men erin om de informele sector te formaliseren, het arbeidssurplus is zo omvangrijk dat opdrachtgevers altijd terug kunnen vallen op goedkopere arbeidskrachten.

3.1.3. Gendergerelateerde verklaringen

Doorheen het onderzoek werd duidelijk dat de kwetsbaarheid van kledingarbeiders ook gendergerelateerde oorzaken heeft. Drie factoren leiden er toe dat vrouwen zich gemakkelijker verzoenen met een job in de informele sector. Vooreerst is werken in een CMT aantrekkelijk omwille van verscheidene redenen. Men houdt van de familiale sfeer die er hangt. Dit werd vastgesteld door het onderzoek van de UCT en in eigen interviews. Vaak ligt de werkplaats dicht bij huis wat het combineren van huishoudelijke verantwoordelijkheden en werk vergemakkelijkt. Bovendien is de reistijd korter wat veiliger is, gegeven de hoge graad van geweld ten aanzien van vrouwen in Zuid-Afrika. Tewelgesteld zijn als thuiswerker of in een informele CMT geeft ook meer onafhankelijkheid en controle over hun werk²³⁹.

Een tweede verklaring is dat de meeste vrouwen in de kledingindustrie ongetrouwd zijn en gemiddeld twee tot drie kinderen hebben. Zij zijn alleenverdieners voor hun gezin en dragen een hoge financiële last²⁴⁰. Het *Trade Union Research Project* nam in 1996 interviews af met 2 653 SACTWU-leden. De bevinding was dat 98,3% kinderen had en een significant aandeel de voornaamste broodwinner in het gezin was²⁴¹. In het onderzoek van ILRIG stond het merendeel van de 29 geïnterviewden in Mitchell's Plain alleen in voor de opvoeding van de kinderen, zonder kindergeld of onderhoudsgeld²⁴². In het interview met de eigenares

²³⁹ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 26.

²⁴⁰ J. WILLIAMS, *o.c.*

²⁴¹ D. JARVIS, "Textile, clothing and footwear workers: poorly paid and on short-time" in *Agenda*, (1997), 35, p. 23.

²⁴² C. VAN DER WESTHUIZEN en H. DEEDAT, *o.c.*, 22.

van Microzone Trading wordt dit bevestigd. Het merendeel van de arbeiders in deze CMT zijn alleenstaande moeders²⁴³.

Dit fenomeen is kenmerkend voor Zuid-Afrika zoals blijkt uit de *October Household Survey* van 1995. Van alle Zuid-Afrikaanse kinderen leeft 42% alleen bij hun moeder. Voor de *coloured people*, die oververtegenwoordigd zijn in de kledingindustrie, ligt dit percentage op 37%²⁴⁴. Dat er zoveel alleenstaande moeders zijn wordt deels verklaard door het hoge aantal tienerzwangerschappen. Volgens *Statistics South Africa* was 30,5% van de 19-jarige meisjes in 2001 moeder van minstens één kind. De helft van de moeders tussen 14 en 34 jaar is ongetrouwd of niet samenwonend²⁴⁵ en voeden hun kind dus alleen op. Vaders betalen vaak geen onderhoudsgeld voor hun kinderen, wat dus de financiële last voor alleenstaande moeders verhoogt. De perceptie dat kinderen enkel de verantwoordelijkheid zijn van de moeders is sterk aanwezig²⁴⁶. Voor veel kledingarbeiders impliceert werkverlies dus niet alleen armoede voor henzelf, maar ook voor hun kinderen. Daarom dat zij sneller dan mannen genoeg zullen nemen met een job in de informele sector, want slecht betaald werk is beter dan geen werk.

Een laatste reden is dat vrouwen beperkt worden in hun beroepsmogelijkheden. Zij worden als minder vaardig beschouwd en oefenen daarom vooral elementaire beroepen uit. Uit de economische kritiek bleek echter dat de vraag naar laaggeschoolde arbeid daalt, wat dus weinig toekomstperspectieven betekent voor kledingarbeiders om in andere sectoren tewerkgesteld te worden. Bovendien worden zij zodanig gesocialiseerd dat zij niet solliciteren voor traditionele mannelijke beroepen, die vaak beter betaald worden²⁴⁷. Tevens blijkt uit statistieken van 1999 dat er dubbel zoveel mannen migreren op zoek naar werk²⁴⁸. Vermoedelijk heeft dit te maken met het feit dat men als moeder je kinderen niet wil achterlaten. Migreren

²⁴³ X, *Interview met de eigenares van Microzone Trading, o.c.*

²⁴⁴ A. MOTHIBA, *Maintenance and child support – Putting children first*, Braamfontein, Tshwaranang Legal Advocacy Centre, z.d., 1 (1.05.2006, Gender Links: http://www.genderlinks.org.za/docs/sixteendocs/fact%20sheet%205_maintenance.pdf).

²⁴⁵ STATISTICS SOUTH AFRICA, *Stages in the life cycles of South Africans*, Pretoria, Statistics South Africa, 2005, 76-77 (1.05.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/C2001Stages/C2001Stages.pdf>).

²⁴⁶ A. MOTHIBA, *o.c.*, 1.

²⁴⁷ L. ORR, "Gender and labour market liberalisation in South-Africa" in B. BILLINGS (ed.), *Gender and labour market liberalisation in Africa*, Johannesburg, National Labour and Economic Development Institute, 2004, 33 (1.05.2006, African Labour Research Network: <http://www.alrn.org/images/upload/SouthAfrica3.pdf>).

²⁴⁸ D. BUDLENDER, *Women and men in South Africa: five years on*, Pretoria, Statistics South Africa, 2002, 54 (1.05.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/Publications/womenandmen5yearson/womenandmen5yearson2000.pdf>).

met het gezin is tevens geen optie, omdat men dan loskomt van de familie en lokale gemeenschap, die de familieverantwoordelijkheden van deze vrouwen tot op zekere hoogte kunnen overnemen.

3.2. Gevolgen van kwetsbaarheid

De kwetsbaarheid van kledingarbeiders heeft gevolgen op het niveau van het individu. In deze thesis werden er twee geïdentificeerd. Vooreerst resulteert kwetsbaarheid in een verzwaring van de dagelijkse werklust van vrouwen. Ten tweede leiden lagere lonen tot een verslechterende financiële situatie.

3.2.1. Verzwaring van de werklust

Bij de genderkritiek kwam het fenomeen van de dubbele werkdag reeds aan bod. Wanneer een vrouw gaat werken worden haar huishoudelijke taken niet overgenomen. Dit resulteert in de verzwaring van haar dagelijkse werklust, omdat de tijdsbesteding aan activiteiten in de productieve sfeer verhoogt en in de reproductieve sfeer gelijk blijft. De dagelijkse tijdsbesteding van mannen en vrouwen werd nagegaan door *Statistics South Africa* naargelang men tewerkgesteld, werkloos of niet economisch actief is. De resultaten vindt men terug in tabel 25. Men onderscheidt drie soorten activiteiten:

- SNA productie: activiteiten opgenomen in het *System of National Accounts* en in de berekening van het Bruto Nationaal Product (BNP) → tewerkstelling in de formele en informele sector, landbouwteelt
- Niet-SNA productie: productieve activiteiten niet opgenomen in het *System of National Accounts* → huishoudelijke arbeid, personenzorg dienstverlening aan de gemeenschap
- Niet-productieve activiteiten: → studeren, sociale en culturele activiteiten, mediagebruik en persoonlijke zorg waaronder slapen.

Tabel 25. Dagelijkse tijdsbesteding van mannen en vrouwen (in minuten)

Activity	Employed		Unemployed		Not economically active	
	Male	Female	Male	Female	Male	Female
SNA production	328	260	121	46	42	28
Non-SNA production	82	210	119	349	78	203
Non-productive	1 029	969	1 200	1 045	1 320	1 208
Total	1 439	1 438	1 440	1 440	1 439	1 439

Bron: D. BUDLENDER, N. CHOBOKOANE en Y. MPETSHENI, *A survey of time use*, Pretoria, Statistics South Africa, 2001, 37 (1.05.2006, South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/TimeUse/TimeUse2000.pdf>).

Uit bovenstaande tabel blijkt dat vrouwen, ongeacht ze een beroep uitoefenen, meer tijd besteden aan activiteiten in de reproductieve sfeer dan mannen. Onder de tewerkgestelden werken mannen gemiddeld wel één uur langer, maar vrouwen besteden gemiddeld twee uur meer aan huishoudelijke taken en de zorg voor het gezin. De discrepantie is groter bij de werklozen en niet economisch actieve bevolking. Hier houden mannen zich 2 tot 2,5 uur langer bezig met niet-productieve activiteiten. In deze statistieken zijn dus sporen terug te vinden van het fenomeen van de dubbele werkdag, maar heel frappant zijn de bewijzen niet.

Dat het fenomeen zich voordoet bij kledingarbeiders is echter een feit. Uit het onderzoek van het *Trade Union Research Project* bleek dat 60% van de arbeiders in de formele sector het huishouden alleen verzorgde. Gemiddeld spendeerde men drie uur per dag aan activiteiten in de reproductieve sfeer²⁴⁹. Er is geen reden om te veronderstellen dat vrouwen werkzaam in de informele sector minder tijd aan het huishouden besteden. Gegeven dat kledingarbeiders in de informele sector meer uren werken dan in de formele sector, verzwaart de dagelijkse werklust voor deze vrouwen van zodra zij de overstap maken. Hoewel eigen interviews op kleine schaal plaats vonden meldde drie vrouwen dat zij na hun werk tot 21 à 22u bezig zijn met huishoudelijke taken. Het betrof de eigenares van Cathy's CMT en de werknemers van Gowa Frank Clothing en Z&A Fashions. Bij andere respondenten was er hulp van familieleden, maar deze waren ofwel werkloos ofwel werkten ze minder lange dagen.

²⁴⁹ D. JARVIS, *l.c.*, p. 21.

3.2.2. Geen verbetering in de financiële situatie

Wegens de lage onderhandelingskracht van informele CMT's ten aanzien van tussenpersonen en ontwerphuizen liggen de lonen vrij laag. Dit maakt dat er geen verbetering komt in de financiële situatie van kledingarbeiders, die vaak zeer precair is. Zelfs voor arbeiders in de formele sector is het moeilijk met hun loon alle maandelijkse uitgaven te dekken. Onderzoek van het *Trade Union Research Project* wees uit dat 72,6% niet in staat waren om alle rekeningen te betalen. Deze studie dateert van het jaar 1997. Het gemiddelde maandelijkse loon bedroeg toen 1128 Rand, terwijl de uitgaven voor huur, transport, elektriciteit, schoolgeld,... elke maand opliepen tot 1247 Rand²⁵⁰. Dit onderzoek is uiteraard al enkele jaren oud, maar er is geen reden om aan te nemen dat de koopkracht van kledingarbeiders in de informele sector anno 2006 hoger is dan die van kledingarbeiders in de formele sector negen jaar geleden.

In eigen interviews werd bevraagd naar de inkomsten en uitgaven van de kledingarbeiders. De resultaten zijn opgenomen in tabel 26. Een eerste bevinding is dat allen er in slagen om de kosten voor water en elektriciteit te betalen evenals de huishuur. Het bedrag dat men overhoudt varieert tussen 207 en 3 288 Rand. De eigenaars van de grotere CMT's houden het meeste geld over. Zij zijn geëvolueerd naar een positie in de middenklasse. Een teken van hun relatieve welvaart is dat zij over een eigen auto beschikken, terwijl andere met de bus rijden of per minibustaxi. Met het resterende bedrag moeten echter nog andere uitgaven gedekt worden zoals de maandelijkse gemeentebelasting, schoolgeld en voeding.

Welk soort voeding mensen eten is een goede proxy-variabele voor armoede. Uitgezonderd de eigenaars van Mrs. T. Salie CMT, Microzone Trading, Gowa Frank Clothing en Z&A Fashions moeten alle respondenten goed op de prijzen letten en kopen zij veel in aanbidding.

On Sunday we eat a piece of chicken with vegetables. In the week sometimes we bake an egg, but no chicken or vegetables in the week, no milk, no cheese. There is no money for that²⁵¹.

²⁵⁰ D. JARVIS, *l.c.*, 22.

²⁵¹ X, *Interview met een werknemer van Gowa Frank Clothing, o.c.*

Tabel 26. Inkomsten en uitgaven van respondenten

	Eigenares Gowa Frank Clothing	Eigenaar Mrs. T. Salie CMT	Werknemer Z&A Fashions	Eigenares Cathy's CMT	Werknemer Mrs. T. Salie CMT	Werknemer Gowa Frank Clothing	Eigenares Buelleh CMT
Wekelijks inkomen	3 000 – 4 000 soms 0 tot 500	1 000 – 1 500 soms 0	610	400	600 – 800	400	150 – 200
Ander inkomen	Geen	Geen	625	370	Geen	350	200
Waterkosten per maand	800 – 900 per maand	1 000 per maand	300	?	200 – 300	?	?
Elektriciteit per week			70	25	?	50	50 - 60
Andere maandelijkse kosten			Huurkoop 260			Huishuur 200	Huishuur 450
OVERSCHOT	3 288	1 000	1 025	745	688	650	207,5
# personen in het gezin	2	3	4	3	4	5	4
BUDGET PER GEZINSLID	1 644	333	256	248	172	130	52

Niet meegetelde uitgaven:

- Stedelijke belasting
- Schoolgeld
- Uitgaven voor gezondheidszorg
- Transportkosten

De werknemers van Mrs. T. Salie CMT en Gowa Frank Clothing meldden dat er enkele keren in de maand geen geld is voor eten en hun gezin honger lijdt. Voor kledingarbeiders is voedsel dus een werkelijk een hap in het wekelijkse budget. Dit bleek ook uit het onderzoek van het *Trade Union Research Project* waarbij 40% van het inkomen besteed wordt aan voeding²⁵². Waarschijnlijk ligt dit percentage voor informele kledingarbeiders zelfs hoger. In tabel 27 wordt een boodschappenlijstje weergegeven waarmee één persoon zeven dagen van zou kunnen leven.

Tabel 27. Voorbeeld van een boodschappenlijstje van Pick'n Pay

Product	Prijs in Rand	Prijs in Euro
DRANK		
Water 1,5 l	6,59	0,88
Appelsap	9,99	1,33
GRAANPRODUCTEN EN AARDAPPELEN		
Farfalle 500g	5,99	0,80
Spaghetti 500g	4,79	0,64
Brood 600g	3,49	0,47
Kelloggs 375g	19,89	2,65
Aardappelen	2,50	0,33
GROENTEN EN FRUIT		
Champignons	5,99	0,80
Kiwi's	11,87	1,58
Tomaten	3,19	0,43
Bananen 6 stuks	7,99	1,07
ZUIVELPRODUCTEN		
Gouda kaas	12,99	1,73
Melk	5,45	0,73
Aardbeienyoghurt	7,99	1,07
Eieren 6 stuks	4,35	0,58
VLEES EN VIS		
Hamburgers 4 stuks	12,08	1,61
Kippenborst	13,07	1,74
Steak	11,07	1,48
VETTEN		
Olijfolie 250 ml	18,95	2,53
TOTAAL	168,23	22,43

Uit bovenstaande tabel blijkt dat men inderdaad heel voorzichtig moet zijn met uitgaven in de supermarkt. Sommige producten zijn werkelijk veel te duur. Daarom dat degene die het minst verdienen terugvallen op eenzijdige voeding. De meeste kunnen zich bovenstaand boodschappenlijstje niet permitteren, omdat het totale

²⁵² D. JARVIS, *l.c.*, 22.

wekelijkse gezinsinkomen te laag is. Men moet heel zuinig leven om in hun levensonderhoud en dat van hun gezin te voorzien. Vanwege de problemen die men al ondervindt met de aankoop van voedsel blijft er weinig geld over om te sparen en te investeren in het onderwijs van hun kinderen.

De meeste kledingarbeiders wensen echter betere mogelijkheden voor hun kinderen op de arbeidsmarkt. Velen hebben het harde werk in de CMT's er voor over opdat hun kinderen een degelijke opleiding krijgen²⁵³. Maar omwille van de preciaire financiële situatie waarin zij zich bevinden kunnen zij het zich niet permitteren om hun kinderen hoger onderwijs te laten volgen, wat bleek uit eigen interviews. De werknemer van Mrs. T. Salie CMT was ongetrouwd en moeder van twee zonen. Zij verdiende juist genoeg om haar kinderen het middelbaar onderwijs te laten voltooien. Dit lag anders voor de werknemer van Gowa Frank Clothing die vertelde dat er geen geld was om haar veertienjarige kleinzoon onderwijs te laten volgen. Het zijn alleen de eigenaars van de grotere CMT's die voldoende geld hebben kunnen sparen om hun kinderen een betere toekomst te geven. Zo heeft de eigenaar van Mrs. T. Salie CMT al zijn zes kinderen hoger onderwijs kunnen laten volgen.

I'm not making that much profit, just making profit to get some food on the table and sometimes you have a little extra. I have to invest in my children for education. That has going on like that for years. I have been splitting the profits in the business and the children. (...) Sometimes it was very difficult [to pay the university fees]. We had to take loans of the bank. In the end they could pay their own loans²⁵⁴.

Helaas is dit verhaal niet typerend voor andere arbeiders in de informele sector. De meeste verdienen juist genoeg om te voorzien in hun basisbehoeften en dat van hun gezin. Universeel geldt dat ouders die ene wens koesteren dat hun kinderen een beloftevolle toekomst tegemoet gaan. Voor de meeste kledingarbeiders is het echter financieel niet mogelijk om hierin te investeren en wordt op deze manier een vicieuze cirkel van armoede in stand gehouden.

²⁵³ S. GODFREY, M. CLARKE, J. THERON en J. GREENBURG, *o.c.*, 26-27.

²⁵⁴ T. SALIE, *o.c.*

Besluit

In deze thesis werd op zoek gegaan naar de oorzaken van kwetsbaarheid van vrouwen tewerkgesteld in informele CMT's in Kaapstad. De bevinding was dat kwetsbaarheid gevormd wordt door drie dimensies. Een economische analyse leidde tot de bevinding dat kledingarbeiders kwetsbaar zijn ten gevolge van toenemende handel met landen als China. Handelsliberalisering leidde in een eerste fase tot de productieverplaatsing van de formele naar de informele sector om te kunnen concurreren met goedkope import. Op dit moment zijn er echter indicaties dat informele CMT's het hoofd niet lang meer boven water kunnen houden. Men ondervindt moeilijkheden om contracten vast te krijgen en produceert vaak tegen verlies. Dit wordt verklaard doordat Zuid-Afrika ten opzichte van China een comparatief nadeel heeft in kledij. Op lange termijn zal dan ook de informele kledingindustrie in Kaapstad verdwijnen. De vrouwen die hierin werkzaam zijn behoren dus niet tot de winnaars van globalisering, maar tot de verliezers ervan.

Tevens beschikken de ondernemingen waarin deze vrouwen tewerkgesteld zijn slechts over een lage onderhandelingskracht vis-à-vis hun opdrachtgevers. Redenen hiervoor zijn dat er nauwelijks samenwerkingsverbanden bestaan voor prijsregulering en de excessieve macht van de Zuid-Afrikaanse kledijketens. Vanuit de politieke wetenschappen werd een indicator voor de sterkte van arbeid geïntroduceerd, namelijk *Potential Labour Power*. De onderhandelingskracht wordt positief beïnvloed wanneer relatief meer geschoolde ten opzichte van ongeschoolde arbeiders tewerkgesteld zijn en wanneer het arbeidssurplus klein is. Uit de analyse bleek echter dat de reservepool aan arbeid in Zuid-Afrika vrij omvangrijk is. Dit maakt dat kledingarbeiders als collectief zich niet in de positie bevinden om betere arbeidsvoorwaarden af te dwingen.

De meest interessante bevinding is dat kwetsbaarheid ook vanuit de genderstudies verklaard kan worden. De belangrijkste oorzakelijke factor is dat de meerderheid van vrouwen in de kledingindustrie alleenstaande moeders zijn. Dit maakt hen kwetsbaarder dan het geval zou zijn voor mannen, omdat zij met hun inkomsten voor het levensonderhoud van hun kinderen moeten instaan. Daarom dat zij als arbeiders volgamer zijn, want hoe laag hun loon ook is, zij hebben dit werkelijk broodnodig.

De gevolgen van handelsliberalisering op informele CMT's in Kaapstad en op de kledingindustrie in Zuid-Afrika in het algemeen reiken dus veel verder dan het werkverlies van duizenden vrouwen. Veel gezinnen komen hierdoor dieper in de armoede terecht en men bevindt zich in een uitzichtloze situatie wanneer moeders het onderwijs van hun kinderen niet kunnen betalen en hen dus geen verhoogde kansen op de arbeidsmarkt kunnen geven.

In deze thesis werd duidelijk gemaakt dat de gevolgen van handelsliberalisering zich situeren langsheen verschillende dimensies. Wil men dus een allesomvattend debat over vrijhandel voeren moet men afstappen van louter welvaartseffecten in rekening te brengen in termen van verhoogde consumptie. Het is belangrijk dat handelsbeleid benaderd wordt in de eerste plaats als een instrument om menselijke ontwikkeling te bevorderen, gegeven dat handel bewezen heeft dat het gelijkheid, armoedebestrijding, ontwikkeling van menselijke capaciteiten en *empowerment* zowel in de positieve als negatieve zin kan beïnvloeden. Menselijke ontwikkeling is namelijk het hoogste goed, zoals enkel Amartya Sen zelf dit kan verduidelijken.

Human development, as an approach, is concerned with what I take to be the basic development idea: namely, advancing the richness of human life, rather than the richness of the economy in which human beings live, which is only a part of it²⁵⁵.

²⁵⁵ N. SHAIKH, *Development as freedom: AsiaSource interview with Amartya Sen*, New York, Asia Society, 2004 (7.05.2006, Asia Society: http://www.asiasource.org/news/special_reports/sen.cfm).

Referenties

- X, *Cape Town and Western Cape – Map – the Cape Peninsula*, SA-venues, z.d. (20.02.2006, SA-venues.com: <http://www.sa-venues.com/maps/western-cape-peninsula.htm>).
- X, *Gesprek met een vrouwelijke werknemer van Microzone Trading*, Kaapstad, 5.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- X, *Heckscher-Ohlin / Factor proportions theory analysis: a study guide*, onuitg., s.d. (10.04.2006, University of Puget Sound: <http://www2.ups.edu/faculty/veseth/econ371/hohandout.pdf>).
- X, *Interview met de eigenares van Buelleh CMT*, Kaapstad, 29.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- X, *Interview met de eigenares van Cathy's CMT*, Kaapstad, 29.08.2005 (Persoonlijke mededeling).
- X, *Interview met de eigenares van Gowa Frank Clothing*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- X, *Interview met de eigenares van Microzone Trading*, Kaapstad, 5.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- X, *Interview met de eigenares van Vett's CMT*, Kaapstad, 31.08.2005 (Persoonlijke mededeling).
- X, *Interview met een werknemer van Gowa Frank Clothing*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- ALLY, Z., *Interview met de eigenaar van Z&A Fashions en de voorzitter van de CMT's Employers Association in de Western Cape*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- ALTMAN, M., *Subcontracting in the SA clothing industry: implications for the division of labour & conditions of work*, Kaapstad, onuitg., 1991, 25 p.
- ALTMAN, M., *An industrial strategy for the clothing sector*, Rondebosch, University of Cape Town Press (Pty) Ltd, 1994, 223 p.
- ARORA, V. en RICCI, L. A., "Unemployment and the labour market" in NOWAK, M. en RICCI, L. A. (ed.), *Post-Apartheid South Africa: the first ten years*, Washington, International Monetary Fund, 2005, 23-47 (23.04.2006, International Monetary Fund: <http://www.imf.org/external/pubs/nft/2006/soafrica/eng/pasoaf/sach3.pdf>).

- ASCOLY, N. en FINNEY, C., “The shifting patterns of women’s work – Informalisation sweeps the global garment industry” in ASCOLY, N. en FINNEY, C. (ed.), *Made by women – Gender, the global garment industry and the movement for women worker’s rights*, Amsterdam, Clean Clothes Campaign, 2005, 128 p.
- BADEN, S., *Trade policy, retail markets and value chain restructuring in the EU clothing sector*, Brighton, University of Sussex, 2002, 152 p. (19.04.2006, University of Sussex: <http://www.sussex.ac.uk/Units/PRU/wps/wp9.pdf>).
- BARNES, J., *A strategic assessment of the South African clothing sector*, Hillcrest, Benchmarking & Manufacturing Analysts, 2005, 15 p. (22.02.2006, Trade and Industry Policy Strategies: http://www.tips.org.za/events/satppjuly2005/barnes_nedlac_clothing.pdf).
- BENNET, M., *Organizing workers in small enterprises: the experience of the Southern African Clothing and Textile Workers’ Union*, Geneva, International Labour Organization, 2002, 39 p. (30.08.2005, International Labour Organization: www.ilo.org/dyn/empent/docs/F1655012721/WP33-2002.pdf).
- BENNETT, M., *Organizing in the informal economy: a case study of the clothing industry in South Africa*, Genève, International Labour Office, 2003, 57 p. (1.03.2006, Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing: http://www.wiego.org/program_areas/org_rep/Bennett%20clothing%20industry%20in%20ZA.pdf).
- BUDLENDER, D., CHOBOKOANE, N. en MPETSHENI, Y., *A survey of time use*, Pretoria, Statistics South Africa, 2001, 118 p. (1.05.2006, South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/TimeUse/TimeUse2000.pdf>).
- BUDLENDER, D., *Women and men in South Africa: five years on*, Pretoria, Statistics South Africa, 2002, 57 p. (1.05.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/Publications/womenandmen5yearson/womenandmen5yearson2000.pdf>).
- ÇAĞATAY, N., *Trade, gender and poverty*, New York, United Nations Development Programme, 2001, 43 p. (16.04.2006, United Nations Development Programme: http://www.undp.org/poverty/docs/pov_tradegenderpoverty_doc.pdf).
- CAPE CLOTHING ASSOCIATION, “Exports - still problematic” in *The Clothing Link*, (2005), 9, p. 5.

- CAPE CLOTHING ASSOCIATION, “Imports –still surging” in *The Clothing Link*, (2005), 9, p. 6.
- CAPE CLOTHING ASSOCIATION, “Wage rates – qualified machinists” in *The Clothing Link*, (2005), 9, p. 12.
- CASSIM, R., *Recent developments in the South African clothing industry with a focus on exports*, Rondebosch, University of Cape Town, 1991, 156 p. (Diss. Lic.)
- CHEN, M., VANEK, J., LUND, F. e.a., *Progress of the world’s women 2005 – Women work & poverty*, New York, United Nations Development Fund for Women, 2005, 112 p. (27.04.2006, United Nations Development Fund for Women: http://www.unifem.org/attachments/products/PoWW2005_eng.pdf).
- CLOTHING INDUSTRY BARGAINING COUNCIL, *Provident Fund Information*, Salt River, Clothing Industry Bargaining Council, 2001, 24 p.
- CLOTHING TEXTILES FOOTWEAR AND LEATHER SECTOR EDUCATION AND TRAINING AUTHORITY, *An assessment of skills needs in the clothing, textiles, footwear and leather sectors*, Pinetown, CTFL SETA, 2004, 59 p. (30.04.2006, Clothing Textiles Footwear and Leather SETA: <http://www.ctflseta.org.za/CTFL%20ANNUAL%20REPORT.PDF>).
- CONGRESS OF SOUTH AFRICAN TRADE UNIONS, *Cosatu weekly – 04 Nov 2005*, Johannesburg, Congress of South African Trade Unions, 2005 (29.04.2006, Congress of South African Trade Unions: <http://www.cosatu.org.za/news/weekly/20051104.htm>).
- DAVIES-VAN ES, A. en WESSO, R., *Beschrijving van de suburbs in Kaapstad*, 16.02.2006 (Email)
- DEEDAT, H., *The gendered impact of trade liberalisation on women in the developing world: a case study of women in the South African clothing, textile and footwear industry*, onuitg., s.d., 28 p.
- DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, *World population prospects: the 2004 revision population database*, New York, United Nations, 2005 (5.04.2006, United Nations: <http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp>).
- DEPARTMENT OF LABOUR, *Amended Basic Conditions of Employment Act*, Pretoria, Department of Labour, 2004, 50 p. (3.03.2005, Department of Labour: <http://www.labour.gov.za/download/7881/Amended%20Act%20-%20Basic%20Conditions%20of%20Employment.pdf>).

- DEPARTMENT OF LABOUR, *Unemployment Insurance Contributions Act*, Pretoria, Department of Labour, 2004, 8 p. (1.03.2005, Department of Labour: <http://www.labour.gov.za/download/7955/Amended%20Act%20-%20Unemployment%20Insurance%20Contributions.pdf>).
- DEPARTMENT OF LABOUR, *No. 63 of 2001: Unemployment Insurance Act as amended by Unemployment Insurance Amended Act, No 32 of 2003*, Pretoria, Department of Labour, 2004, 35 p. (1.03.2006, Department of Labour, <http://www.labour.gov.za/download/9523/Amended%20Act%20-%20Unemployment%20Insurance.doc>).
- DEPARTMENT OF TRADE AND INDUSTRY, *Overview*, Pretoria, Department of Trade and Industry, 2004 (29.04.2006, Department of Trade and Industry: <http://www.thedti.gov.za/econdb/manufrev/manufrel.html>)
- DEWACHTER, H., *Gesprek met Hans Dewachter, professor in de Internationale Economie aan de Katholieke Universiteit Leuven*, Leuven, 24.03.2006 (Persoonlijke mededeling).
- DUNNE, N., *Understanding the South African clothing manufacturing sector from the perspective of leading South African retailers*, Pretoria, Department of Trade and Industry, 2000, 18 p. (24.04.2006, Afrihost: <http://www.tips.afrihost.com/research/papers/pdfs/453.pdf>).
- DUNNE, P. en EDWARDS, L., *Trade, technology and employment: a case study of South Africa*, onuitg., 2006, 33 p. (9.04.2006, University of Oxford: <http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2006-EOI-RPI/papers/csae/Dunne.pdf>).
- EDWARDS, L., "Globalisation and the skills bias of occupational employment in South Africa" in *The South African Journal of Economics*, 69, (2001), 1, pp. 40-71 (29.03.2006, Blackwell Synergy: <http://www.blackwell-synergy.com>).
- EDWARDS, L. en GOLUB, S., *South African productivity: An international comparative perspective*, onuitg. 2002, 11 p. (9.04.2006, Swarthmore college: http://www.swarthmore.edu/SocSci/sgolub1/EDWARDS_GOLUB_monitor2.doc).
- EDWARDS, L., *Trade liberalisation and labour demand in South Africa during the 1990s*, Ithaca, Strategies and Analysis for Growth and Access, 2005, 33 p. (7.04.2006, Strategies and Analysis for Growth and Access: <http://www.saga.cornell.edu/images/edwards.pdf>).

- FAKUDE, G., *Informalisation in KwaZulu-Natal's clothing sector*, Dalbridge, University of Natal, 2000, 33 p. (29.04.2006, University of KwaZulu-Natal: <http://sds.ukzn.ac.za/files/rr37.pdf>).
- FEDERAL RESERVE BANK OF NEW YORK, *Foreign exchange rates, historical*, Washington, Board of governors of the federal reserve system, 2002 (22.03.2006, Board of governors of the federal reserve system: <http://www.federalreserve.gov/RELEASES/H10/hist/default1989.htm>)
- FEDERAL RESERVE BANK OF ST. LOUIS, *Exchange rates*, St. Louis, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2005 (22.03.2006, Federal Reserve Bank of St. Louis: <http://research.stlouisfed.org/fred2/categories/15>).
- FONTANA, M., *The gender effects of trade liberalisation in developing countries: a review of the literature*, Sussex, University of Sussex, 2003, 26 p. (13.04.2006, University of Sussex: <http://www.sussex.ac.uk/Units/economics/dp/Fontana101.pdf>).
- FREDERICKS, M., *Interview met een werknemer van Z&A Fashions*, Kaapstad, 2.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- GAYAAT, J., *Gesprek met een recruiter van SACTWU*, Kaapstad, 31.08.2005 (Persoonlijke mededeling).
- GODFREY, S., CLARKE, M., THERON, J. en GREENBURG, J., *On the outskirts but still in fashion, Homeworking in the South African clothing industry: The challenge to organization and regulation*, Rondebosch, University of Cape Town, 2005, 46 p.
- HUSTED, S. en MELVIN, M., *International economics*, Boston, Pearson Addison-Wesley, 2004, 572 p.
- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *Labour practices in the footwear, leather, textiles and clothing industries*, Genève, International Labour Organization, 2000, 119 p. (25.02.2006, International Labour Organization: <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/techmeet/tmlfi00/tmlfi-r.pdf>).
- INTERNATIONAL MONETARY FUND, *World Economic Outlook Database*, Washington, International Monetary Fund, 2005 (5.04.2006, International Monetary Fund: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/02/data/dbcoutm.cfm?SD=1987&ED=1997&R1=1&R2=1&CS=3&SS=2&OS=C&DD=0&OUT=1&C=199&S=PCPI&CMP=0&x=61&y=14>).

- JARVIS, D., "Textile, clothing and footwear workers: poorly paid and on short-time" in *Agenda*, (1997), 35, pp 18-23.
- JOINT UNITED NATIONS PROGRAMME ON HIV/AIDS, *2004 Report on the global AIDS epidemic – 4th global report – Tables*, Genève, UNAIDS, 2004 (29.04.2006, UNAIDS: http://www.unaids.org/bangkok2004/GAR2004_html/GAR2004_14_en.htm).
- KOHLER, M. en BRUCE-BRAND, J., *Comparative cost advantage and trade performance in South African manufacturers: 1970-2000*, Pretoria, The Economic Society of South Africa, 2003, 15 p. (29.03.2006, The Economic Society of South Africa: http://www.essa.org.za/download/2003Conference/KohlerMRAR&%20Bruce-BrandJanetO_Comparative%20Cost%20Advantage%20And%20Trade%20Performance%20In%20South%20African%20Manufactures%201970-2000.pdf).
- LABORSTA, *Laborsta*, Genève, International Labour Organization, 2006 (29.04.2006, International Labour Organization: <http://laborsta.ilo.org/>).
- MCCORMICK, D. en SCHMITZ, H., *Manual for value chain research on homeworkers in the garment industry*, Brighton, Institute of Development Studies, 2002, 219 p. (19.04.2006, University of Sussex: <http://www.ids.ac.uk/ids/global/pdfs/homeworkerslinkedforwebmarch.pdf>).
- MOTHIBA, A., *Maintenance and child support – Putting children first*, Braamfontein, Tshwaranang Legal Advocacy Centre, z.d., 2 p. (1.05.2006, Gender Links: http://www.genderlinks.org.za/docs/sixteendocs/fact%20sheet%205_maintenance.pdf).
- NEHRU, V. en DHARESHWAR, A., *Physical capital stock: sources, methodology and results dataset*, Washington, The World Bank Group, 1995 (18.03.2006, The World Bank Group: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20699834~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html>)
- NORDAS, H., *Is trade liberalization a window of opportunity for women?*, Genève, World Trade Organization, 2003, 28 p. (13.04.2006, World Trade Organization: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd200303_e.doc).
- NORDAS, H., *The global textile and clothing industry post the Agreement on Textiles and Clothing*, Genève, World Trade Organization, 2004, 37 p. (19.04.2006, World Trade Organization: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers5_e.pdf).

- ORR, L., "Gender and labour market liberalisation in South-Africa" in BILLINGS, B. (ed.), *Gender and labour market liberalisation in Africa*, Johannesburg, National Labour and Economic Development Institute, 2004, 30-45 (1.05.2006, African Labour Research Network: <http://www.alrn.org/images/upload/SouthAfrica3.pdf>).
- REEVES, H. en BADEN, S., *Gender and development: concepts and definitions*, Brighton, Institute of Development Studies, 2000, 38 p. (17.04.2006, University of Sussex: <http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/re55.pdf>).
- ROGERSON, C., "Sunrise or sunset industries? South Africa's clothing and footwear sector" in MCCORMICK, D. en ROGERSON, C. (ed.), *Clothing and footwear in African industrialisation*, Pretoria, Africa Institute of South Africa, 2004, pp 110-137.
- RUDRA, N., "Globalization and the decline of the welfare state in Less-Developed Countries" in *International Organization*, 56, (2002), 2, pp. 411-445 (16.03.2006, Business Source Premier: <http://search.epnet.com>).
- RUDRA, N., "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?" in *Studies in Comparative International Development*, 40, (2005), 3, pp. 29-64 (9.03.2006, Academic Resource Premier: <http://search.epnet.com>).
- SALIE, T., *Interview met de eigenaar van Mrs. T. Salie CMT*, Kaapstad, 29.08.2005 (Persoonlijke mededeling).
- SAMSON, M., MAC QUENE, K. en VAN NIEKERK, I., *Capital/skills intensity and job creation: an analysis of policy options*, Pretoria, Trade and Industrial Policy Strategies, 2001, 22 p. (6.04.2006, Trade and Industrial Policy Strategies: <http://www.tips.org.za/f2001/samson.pdf>).
- SHAIKH, N., *Development as freedom: AsiaSource interview with Amartya Sen*, New York, Asia Society, 2004 (7.05.2006, Asia Society: http://www.asiasource.org/news/special_reports/sen.cfm).
- SOUTHERN AFRICAN CLOTHING AND TEXTILE WORKER'S UNION, "Job crisis in the clothing, textile, footwear and leather industry" in *The Shopsteward*, (2005), ongepag. (24.04.2006, National Labour and Economic Development Institute: http://www.naledi.org.za/docs/sactwu_jobsstrike.pdf).

- SOUTHERN AFRICAN TEXTILE AND WORKER'S UNION, *Wages and employers - Bad employers*, Kaapstad, Southern African Textile and Worker's Union, s.d. (3.03.2006, Southern African Textile and Worker's Union: <http://www.sactwu.org.za/bademployers.asp>).
- SOUTH AFRICAN RESERVE BANK, "National accounts" in *Quarterly Bulletin*, (2004), 4, pp. 112-137 (6.04.2006, South African Reserve Bank: [http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/DE469B06E0B1376F42256F66002CD66A/\\$File/NA122004.pdf](http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/DE469B06E0B1376F42256F66002CD66A/$File/NA122004.pdf)).
- SOUTH AFRICAN RESERVE BANK, *Annual economic report 2005*, Pretoria, South African Reserve Bank, 2005, 82 p. (7.04.2006, South African Reserve Bank: [http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/794C8769FBFD531A42257066004CA1A8/\\$File/AER2005.pdf](http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/794C8769FBFD531A42257066004CA1A8/$File/AER2005.pdf)).
- STATISTICS SOUTH AFRICA, *Correspondence tables between the fifth and fourth editions of the SIC*, Pretoria, Statistics South Africa, 1993 (5.04.2006, Statistics South Africa: http://www.statssa.gov.za/additional_services/sic/descrip7.htm).
- STATISTICS SOUTH AFRICA, *Census of manufacturing 1996*, Pretoria, Statistics South Africa, 1996, ongepag. (2.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/Publications/P3001/P30011996.pdf>).
- STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2000*, Pretoria, Statistics South Africa, 2000, 13 p. (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2000.pdf>).
- STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2001*, Pretoria, Statistics South Africa, 2001, 77 p. (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2001.pdf>).
- STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2002*, Pretoria, Statistics South Africa, 2002, 76 p. (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2002.pdf>).
- STATISTICS SOUTH AFRICA, *Labour Force Survey – September 2003*, Pretoria, Statistics South Africa, 2003, 75 p. (29.04.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0210/P0210September2003.pdf>).
- STATISTICS SOUTH AFRICA, *Stages in the life cycles of South Africans*, Pretoria, Statistics South Africa, 2005, 182 p. (1.05.2006, Statistics South Africa: <http://www.statssa.gov.za/publications/C2001Stages/C2001Stages.pdf>).

- TEN CATE, M., *My house in my castle – The South African housing policy 1994-2004: an evaluation*, Utrecht, Universiteit van Utrecht, 2004, (Diss. Lic.) (20.02.2006, Ethesis: http://www.ethesis.net/south_africa/south_africa.htm#5.%20Township%20Visits).
- TIMM, S., *Unrepresentative Bargaining Council warned by Department of Labour*, Kaapstad, BusinessOwner&Co, 2005 (3.03.2006, BusinessOwner&Co: <http://www.businessowner.co.za/Article.aspx?Page=23&type=23&Item=2858>).
- UNITED NATIONS STATISTICS DIVISION, *National accounts-South Africa*, New York, United Nations, 2005 (5.04.2006, United Nations: <http://unstats.un.org/unsd/snaama/resultsCountry.asp?Country=710&SLevel=99&Year=1997&Selection=country&x=30&y=14>).
- VAN DER WESTHUIZEN, C., *Women's experience of neo-liberal globalisation during the democratic transition in South Africa: home-based work in Cape Town*, Port Elizabeth, Nelson Mandela Metropolitan University, 2003, 99 p. (Diss. MPhil.).
- VAN DER WESTHUIZEN, C. en DEEDAT, H., *Trade liberalisation and the socio-economic impact of employment loss on women in the South African clothing industry*, Kaapstad, International Labour Resource and Information Group, 2003, 51 p. (24.04.2006, International Labour Resource and Information Group: http://www.ilrigsa.org.za/store/Docs/final_report.doc).
- VAN DER WESTHUIZEN, C., "Women and work restructuring in the Cape Town clothing industry" in WEBSTER, E. en VON HOLDT, K. (ed.), *Beyond the apartheid workplace, studies in transition*, Scottsville, University of KwaZulu-Natal Press, 2005, pp. 335-355 .
- VAN ZYL, G., *Interview met de executive director van de Cape Clothing Association*, Kaapstad, 20.09.2005 (Persoonlijke mededeling).
- VAN ZYL, G., *Competition for South African exports*, 24.04.2006 (Email).
- VISSER, K., *Establishing businesses linkages through subcontracting and outsourcing*, Bellville, University of the Western Cape, 1999, 27 p. (26.04.2006, University of the Western Cape: <http://www.uwc.ac.za/ems/MAN/Publications/Paper3.pdf>).
- VLOK, E., *Interview met een onderzoeker van het South African Labour Research Institute (SALRI), het studiebureau van SACTWU*, Salt River, 17.08.2005 (Persoonlijke mededeling).

- WILLIAMS, J., *Interview met een werknemer van de National Bargaining Council for the clothing manufacturing industry, Cape chamber, Kaapstad, 20.09.2005* (Persoonlijke mededeling).
- WOJCIECHOWICZ, K. E., *SA manufacturing trends 1993 - December 2003*, Pretoria, Department of Trade and Industry, 2003 (2.04.2006, Department of Trade and Industry: <http://www.thedti.gov.za/econdb/manufrev/NewManRev.html#General%20and%20>).
- WORKING PARTY ON THE SOCIAL DIMENSION OF THE LIBERALIZATION OF INTERNATIONAL TRADE, *Country studies on the social impact of globalization: final report*, Genève, International Labour Organization, 1999 (9.04.2006, International Labour Organization: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/gb/docs/gb276/sdl-1.htm#Graph%208>).
- WORLD TRADE ORGANIZATION, *International trade statistics 2005*, Genève, World Trade Organization, s.d., 274 p. (18.04.2006, World Trade Organization: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2005_e/its05_bysector_e.pdf).
- WORLD TRADE ORGANIZATION, *Time series*, Genève, World Trade Organization, s.d. (18.04.2006, World Trade Organization: <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBStatProgramHome.aspx?Language=E>).

Bijlage 1. Vragenlijsten interviews

Interview owner CMT

A. Profile

1. (Sex and race)
2. What is your first language?
3. How old are you?
4. Where do you live?
5. Are you married?
6. How many children do you have?
7. How old are they?
8. Do they go to school or have they a job?
9. Do all of your children live in your house?
10. Is there someone else who lives in your house? Like your mother (in law), your father (in law), a brother, a sister, an aunt, an uncle, a friend.

B. Education and labour

EDUCATION

11. How old were you when you left school? What grade do you have?
12. Why did you leave school?

EMPLOYMENT HISTORY

13. Since when are you employed in the clothing and textile industry?
14. Were you ever a clothing worker yourself?
No → question 19
Yes → question 15
15. How old were you when you became a clothing worker?
16. Did you want to become a clothing worker? Is it a job you like a lot?

17. Where did you work first as a clothing worker: in a factory or a CMT?
Did you change jobs a lot and why?

18. How many years are you already employed in the industry?

CMT – BUSINESS

19. Since when do you owe your own CMT?

20. Is it registered at the Bargaining Council?

21. How many people work here? How many of them are women?

22. What are their tasks? (Cutter, machinist, ironer, finisher, examiner, packer)

23. Do you sometimes help making the clothes?

24. Who has bought the machines?

25. From whom do you get contracts? From retailers or subcontractors?

26. Can you negotiate a price with them?

27. How much clothes do they order? How much time do you get to deliver?

28. How much do they pay you for one piece? Do they pay you on time?

29. Do you know what the price is of your clothes in the stores?

30. Do you feel a lot of pressure to finish clothes in time?

31. Is your business going better nowadays or worse?

32. What is threatening your business?

33. Does your business make profit or is it a means to get food on the table?

34. Did you have to retrench workers this year?

WORKING CONDITIONS

35. How many days per week do your employees work?
Does it differ per month?

36. How many hours do they work per day?

37. Do they sometimes have to work overtime and is it paid?

38. How much do you pay them weekly? When do you pay them?
39. Do they get benefits, like sick leave, unemployment insurance, year-end holiday, paid public holidays, maternity leave?
40. Do you know in China wages for clothing workers are R200 per week for 15 hours work per day? Do you think lower wages is a strategy to compete with China?
41. What should the government do to improve your situation?

C. Standard of living

42. How much money on average do you earn per week?
43. Is there someone else in your house who earns money and how much is it?
44. Do you receive money from the state, like child support?
45. Is there someone in the neighbourhood or a family member who supports you financially?
46. Who makes the financial decisions? You or your partner?
47. Do you have to pay rent? How much is it?
48. Do you have access to water and electricity? How much do you have to pay?
49. Do you have a telephone? Do you have a radio or a television?
50. What is your means of transport?
51. Is there enough money to buy food and can you eat what you want?
52. Is there sometimes not enough food for everyone?
53. What do you do when there is not enough food?
54. Do you have difficulties with paying your children's education?
55. How many hours do you work in the household and do you take care of the children? What are your tasks in general?
56. And your partner? What are his/her tasks?
57. Do you sometimes worry about the future?

Interview employees

A. Profile of the clothing worker

58. (Sex and race)
59. What is your first language?
60. How old are you?
61. Where do you live?
62. Are you married?
63. How many children do you have?
64. How old are they?
65. Do they go to school or do they have a job?
66. Do all of your children live in your house?
67. Is there someone else who lives in your house? Like your mother (in law), your father (in law), a brother, a sister, an aunt, an uncle, a friend.

B. Education and labour

EDUCATION

68. How old were you when you left school? What grade do you have?
69. Why did you leave school?

EMPLOYMENT HISTORY

70. Since when do you work as a clothing worker?
71. How old were you when you became a clothing worker?
72. Did you want to become a clothing worker? Is it a job you like a lot?
73. Where did you work first as a clothing worker: in a factory or a CMT?
Did you change jobs a lot and why?
74. How many years are you already employed in the industry?
75. Which place did you like the most?

WORKING CONDITIONS

76. How many days per week do you work?
Does it differ per month?
77. How many hours do you work per day?
78. Do you sometimes have to work overtime and is it paid?
79. How many clothes do you make per day?
80. Do you feel a lot of pressure to finish clothes in time?
81. How much do you get paid per week? When do they pay you?
82. What happens when you are sick? Do they give you money?
(No work no pay)
83. Is it a nice working environment?
84. Do you think business is going better nowadays or worse?
85. Did your boss retrench workers this year?
86. Do you know women who have lost their jobs this year?
87. How come so many women work in the clothing industry?

C. Standard of living

88. Is there someone else in your house who earns money? How much is it?
89. Do you receive money from the state, like child support?
90. Is there someone in the neighbourhood or a family member who supports you financially?
91. Who has control over the money? You or your husband?
92. Do you have to pay rent? How much is it?
93. Do you have access to water and electricity? How much do you have to pay?
94. Do you have a telephone? Do you have a radio or a television?
95. What is your means of transport?
96. How many times do you and your family eat per day?

97. What do you eat?
98. Are your children or you sometimes hungry because there is no food?
99. What do you do when there is not enough food?
100. Is there money to pay your children's education?
101. How many hours do you work in the household and do you take care of the children? What are your tasks in general?
102. And your husband? What are his tasks?
103. Do you sometimes worry about the future?
104. Do you fight a lot with your husband?
105. Are you happy?
106. What should the government do for you and your family to improve your situation?

Bijlage 2. Berekening van de K/L ratio van Zuid-Afrika in 1997

De fysieke kapitaalstock wordt jaarlijks berekend door de *South African Reserve Bank* en bedroeg in 1997 R 1 946 218 miljoen in constante prijzen van 2000²⁵⁶. Dit bedrag dient omgezet te worden naar prijzen van 1997, zoniet is er geen vergelijking mogelijk met de K/L ratio's van de industriegoederen. Hiervoor gebruiken we de inflatiecijfers van de *World Economic Outlook Database*²⁵⁷. Met als index het jaar 2000 (=100) krijgt 1997 de waarde 84,4. Wanneer we nu de fysieke kapitaalstock delen door 100 en vermenigvuldigen met 84,4 verkrijgen we hetzelfde gegeven, maar dan uitgedrukt in prijzen van 1997. Het resultaat is R 1 642 608 miljoen.

Voor het bepalen van de bevolking op arbeidsleeftijd is een kleine rekensom vereist, aangezien dit cijfer niet beschikbaar is bij *Statistics South Africa*. Een eerste gegeven dat we nodig hebben vinden we op de website van de *United Nations Statistics Division*²⁵⁸ en is het totale bevolkingcijfer in Zuid-Afrika in 1997, namelijk 43 606 850. Op de website van de *World Population Prospects*²⁵⁹ vinden we vervolgens de aandelen terug van de verschillende leeftijdsgroepen in de totale bevolking. In 1995 was 61% van de Zuid-Afrikaanse bevolking tussen de 15 en 64 jaar oud. In 2000 was dit 62,9%. Vanwege de stabiliteit van dit percentage nemen we aan dat in 1997 de verhouding 62% was. Dit levert het uiteindelijke cijfer van de bevolking op arbeidsleeftijd, cf. 27 036 247. De K/L ratio voor Zuid-Afrika in 1997 was dus:

$$\frac{\text{Fysieke kapitaalstock in 1997}}{\text{Bevolking op arbeidsleeftijd in 1997}} = \frac{\text{R 1 642 608 000 000}}{27\,036\,247} = \text{R 60 756}$$

²⁵⁶ SOUTH AFRICAN RESERVE BANK, "National accounts" in *Quarterly Bulletin*, (2004), 4, p. 129 (6.04.2006, South African Reserve Bank: [http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/DE469B06E0B1376F42256F66002CD66A/\\$File/NA122004.pdf](http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/LADV/DE469B06E0B1376F42256F66002CD66A/$File/NA122004.pdf)).

²⁵⁷ INTERNATIONAL MONETARY FUND, *World Economic Outlook Database*, Washington, International Monetary Fund, 2005 (5.04.2006, International Monetary Fund: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/02/data/dbcoutm.cfm?SD=1987&ED=1997&R1=1&R2=1&CS=3&SS=2&OS=C&DD=0&OUT=1&C=199&S=PCPI&CMP=0&x=61&y=14>).

²⁵⁸ UNITED NATIONS STATISTICS DIVISION, *National accounts-South Africa*, New York, United Nations, 2005 (5.04.2006, United Nations: <http://unstats.un.org/unsd/snaama/resultsCountry.asp?Country=710&SLevel=99&Year=1997&Selection=country&x=30&y=14>).

²⁵⁹ DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, *World population prospects: the 2004 revision population database*, New York, United Nations, 2005 (5.04.2006, United Nations: <http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp>).

Bijlage 3. Overzicht bijdragen aan de Bargaining Council en SACTWU

**NATIONAL BARGAINING COUNCIL "JWG3"
FOR THE
CLOTHING MANUFACTURING INDUSTRY**

**CAPE CHAMBER
(WESTERN CAPE SUB-CHAMBER)**

Tel: (021) 460 4000
Fax: (021) 447 0628
www.nbc.org.za

7th FLOOR, INDUSTRIA HOUSE, 350 VICTORIA ROAD, SALT RIVER, 7925

P O BOX 1142
WOODSTOCK
7915

INFORMATION SCHEDULE

**DEDUCTIONS AND CONTRIBUTIONS DUE TO THE WESTERN CAPE CHAMBER OF THE COUNCIL, ITS FUNDS AND THE TRADE UNION
(NOT applicable to employers & employees who are subject to the provisions of the Council's Main Collective Agreement for the Non-Metro Areas)**

DEDUCTIONS EFFECTIVE FROM 1 JULY 2004 TO 30 JUNE 2005

COUNCIL LEVIES	PROVIDENT FUND (PF)	INDUSTRY PROTECTION FUND	SACTWU SUBSCRIPTIONS	SACTWU CAPACITY BUILDING FUND & HIV/AIDS PROJECT	COLLECTIVE BARGAINING DISPUTE RESOLUTION LEVY <small>(Only payable by Non-Members of the Cape Clothing Association)</small>
88 cents per week Payable by THE EMPLOYER AND BY MEANS OF A DEDUCTION FROM AN EMPLOYEE'S WAGES	<i>Payable in respect of all members of the PF, i.e. those members who, as at 1 July 04, earn below R977,00 p.w. or R4233,67 p.m. and those members earning above these rates if they are already members as at 1 July 04</i> <u>Employee</u> 6,03% of each individual contributor's actual basic wage rate with a maximum of R58,91 per week or R255,29 per month <u>Employer</u> 6,25% of each individual contributor's actual basic wage rate with a maximum of R61,06 per week or R264,60 per month	13 cents per week Payable by the EMPLOYER ----- 12 cents per week Payable by means of a deduction from the EMPLOYEE'S wages	<u>Subscription Deduction from wages</u> 1% of each individual Trade Union member's basic wage rate with a minimum of R4,20 per week and a maximum of R7,35 per week <u>SACTWU BURSARY FUND</u> 20 cents per week Payable i.r.o. each Trade Union member by EMPLOYER ONLY	<u>Capacity Bldg. Fund</u> 25 cents per week <u>HIV/AIDS Project</u> 10 cents per week Both the above payable by EMPLOYER ONLY	40 or fewer employees: Lump sum of R85,50 p.m. (incl VAT) more than 40 employees: R1,76 per employee p.m. plus VAT on total Non-Party Employers to submit their payments to the Bargaining Council
Payable i.r.o. employees earning up to R977,00 p.w. or R4233,67 p.m.		Payable i.r.o. employees earning up to R977,00 p.w. or R4233,67 p.m.		Payable i.r.o. employees earning up to R977,00 p.w. or R4233,67 p.m.	

WAGE GROUPS		HEALTH CARE FUND	
WEEKLY	MONTHLY	Employee	Employer
R398,00 – R519,50	R1 724,67 – R2 251,17	Without dependants R7,40 per week With dependants R12,10 per week	R4,90 per week
R519,51 – R977,00	R2 251,18 – R4 233,67	Without dependants R9,40 per week With dependants R16,10 per week	R5,90 Per week
R977,01 and over	R4 233,68 and over	Nil (unless exempted into the Fund, in which event additional contributions are payable)	

PAYMENTS TO THE BARGAINING COUNCIL DUE BY 14TH DAY OF ENSUING MONTH:

	ADDRESSED TO:	PAYMENT METHOD :
Council Levies	The Regional Secretary National Bargaining Council for the Clothing Manufacturing Industry (Cape Chamber) (Western Cape Sub Chamber) P O Box 1142 Woodstock 7915	Cheques payable to: NBC Clothing – Western Cape OR direct deposit into bank account, as follows: Bank: Standard Bank Branch: Victoria Road, Salt River Branch Code: 02 47 09 Acc No: 07 122 315 0
Health Care Fund Contributions		
Industry Protection Fund		
Provident Fund Contributions		
Collective Bargaining Dispute Resolution Levy: NON-PARTY EMPLOYERS ONLY		
SACTWU Subscriptions, Bursary Fund, Capacity Building Fund & HIV/AIDS Project Contributions		

WAR/wp/Deduct Sched-NBC Regions/Dedsched – W Cape clothing & gar klg (1 July 04 – 30 Jun 05)

—July 2004

Bijlage 4. Berekening van Potential Labour Power in Zuid-Afrika

Voor de berekening van *Potential Labour Power* zijn twee gegevens nodig: de *skills ratio* en het arbeidssurplus. Voor het eerste gegeven heeft Rudra aangeduid welke industrieën hoge of lage vaardigheden vereisen²⁶⁰. De Zuid-Afrikaanse secundaire sector wordt dan als volgt opgedeeld.

Low skills	Afkorting	High skills	Afkorting
Voeding, drank, tabak	VDT	Coke, petroleum, chemicalieën, rubber, plastic	CPCRP
Textiel, kledij, leer	TKL	Metaal, machines	MM
Hout, papier, publicaties	HPP	Elektrische machines	EM
Andere niet-metaal mineralen	ANMM	Radio, televisie, communicatie, precisie-instrumenten	RTCP
Transportuitrusting	T		
Meubels	M		

Voor elk van deze industrieën wordt nagegaan hoeveel mensen tewerkgesteld waren in de jaren 2000 tot 2003. Vervolgens worden beide categorieën gesommeerd en de *skills ratio* bepaald. Vervolgens wordt het arbeidssurplus bepaald door de totale bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) te verminderen met de totale werkbevolking (tewerkgestelden en officieel werklozen) en studenten in het secundaire en tertiaire onderwijs²⁶¹. Het surplus wordt vervolgens genomen als een percentage van de totale bevolking op arbeidsleeftijd, wat het arbeidssurplus oplevert. In de volgende stap wordt de *skills ratio* vermenigvuldigd met het arbeidssurplus⁻¹. Dit levert de PLP op van Zuid-Afrika die dan enkel nog geïndexeerd moet worden. Dit gebeurt door de PLP te delen door het maximum in de analyse van Rudra, dit was 87, en te vermenigvuldigen met 100. Aldus verkrijgen we de aangepaste PLP voor Zuid-Afrika.

²⁶⁰ N. RUDRA, "Are workers in the developing world winners or losers in the current era of globalization?", *l.c.*, pp. 54-55.

²⁶¹ *ibid.*, 53.

	VDT	TKL	HPP	ANMM	T	M	Som Low skills
2000	185703	216839	185122	42531	86298	65866	782359
2001	181026	207014	177931	41225	88440	65996	761632
2002	176828	207437	179421	40595	86879	70883	762043
2003	159252	194775	149537	57561	93026	100002	754153
	CPCR	MM	EM	RTCP			Som High skills
2000	186670	219049	84081	22006			511806
2001	179985	221688	79780	19538			500991
2002	181997	228895	79340	18234			508466
2003	193487	240462	33421	23503			490873
							Skills ratio
							0,6542
							0,6578
							0,6672
							0,6509
	Bevolking op arbeidsleeftijd	Totale werkbevolking	Studenten	Arbeidssurplus			
2000	26894	15794	4900	0,2305			
2001	27365	15358	4900	0,2597			
2002	27984	15866	4900	0,2579			
2003	29917	16192	5300	0,2816			
	PLP	PLP aangepast					
2000	2,84	3,26					
2001	2,53	2,91					
2002	2,59	2,97					
2003	2,31	2,66					

Bedingingsraad grom vir klerefabrieke

'Klein mannetjie' gevonniss ná hy punt wou maak

Burger 11/9/05
CLAYTON S. SWART

KAAPSTAD. – Die nasionale bedingingsraad vir die klerebedryf het sy tande begin wys vir kleiner sogenaamde "cut make & trim"-ondernemings (CMT) deur die hoof van die CMT Employers' Association in die Wes-Kaap arbeidshof toe te sleep.

Mnr. Ziyad Ally – ook die eienaar van Ally Fashions in Mitchells Plain – is Vrydag gevonniss oor sy weiering om 'n nakomingsbevel van 2003 te gehoorsaam. Ally is Vrydag in die Kaapse arbeidshof skuldig bevind op 'n klag van minagting van die hof nadat 'n arbitrasiebevinding in Oktober verlede jaar 'n bevel van die hof gemaak is.

Volgens mnr. Robbie Robberts, sekretaris-generaal van die bedingingsraad, het hulle die nakomingsbevel teen Ally uitgereik oor hy nie sy maatskappy by die bedingingsraad wou registreer nie.

"Die raad reik 'n nakomingsbevel uit aan 'n maatskappy wat nie ons regulasies nakom nie. Hy (Ally) het nie sy fabriek geregistreer nie."

Die arbeidshof het Ally tot 60 dae tronkstraf gevonniss sonder die keuse van 'n boete. Die tronkstraf sal egter opgeskort word as hy binne 14 dae voldoen aan die arbitrasie-uitspraak van verlede jaar.

Dit behels dat Ally die werkgewer se bydrae tot die voorsorgfonds betaal vanaf 1 Junie 2004 soos bereken deur die bedingingsraad. Hy is ook 'n boete van 'n verdere R5 000 of 30 dae tronkstraf opgelê. Ally is ook gelas om die koste van die aansoek te dra. Hy het in reaksie op sy von-

Mnr. Ziyad Ally, eienaar van Ally Fashions in Mitchells Plain, in sy fabriek met van sy werkers in die agtergrond.
Foto: JONATHAN LESTRADE

nisoplegging gesê hy was voorbereid vir die skuldigbevinding en die boete. "Ek het geweet een of ander tyd gaan ek gedwing word om by die bedingingsraad aan te sluit."

Ally het gesê hy het met opset nie gehoor gegee aan die eerste bevel

nie, want hy wou 'n punt maak namens kleiner ondernemings.

Mnr. André Kriel, adjunk-sekretaris-generaal van die klerewerkersvakbond Sactwu, het gesê hulle is verheug oor die uitspraak.

"Dit is nie regverdig dat sekere

werkgewers – soos mnr. Ally – 'n mededingende voordeel kry deur opsetlik die wet te oortree nie.

Die hof ondersteun dié standpunt en Sactwu verwelkom dié belangrike ontwikkeling, het hy gesê.

● Nog 'n berig op bl. S2.

Eerder boete as ledegeld – Ally

1/9/05. BURGERS.
CLAYTON S. SWART

KAAPSTAD. – Die eienaar van 'n klein sogenaamde “cut, make & trim”-onderneming (CMT) wat deur die arbeidshof gevonnissen en 'n boete opgelê is oor hy nie 'n nakomingsbevel van die nasionale bedingingsraad gehoorsaam het nie, het gesê dit is beter om die boete te betaal as om aan die raad te behoort.

Die nakomingsbevel is in 2003 teen mnr. Ziyad Ally, eienaar van Ally Fashions in Mitchells Plain, uitgereik oor hy nie sy onderneming met 40 werkers geregistreer het by die bedingingsraad nie.

“As ek destyds aangesluit het, sou ek tot nou soveel as R120 000 betaal het,” het Ally gesê.

“Om die regs-koste en boetes te betaal, is 'n klein prys om die saak te belig van klein ondernemings wat nie kan bekostig om deel te wees van die bedingingsraad nie.”

Hy het in antwoord op sy vonnisoplegging gesê met sy opsetlike weiering om te betaal, het hy ten minste 'n stok in die wiel gestee van die bedingingsraad.

Ally het gesê die bedingingsraad is deur die hofsak gedwing om die posisie van kleiner maatskappye in herooring te neem.

“Die Wes-Kaapse tak van die bedingingsraad het my saak as die mees belangrike geag, maar dit is 'n landwyse kwessie.”

Mnr. Robbie Robberts, sekretaris-generaal van die bedingingsraad, het gesê hulle het sowat 800 nakomingsbevele aan maatskappye landwyd uitgereik.

“Hy (Ally) is een van 56 ondernemings wat geïdentifiseer is as van die ergste oortreders.

“Dit wissel van dié wat nie wil registreer nie, tot aftrekkings vir die voorsorgfonds wat nie oorbetal is nie asook verskeie ander kwessies.”

Robberts het gesê die bedingingsraad se lede bestaan uit 10 werker-organisasies van die verskeie provinsies, waarvan 80% klein- en middelslag ondernemings is.

“Daar is net 20% van die groot klerefabriek in die land oor. Die res van die organisasies wat beding, is juis kleiner ondernemings met minder as 200 werknemers,” het Robberts gesê.

Van die werkers by Ally Fashions het gister aan *Sake* gesê hulle is ontevrede oor Ally se vonnis.

“Ons meisies stel nie belang in die bedingingsraad nie,” het mev. Tania Weavers gesê. “Dit is onnodig om hulle te betaal – en hulle help ons nie.”

Mev. Gillian Tillieg voel dieselfde. “Dit was onregverdig. Hy (Ally) het vir ons in die hof opgestaan – dit is óns wat nie by die bedingingsraad wil aansluit nie.

“Ons wil nie gedwing word om aan te sluit nie.”